

Å røyke uten å være røyker

Av-og-til-røykeres fortellinger om å røyke

Rikke Tokle

Masteroppgave ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2010

Sammendrag

Røyking blir i dag ofte fremstilt som et fenomen forbeholdt marginaliserte grupper. Med utgangspunkt i Sosial- og helsedirektoratets empiri om røykevaner beskriver Lund og Lund (2005) majoritetsrøykeren slik: «*Den idealtypiske røyker er en middelaldrende, skilt Fremskrittspartivelger fra Nord-Norge med kort utdanning, lavt lønnet arbeid i industrien eller plassert utenfor arbeidsstyrken*» (Lund og Lund, 2005.) Mye tyder på at av-og-til-røykerne ofte har andre kjennetegn. Samtidig som media og forskning forteller oss at røyking er på retur og forbeholdt de ressurssvake, synes det fortsatt å være svært mange i kulturmiljøer og academia som tenner opp sigaretten i sosiale lag. Utenfor Litteraturhuset kan man hver kveld se en annen gruppe røykere enn den idealtypiske røykeren vi i dag får presentert. Røyking - slik den opptrer utenfor vernissasjer, i uteliv og populærkultur – synes fortsatt å være knyttet til begreper som nytelse og frihet.

Vi har få studier av av-og-til-røyking. Jeg har derfor intervjuet av-og-til-røykere om egen røyking, samt om hvordan de ser på egen røyking i forhold til dagligrøyking. Sammen med teori om subkultur og identitet utgjør Bourdieus klasseteori og begreper om kapital, habitus og distinksjoner det teoretiske hovedverktøyet. Analysen er basert på kvalitative intervjusamtaler med ni av-og-til-røykere. Informantene er mellom 24-31 år, de har middelklassebakgrunn og har kreative yrker innenfor kunst og kultursfæren. Informantene må antas å være mer bevisst enn gjennomsnittet når det gjelder selvpresentasjon og identitet. Konteksten i kreative miljøer må også antas å innvirke på deltakernes syn og bruk av røyk. *Forskningsspørsmålene er:* Hvordan beskriver av-og-til-røykere egen røyking? Hvordan forteller og forstår informantene det å røyke av og til i forhold til det å røyke daglig? Hvilke betydning har informantenes tilhørighet i kultursfæren for deres av-og-til-røyking? Kan røyking ses som et uttrykk for noe annet når denne gruppen røyker?

Det første analysekapitlet handler om hvordan av-og-til-røykerne beskriver egen røyking. Det tegner seg et mønster av regelstyrt og situasjonell røyking. Røykingen oppleves som legitim i bestemte situasjoner. «Festrøyken» er et gjennomgående tema. Det er akseptert å røyke i sammenheng med alkohol. Bruk av røyk og alkohol

kan se ut til å ha samme funksjon som markør at det er tillatt å slippe kontrollen. Av-og-til-røykingen forstås av informantene som estetisk, sosial og rituell. Røykingen kan fungere som inngangsbillett til et fellesskap og som en anledning til å rullere i sosiale situasjoner. I tillegg forteller informantene at røykingen har en sanselig side, den representerer nytelse.

Det andre analysekapitlet handler om identitet og distinksjoner. Av-og-til-røyking er det dét er ved å være forskjellig fra dagligrøyking. Informantene tillegger dagligrøykerne en rekke negative egenskaper, som mangel på kontroll, lavstatus og avhengighet. Gruppen jeg har intervjuet distingverer seg fra dagligrøykerne og fra de belastede arbeiderklasseverdiene som de tillegger denne gruppen. Selv hevder de å ha kontroll over røykingen. Samtidig preges intervjuene av selvmotsigelser og et ambivalent forhold til egen røyking. Informantene snakker om røyking og helseskader, men nøytraliserer det med at de kun røyker i bestemte situasjoner. Flere av informantene snakker også om det attraktive og «kule» ved å røyke. Kulturell kapital og informantenes posisjon i kulturfeltet kan kanskje gjøre informantene i stand til å legitimere og tilføre status til noe som i dag kan assosiere til lavstatus. *Røykingens symbolske snuoperasjon er tema i tredje analysekapitel.* Røyking kan ses som et uttrykk for noe annet når denne gruppen røyker. Røykingen til av-og-til-røykerne i oppgaven kan ikke bare ses som distingverende i forhold til stigmatiserte røykere og arbeiderklassen, men også som en opposisjon til streit middelklasse og helsefokus.

Avslutningsvis i oppgaven diskuterer jeg hvorvidt informantgruppen representer en privilegert gruppe når det gjelder å styre oppfatningen av seg selv. Er det kreativ utforming som ligger til grunn for av-og-til røykerne i denne oppgavens forståelse av egen røyking? Informantene forteller at de i perioder nærmest røyker fast, men klassifiserer seg likevel ikke som røykere. Slik informantene jeg har intervjuet forteller om av-og-til-røyking er dette et utbredt fenomen. Denne gruppen fremstiller røyking som noe attraktivt. Om det informantene forteller tegner et bilde av en trend i tiden, blir spørsmålet om denne gruppen kan tenkes å danne forbilde og rekruttere nye av-og-til-røykere. Kan av-og-til-røyking få konsekvenser i forholdt til forebygging av røyking i samfunnet? Jeg argumenterer for at kunnskap om av-og-til-røyking er viktig for å se hele "røykebildet" og i forhold til fremtidig røyke reduserende arbeid.

Forord

Å skrive denne masteroppgaven har vært lærerikt og krevende. Prosessen har vært preget av en dualisme som minner om informantenes forhold til røyking. Det har vært en opplevelse av kontroll og fravær av kontroll, nytelse og avsky, helse for hjernen og forfall for kroppen.

Takk til:

Informantene! For at dere tok dere tid, stilte opp, gav av dere selv og slik gav meg gode, rike og interessante data. Intervjuprosessen var den mest inspirerende delen av hele arbeidet. Tusen takk!

Janne Scheffels for at du sa ja til å være min hovedveileder. Du har vært en enorm ressurs i arbeidet med oppgaven. Takk for at du har løftet blikket mitt hele veien med konstruktive innspill på alt fra teori, analyse og pensum. Det har vært en uvurderlig hjelp!

Willy Pedersen for å ha vært min biveileder og delt av din kunnskap, gitt tilbakemelding og fruktbare innspill i sluttprosessen.

Malin for at du henviste meg til din mor. Mildrid: tusen takk for at du tok deg tid til å språkvaske oppgaven siste uka. Jeg er deg takknemlig!

Skjønne medstudenter for alle inspirerende samtaler, råd og gode studieår.

Venner, familie og MK for livets gleder.

Sondre for at du er en sibirsk tiger og lager solskinn på selv de gråeste dager. Du er fantastisk og jeg elsker deg!

Rikke

Oslo, oktober 2010

Innhold

SAMMENDRAG	III
FORORD	V
INNHold	VII
1. INNLEDNING	1
1.1 FORSKNINGSSPØRSMÅL	2
2. HISTORISK BAKGRUNN OG DAGENS STATUS.....	5
2.1.1 Hvem – dagligrøyker eller av-og-til-røyker	6
2.1.2 Hvor – røykens arena i dagens samfunn.....	7
2.1.3 Hvordan – røykens visuelle karakter	10
2.1.4 Hvorfor – avhengighet eller attraktivitet?	11
2.2 OPPSUMMERING OG AVSLUTNING.....	11
3. TEORETISK RAMMEVERK	13
3.1 SOSIALT KONSTRUERT RØYKING I ET KULTURANALYTISK PERSPEKTIV	13
3.2 BOURDIEU – SMAKENS DISTINKSJONER	15
3.2.1 Kapital, habitus og sosiale rom	15
3.2.2 Symbolsk makt – makten til å konstruere virkligheten	21
3.2.3 Kritikk av Bourdieu	22
3.3 SUBKULTURELL TILHØRIGHET	23
3.3.2 Fra subkultur til identitet.....	25
3.3.3 Thornton: Bourdieu og subkultur	28
4. PRESENTASJON AV PROSJEKT OG VALG AV METODE.....	31
4.1 UTVALGET: RØYKER, MEN IKKE EN RØYKER	31

4.2	REKRUTTERING AV INFORMANTER I NORSK KULTURSFÆRE	33
4.3	INTERVJUSITUASJONEN – LANGT FRA FESTEN	34
4.3.2	<i>Intervjuguiden og intervjuets innhold</i>	36
4.3.3	<i>Digital lydopptaker og transkribering</i>	37
4.4	FLERE METODISKE OG ETISKE UTFORDRINGER	38
4.4.1	<i>Forforståelsen</i>	38
4.4.2	<i>Anonymitet</i>	39
4.4.3	<i>Utfordringer i forhold til tema</i>	39
4.5	FORMELLE RETNINGSLINJER	39
4.6	ANALYSEARBEID	40
4.6.1	<i>Overførbarhet</i>	41
5.	Å RØYKE UTEN Å VÆRE RØYKER	43
5.1	SITUASJONSBESTEMT OG REGELSTYRT RØYKING	43
5.1.1	<i>«Røyking er en aktivitet hvor man gjerne speiler omgivelsene»</i>	44
5.1.2	<i>Estetisering av røyking</i>	46
5.2	RØYK SOM RITUAL	50
5.2.1	<i>Et røykefellesskap</i>	52
5.3	«ALLE RØYKER JO, MEN DET ER STORT SETT PÅ FEST» – ALKOHOLENS BETYDNING FOR RØYKING	54
5.4	OPPSUMMERING OG DISKUSJON	59
6.	FORSKJELLEN MELLOM AV-OG-TIL-RØYKERE OG DAGLIGRØYKERE	61
6.1	LIK BEGYNNELSE, MEN FORTSETTELSEN HANDLER OM FORSKJELL	61
6.1.1	<i>Fortellingen om stereotyper: Arbeiderklassekultur, camping og FrP.</i>	63
6.1.2	<i>Snusing, mer legitimt?</i>	65

6.2	DISTINKSJON OG IDENTITET	67
6.3.2.	<i>Viktigheten av hva som røykes</i>	70
6.3	IDENTITETSKONSTRUKSJON: MÅL OM KONTROLL, KAMP MOT AVHENGIGHET	72
6.3.1	<i>Negativ avhengighet og krav til kontroll</i>	75
6.3.2	<i>«Jeg en røyker?» – nøytralisering i forhold til egen røyking</i>	80
6.4	OPPSUMMERING OG DISKUSJON.....	82
7.	EN SYMBOLSK SNUOPERASJON.....	85
7.1	AVSTAND TIL BÅDE STIGMATISERTE RØYKERE OG «STREIT» MIDDELKLASSE.....	85
7.1.1	<i>«Smak er først og fremst avsmak for andres smak»</i>	87
7.1.2	<i>Subkulturell kapital</i>	90
7.2	RULLINGS – ET EKSEMPEL PÅ EN SYMBOLSK SNU OPERASJON.	92
7.3	RØYKING: KITCH ELLER CAMP?.....	95
7.4	OPPSUMMERING OG DISKUSJON.....	97
8.	OPPGAVERNS FUNN	99
8.1	KOMPETENTE RØYKERE?	100
8.2	SYMBOLSK MAKTTIL Å KLASSIFISERE?.....	102
8.3	RØYKING OPP I RØYK ELLER REKRUTTERING AV NYE RØYKERE?	104
	LITTERATURLISTE.....	109
	VEDLEGG 1	115
	INFORMASJON OG FULLMAKTSSKRIV	115
	VEDLEGG 2 INTERVJUGUIDEN.....	118

1. Innledning

Hvorfor viser internasjonale og norske motemagasiner ofte modellene sine røykende? Hvorfor røyker ingen av vennene mine til hverdag, men likevel mange fredag kveld? Hvorfor sitter det fire unge jenter på nabobordet utenfor Bare Jazz¹ og røyker rullings, et tobakksprodukt som i min oppvekst var forbeholdt gamle bussjåfører? Hvorfor får en blogg om røyking omtale i norske motemagasin og tusenvis av treff internasjonalt²? Hvordan kan dette ses i sammenheng med at jeg leser i avisene og i forskningsartikler at røyking er en atferd forbeholdt de marginaliserte? Jeg spør av-og-til-røykende William (28) om hans tanker.

«Hva tenker du når jeg sier røyking?»

«Jeg tenker at jeg ikke er en røyker også popper det opp i hodet mitt at det er ufattelig tøft å røyke. Alle kampanjer som har sagt at det ikke er tøft å røyke tar skammelig feil. Det er drittøft å røyke, det er derfor man begynner å røyke og det er derfor mange av oss fortsetter å røyke. Det ser utrolig bra ut med røyk. Jeg tror til og med overdrevne friskuser synes det innerst inne. For vi er jo egentlig inne i en voldsom antirøykperiode som har vart ganske lenge føler jeg ... » (William.)

William (28) har en begeistring for røyking og snakker om røyken som et visuelt fenomen. En måte å tolke Williams sitat på er at røyking har en sosial mening utover fysiologisk avhengighet. Sitatet rommer noen av røykingens mange nyanser, både at William forteller at han ikke er en røyker og at han røyker, han nevner videre i samtalen helsefokus og det at han opplever at røyken ikke er sosialt akseptert lenger, men samtidig at røykens estetiske dimensjon veier tungt og at populærkulturen spiller en betydelig rolle.

Synet på sigaretten har endret seg drastisk i samfunnet vårt de siste 40 årene. Det fremstår som et stort sprang mellom reklamekampanjer som reklamerte for helsegevinsten ved røyking på 50-tallet, til dagens advarsler på røykpakkene.

¹ Bare Jazz er en anerkjent musikkforetning spesialisert på jazz med beliggenhet i Grensen 8 i Oslo. Det er i tillegg en kafé for jazzinteresserte.

² Bloggen: "lesmokingimage.blogspot.com", omtalt i motemagasinet Elle august 2010.

Røykingens posisjon speiles av samfunnskontekst og er interessant sosiologisk fordi røykevaner kan ses i lys av både klasseposisjoner og identitetskonstruksjon. Majoriteten av røykere er dagligrøykere og dagligrøykerne representerer en gruppe som statistisk sett tilhører lavere sosiale lag (Aarø mfl., 2009: 42). Av-og-til-røyking kan kanskje tolkes som en mottendens mot det dominerende bildet av røyking i dagens samfunn.

Oppgavens forskningsspørsmål tar utgangspunkt i hvordan av-og-til-røykere oppfatter sin egen røyking og deres syn på dagligrøyking. Samt hvorvidt deres gruppetilhørighet innvirker på måten de bruker røyk og ser på røyking. Informantene er rekruttert fra kreative miljøer i kultursfæren. Oppgaven springer, som eksemplifisert innledningsvis, ut i fra en nysgjerrighet på det jeg opplever som en tilsynelatende ukomplisert omgang med sigaretter i kulturlivet, en letthet som jeg nærmest har opplevd som en opposisjon til det negative synet på røyking i samfunnet ellers. Jeg trekker i oppgaven på forkunnskaper fra et miljø jeg har kjennskap til og en forestilling om at hvem, hvor og hvordan vil påvirke synet på røykeren.

1.1 Forskningsspørsmål

«Å røyke uten å være en røyker en» en oppgave om av-og-til-røyking. I tittelen ligger tema som omhandler av-og-til røyking og dens mening for aktører som røyker av og til. Mitt første forskningsspørsmål går på å beskrive hva av-og-til-røyking er for informantene i denne oppgaven.

Hvordan beskriver av og til røykerne egen av-og-til-røyking? Hvordan snakker de om egen røyking?

For å si noe om informantenes røyking må jeg først beskrive hva det vil si for dem å røyke av og til. Hva kjennetegner røykingen til denne gruppen? I hvilke situasjoner røyker de? Hva kjennetegner deres måte å beskrive røykingen sin på?

Det neste forskningsspørsmålet dreier seg mer over på hvordan av-og-til-røykerne forstår sin egen av-og-til-røyking i forhold til dagligrøykere.

Hvordan forteller informantene om det å røyke av og til i forholdt til det å røyke daglig? Hvordan forstår de egen av-og-til-røyking i forhold til det å røyke fast?

Av og til røyking er noe annet enn dagligrøyking som det ligger i begrepene "av og til" og "daglig". Men forstå forskjellene som store? I så fall hvorfor? Hvordan forteller informantene om dagligrøykere? Dersom de ser seg som annerledes enn grupper som røyker fast, hvilke distinksjoner bruker de i så fall for å skille seg fra dem?

Det neste forskningsspørsmålet søker å belyse av-og-til-røykingen i forhold til informantutvalget. Informantene er rekruttert relativt snevert med fellestrekkene at de kommer fra middelklassen og lever av kreative uttrykk tilknyttet kultursfæren. Jeg har valgt å si at de er aktører i kulturposisjoner. Spørsmålet har som formål å ta høyde for informantens gruppetilhørighet og kulturelle preferanser.

Hvilke betydning har informantenes tilhørighet i kultursfæren for deres av og til røyking? Kan røyking ses som et uttrykk for noe "annet" når denne gruppen røyker?

For å svare på dette spørsmålet må det redegjøres for følgende: I denne oppgaven ser jeg primært på av-og-til-røykere som en subkultur av røykere fordi majoriteten er dagligrøykere. Et kjennetegn ved subkulturer er at de står i opposisjon til majoritetskulturen. I tillegg kan utvalget bestående av av-og-til-røykere i kultursfæren ses som en undergruppe eller en slags subkultur i subkulturen av-og-til-røykere. Her trekker jeg på Bourdieu og hans teori om posisjoner og klasse. Vil informantenes middelklassebakgrunn og tilhørighet i kultursfæren påvirke den sosiale meningen ved av-og-til-røykingen deres? Kan i så fall av-og-til-røyking ses som et uttrykk for nye måter å distingvere seg på? Disse spørsmålene lar seg ikke lett besvare, men legger føringen for diskusjonen avslutningsvis. I diskusjonen spør jeg hvorvidt det er kreativ utforming som ligger til grunn for av-og-til røykerne i denne oppgavens forståelse av egen røyking. Hvilken betydning har informantenes posisjon for

klassifisering av sin egen røyking, det at de røyker uten å se seg som røykere? Er av-og-til-røykerne mer kompetente røykere eller er de i bedre posisjoner i forhold til å definere hva det innebærer å være en røyker?

2. Historisk bakgrunn og dagens status

I et historisk perspektiv har det vært radikale endringer relatert til røyking. Sigarettene var blant varene som traff verdensmarkedet i den akselererende kapitalismens periode. Før første verdenskrig var røyken primært forbeholdt menn. Sigarettkonsumet steg jevnt frem til 1945 og nådde et toppnivå i 1950 (Haughton, 2004: 4). 70 prosent av mennene mellom 20 og 30 år røykte på 1950-tallet. Kvinnene som ble født under andre verdenskrig adopterte mennenes røykeritualer, og i 1970 nærmet de seg mennenes forbruksnivå. Fra 1960-tallet var kjønnsforskjellene relatert til røyking relativt små. Den røykende kvinnen representerte i sin tid likestilling, og røyken ble et symbol på oppbrudd med strenge normer for kvinnelig oppførsel og kvinnes inntog i det offentlige liv (Pedersen, 2006: 53–54). På 1970-tallet røykte 30 prosent av kvinnene daglig, mens 50 prosent av mennene var dagligrøykere³. Men så begynte røykeratene å flate ut. Fra 1970-tallet stagnerte røykeratene etter tiår med jevn økning. I Norge og i flere andre vestlige land kunne en etter hvert begynne å se en nedgang i røykemønsteret, en nedgang som har fortsatt frem til i dag. Dagens tall (2009) viser at det er 21 prosent som røyker daglig i Norge, mens 9 prosent røyker av og til. Statistikken viser en svak overvekt av unge kvinnelige røykere.⁴

Andre restriksjoner, holdninger og koder preger dagens røykeforbruk, og røyking har fått status som en stigmatisert aktivitet (Aarø mfl., 2009: 42, Gilman 2004). Demografiske og geografiske forskjeller preger røykemønsteret. Statistikk viser en sammenheng mellom sosial klasse og røyking, hvor det røykes mer blant grupper som befinner seg i ytterkant av samfunnet sosialt og økonomisk (Haughton, 2004: 5). Det er ikke bare gruppesammensetning og andel røykere som har forandret seg de siste tiårene, også befolkningens holdninger til røyking har endret seg drastisk. Undersøkelser viser blant annet at det er over 90 prosent av befolkningen som mener at røyking ikke burde tillates i hjemmet om det er barn til stede mot målte

³ <http://www.ssb.no/emner/03/01/royk/index.html> (9.4.2010).

⁴ <http://www.ssb.no/emner/03/01/royk/index.html> (9.4.2010).

50 prosent for tolv år siden (Scheffels, 2008: 12). Det tegner seg et mønster av ulikhet, preget for eksempel av fortellinger om at «den idealtypiske røyker er en middelaldrende, skilt Fremskrittspartivelger fra Nord-Norge med kort utdanning, lavt lønnet arbeid i industrien eller plassert utenfor arbeidsstyrken» (Lund og Lund, 2005). Mens dagligrøykerne statistisk sett fremstår som belastede, er av-og-til-røykerne en mer heterogen gruppe (Hovengen og Nordhagen, 2004). Subkulturell tilhørighet og kulturelle preferanser kan tenkes å spille inn i forhold til hvordan man ser på, samt opplever egen og andres røyking. Eventuell aksept eller avstand kan ses i sammenheng med klassebakgrunn, kulturell og historisk kontekst. Hvem, hvor, hvordan og hvorfor er avgjørende.

2.1.1 Hvem – dagligrøyker eller av-og-til-røyker

«Røykevanene beveger seg med jernhard lovmessighet ut i samfunnets ytterkant. Lav utdanning og sosial klasse er nå dagligrøykernes klareste kjennetegn. Men fortsatt er det mange som forbinder sigarettene med nytelse, og de rekreasjonsrøykerne er en annen gruppe.» (Willy Pedersen, 2006: 50).

Dagligrøykerne representerer majoriteten av røykerne, det er denne gruppen av-og-til-røykerne jeg har intervjuet måler seg opp mot. *Dagligrøykerne* har blitt omtalt og diskutert i media med jevne mellomrom siden den nye røykeloven trådte i kraft 1. juni 2004. Dagligrøyking er videre kartlagt gjennom årlige landsomfattende kvantitative undersøkelser. Statistikken viser at dagligrøykerne er overrepresentert blant mennesker med lav inntekt, kortvarig allmennutdannelse, arbeidsledige, trygdede og blant dem som mottar sosialhjelp. Dagligrøykerne er også overrepresentert når det kommer til psykiske lidelser og kroppslige helseplager (Aarø mfl., 2009: 42). 40 prosent av dem med grunnskole som lengste utdanning røyker daglig mot 15 prosent av dem med universitetsutdanning. Forskjellene mellom utdanningsgruppene er enda større blant de yngste i befolkningen (Scheffels, 2007: 12). Røyking sett i lys av sosioøkonomiske forskjeller i befolkningen kan lede til et stereotyp bilde av dagligrøykeren. Undersøkelser har også vist at en del dagligrøykere har blitt av-og-til-røykere, men at de da gjerne

røyker mer enn av-og-til-røykerne som aldri har røyket fast (Hovengen & Nordhagen 2004).

Som gruppe skiller av-og-til-røykerne seg fra dagligrøykere. Forskjellene kommer frem på flere måter, både i utdanningsvalg, gruppeidentifisering og kulturelle preferanser (Scheffels & Lund 2005). Av-og-til-røykerne antas å være en sammensatt gruppe i forhold til alder, røykehistorie, hvor mye og når de røyker. Krange og Pedersen (2001) sin undersøkelse underbygger dette. De fant at av-og-til-røykerne oftere var å finne på universiteter og høyskoler. De fant videre at av-og-til-røykerne var ambisiøse og hardt arbeidende og at de ofte kom fra familier med besittelse av økonomisk og mye kulturell kapital. Det vil si at gruppen kom fra hjem med tradisjon for å lese aviser og bøker og hvor krevende fjernsynsprogrammer blir foretrukket fremfor lett underholdning (Krange & Pedersen, 2001). Av-og-til-røykerne har også generelt høyere inntekt enn dagligrøykerne skriver Hovengen og Nordhagen (2004). Av-og-til-røykerne finnes i alle aldersgrupper og det er relativt lik andel menn og kvinner. Undersøkelser viser at denne gruppen i liten grad identifiserer seg som røykere og opplever ikke seg selv som nikotinavhengige. Noe som forklarer deres sterke tro på egen evne til å slutte å røyke dersom de skulle ønske det (Hovengen & Nordhagen, 2004:3222-3). I dag er det ni prosent av befolkningen som oppgir at de røyker av og til ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå.⁵

2.1.2 Hvor – røykens arena i dagens samfunn

Mye tyder på at av-og-til-røyking er knyttet opp mot urbane miljøer med høy sosial deltakelse. Av-og-til-røykerne har oftere røykfrie hjem, og mye tyder på at røykerestriksjoner på arbeidsplassen eller i det offentlige rom i liten grad endrer deres røykeatferd (Hovengen & Nordhagen, 2004:3222-3). Andre steder det røykes er i populærkulturen.

⁵ <http://www.ssb.no/emner/03/01/royk/index.html> (9.4.2010).

1. ⁶ 2. ⁷

Røyken kan hevdes å representere noe utover seg selv når anerkjente regissører som Woody Allen har røykende hovedrolleinnhavere i filmene sine. Når hovedrolleinnhaverne i tillegg har navn som Scarlett Johnsson og Penelope Cruz, som regnes blant verdens mest attraktive skuespillerinner i vår tid, kan det tenkes å gi sigaretten status. Overklasseguttene i det populære New York-baserte bandet The Strokes kan hevdes å underbygge det samme med røyken som en del av sitt image. Moteindustrien likeså med bruken av vakre modeller med røyk mellom tynne fingre i anerkjente motemagasiner som *Vouge* og *TUSH*. Men selv om røyken opptrer som et objekt på mange arenaer i populærkulturen, skjer det ikke uten debatt. Røyken vekker også reaksjoner og fremstår som provoserende for mange. Regissør James Cameron møtte for eksempel sterke krav om å fjerne røyken mellom hendene på sin kvinnelige skuespiller Sigourney Weaver i suksessfilmen *Avatar* (2009),⁸ et krav han ikke imøtekom. For røyking i populærkulturen indikerer at røyking er et nyttig tilbehør for filmskapere, artister og motejournalister i forhold til

⁶ Håkan Hellström sang på Skavlan 23.10.10 i forbindelse med utgivelsen av sin siste plate *Två steg från paradiset* (2010). Cd-coveret viser en Håkan som tar et dypt trekk av røyken.

⁷ Røykende modell i motereportasje i franske *Vouge* August.2010.

⁸ <http://www.avatar-movie.org/photo/6470991/thread/3572955/Why+is+Sigourney+Weaver+smoking+in+Avatar%3F>. (05.05.2010)

å bygge karakterer. Noe som indikerer at røyking fremdeles har en sosial mening som kan gi oss som tilskuere et hint om personlighet og livsverdier uten at vi automatisk tenker på helsefarene ved å røyke.

Røykelov og regulering

Fokus på helseskadene ved røyking har ført til innstramming, restriksjoner og strengere lovgiving i forhold til tobakk. Røykeloven er blant tiltakene som har vært utslagsgivende i forhold til at det har skjedd konkrete endringer med henhold til hvor det røykes. Røykeren har blitt henvist ut, over på merkede områder eller til atskilte rom. Da den nye røykeloven trådte i kraft sommeren 2004 var det mye fokus på hvordan en så drastisk begrensning av røykernes rom ville påvirke røykemønsteret i befolkningen (Hovengen & Nordhagen, 2004). Det var massiv motstand blant grupper i befolkningen mot innføringen, med utsagn om at uteliv og røyk gikk hånd i hånd, men i realiteten gikk gjennomføringen av forbudet mot å røyke inne på utesteder relativt knirkefritt (Aarø mfl., 2009: 38). Undersøkelser har vist at restriksjoner i røykernes sosiale rom i liten grad påvirker av-og-til-røykernes atferd (Hovengen & Nordhagen, 2004: 3222-3). Endringene kan ha betydd mer for dagligrøykeren fordi røykeloven ikke bare endret myndighetenes tilnærming til tobakk, men også endret våre oppfatninger og holdninger til røyk privat. Det er etter hvert strenge normer knyttet til hvor det er legitimt å røyke. Røyking kan hevdes å ha blitt mer «skittent» med tiden, det passer ikke inn i det ønskede samfunnet. Mary Douglas definerer skitt som noe som opptre i feil sammenheng (Douglas, 1966). Røyking er «feil» i flere sammenhenger i dag enn for bare tiår tilbake, selv om det fremdeles røykes i godt lag på byen, og røykere er blitt ivaretatt gjennom varmelamper og kreative ute områder. Det er likevel langt fra legitimt å tenne en sigarett i enhver sammenheng hvor det tidligere ikke fantes restriksjoner på området. Røykende foreldre i bil med barn, røykende lærere på lærerrommet eller røyk til kaffen på kafeen er eksempel på situasjoner som for bare tjue år siden ble ansett som normale, men som i dag fremstår som grove normbrudd. Samtidig vil det i noen subkulturelle miljøer være langt større åpenhet med henhold til hvor det er legitimt å røyke. «Alternative» utesteder som domineres av deltakere i radikale og kreative miljøer kan nevnes som eksempel. I Oslo har man blant annet utestedet

i tilknytning til Hausmania⁹ og barene Indigo og Strykejernet i Brenneriveien¹⁰ som er steder der røykeloven ennå ikke har trådd i kraft i et ellers regulert Norge.

2.1.3 Hvordan – røykens visuelle karakter

Av-og-til-røyking omtales som et relativt nytt og avvikende fenomen i forskningsrapporter som Hovengen og Nordhagen sin (2004). Først i 1980-årene ble av-og-til-røyking definert som mulig røykeatferd. Det dominerende synet var at det nesten var umulig for røykere å ikke røyke daglig. (Hovengen og Nordhagen, 2004:3222). Røyking, kanskje særlig av-og-til-røyking kan ses som en sosial praksis, hvor det kan skapes både samhold og distanse (Eckert, 1983). Røyking av tobakk er et visuelt fenomen. Det synes når man røyker, hva man røyker og det synes *hvordan* man røyker. Røykens fysiske fremtoning gjør den svært synlig ved inntak sammenlignet med andre substanser som for eksempel mat, drikke eller snus fordi røyken ryker. Røyken kan tillegges en kompleks kulturell betydning, og røyken kan oppfattes som en sosial markør, noe som gir forståelse for bruken av sigaretter i film og foto (Torell, 2002: 16–17). Ifølge Torell vil røykemønsteret i større grad påvirkes av kulturelle faktorer enn av fysiologiske faktorer. Hun hevder at nikotinen kun er en liten del av sigarettens appellerende karakter (Torell, 2002: 17). Den mest betydningsfulle determinanten for hvem som røyker og hvem som ikke røyker er sosial tilhørighet, og ikke behovet for røykens beroligende effekt (Torell, 2002: 14–17). Klare demografiske forskjeller ved blant annet bruk av rullings kan ses som et argument for dette perspektivet. Røykemønster fremstår ikke som en individualisert affære. Tvert imot kan tobakksproduktet «rullings» ses som en indikator på lav inntekt og lite utdanning (Marsdal, 2008: 141).

⁹ *Hausmania* er et kulturhus i Hausmanns gate ved Akerselva i Hausmannsområdet (bydel Grünerløkka). Bygningene som i 2008 utgjør Hausmania er eid av Oslo kommune. En gruppe av aktivister gikk til invasjon av stedet vinteren 1999. Da var eiendommen eid av Statsbygg. Kulturhuset Hausmania har siden starten rukket å bli en levende del av kulturlivet i Oslo, og rommer i 2008 produksjons og visningslokaler for kunst fra et bredt spekter av kunstarter. Mest kjent er kanskje Hausmannsgate teater. I tillegg har Hausmania mc-klubb, gallerier, kino, flerbrukssal, vegansk kafè, atelierer, prøvesaler, verksteder, musikkstudioer, øvingslokaler, mørkerom, innendørs skateboardhall og kulturverkstedet Humla med bibliotek, mediasenter og gratis internett (<http://no.wikipedia.org/wiki/Hausmania>) 03.10.2010

¹⁰ *Indigo* er et fabrikklokale som leies ut eller lånes ut i tilknytning til kulturarrangementer eller private fester. Strykejernet er en kunstscole og festlokale. Lokalene ligger i Brenneriveien 9.

2.1.4 Hvorfor – avhengighet eller attraktivitet?

Til tross for nedgang i andel røykere, er røyking et fenomen som vedvarer. Det rekrutteres nye røykere til tross for røykelov og kunnskap om helsefarene. At mennesker fremdeles *begynner* å røyke er uttrykk for at det er mer enn avhengighet som ligger til grunn for røyking. Tre tiår med forskning har stadfestet at det ikke er mulig å gi en enkelt forklaring på hvorfor det røykes. En av grunnene er at røyking henger sammen med fysiologiske, psykologiske og sosiale faktorer (Taylor, 2009: 133). Røyking går ofte igjen i familien, og forskning viser at genetiske årsaker kan spille inn på bruk, men genetiske tilbøyeligheter knyttes først og fremst til evnen til å slutte og i ettertid forbli røykfrie (Taylor, 2009: 133). Røyking sett i en kulturell og historisk kontekst gir andre svar. Tidligere ble det å røyke lenge anerkjent som glamorøst og fasjonabelt forbeholdt velstående og gentlemen. Filmindustrien opprettholdt inntrykket med røykende stjerner som James Dean og Humphrey Bogart og tobakkindustrien har vært aktive markedsførere av bildet av røykeren som vellykket, glamorøs og rik (Haughton, 2004: 8). I dag bygger særlig Indiekulturen og moteindustrien opp under bildet av røyking som attraktivt og som et uttrykk for individualitet. Fokuset på røyk som farlig gjør den ytterligere effektiv som uttrykk for opposisjon. Det er mange og da særlig unge som til tross for dagens kunnskap og fokus på helseskadene, finner sigarettene appellerende. For dem kan røyking markere en overgang fra barn til voksen (Haughton, 2004: 9).

2.2 Oppsummering og avslutning

I dette kapittelet har jeg forsøkt å sette røyking som fenomen i en kontekst. Oppsummert kan de historiske endringene som er tilknyttet røyking illustreres ved at dagligrøykerne har beveget seg bort fra de ressurssterke miljøene og over til mer marginale grupper. Samtidig er det mange som eksperimenter med røyk fordi det fremdeles kan symbolisere fest, stil og nytelse (Pedersen, 2006: 53). Det kan også tenkes at det er en parallell trend hvor røyken i noen subkulturelle miljøer fungerer som distinksjon og markør til majoritetssamfunnet. Det bygger på en tanke om at fokus på røyk som farlig kan forsterke røykingens ønskede mening for noen grupper.

I forhold til *hvor* det røykes har det skjedd konkrete og drastiske endringer de siste tiårene. Restriksjoner og lovgiving har tatt røyken ut av det offentlige rom og over til merkede områder eller ut i friluft. Endrede holdninger og normer til røyk har også hatt innvirkning på *hvor* det røykes i dag. *Hvordan* det røykes, har også betydning. De sosiale kostnadene ved å røyke er tilsynelatende blitt større om man røyker på «feil» måte. Dagligrøykerne vil i større grad enn av-og-til-røykerne kjenne på stigmatisering i forhold helsefokuset i samfunnet. Kontrollert bruk og røyk i den riktige konteksten kan tilsynelatende legitimeres. *Hvorfor* unge i dagens samfunn fremdeles begynner å røyke er det vanskelig å gi et entydig svar på, men fremdeles kan det se som om røyken representerer opposisjon og brudd med barndom. Røykingen som formidles gjennom kunst- og populærkultur kan videre tenkes å påvirke ved å gi assosiasjoner til noe attraktivt (Haughton, 2004: 8). Kunnskap om av-og-til-røyking er derfor viktig for å danne et mer fullstendig bilde av røyking i det offentlige rom. Av-og-til-røykerne jeg intervjuer i denne oppgaven representerer en gruppe som kan se ut til å stå i en motposisjon til fortellingene om marginaliserte dagligrøykere. Spørsmål kan stilles om fenomenet slik kan tenkes å få betydning for hvordan man tenker om røykeforebyggende arbeid i framtiden? For å forstå hvordan av-og-til-røykerne jeg har intervjuet er forskjellige fra dagligrøykerne, for å forstå denne forskjellen og for å forstå av-og-til-røyking som fenomen er klassebegrepet særlig relevant, fordi klassebegrepet kan belyse hvordan ulikhet skapes og opprettholdes. Bourdieu (1995) viser i neste kapittel hvordan posisjoner avgjøres ut ifra ulik fordeling av kapital.

3. Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet vil jeg utdype det teoretiske rammeverktøyet jeg baserer analysen på. Sammen med teorier om subkultur og identitet utgjør Bourdieu og et utvalg av hans begrep de teoretiske hovedverktøyene i mitt prosjekt. Jeg vil redegjøre for Bourdieus forståelse av samfunnet, samt begrepene han benytter for å forklare ulikhet i det sosiale rom. Særlig Bourdieus begreper om kapital, distinksjon, habitus og symbolsk makt legger grunnlaget for å forklare fenomener i analysen, og disse vil derfor vektlegges. Videre vil jeg se på subkulturteori. I forhold til oppgavens tema og utvalg av informanter fremstår subkultur teori som relevant for å belyse problemstillingen. Jeg ser innledningsvis på tradisjonell subkulturforskning som er representert ved Chicago- og Birmingham-skolen, og deretter på nyere subkulturforskning med fokus på identitet. Sandberg lanserer en løsere forståelse av subkulturbegrepet (Sandberg, 2010: 2). Sandbergs forståelse av subkultur er den jeg trekker på i forhold til egne informanter. Avslutningsvis vil jeg se på Bourdieus perspektiver og subkulturteori samlet. Thorntons studie av klubbmiljøer i England er et eksempel på at disse perspektivene kan utfylle hverandre (Thornton, 1997).

3.1 Sosialt konstruert røyking i et kulturanalytisk perspektiv

I denne oppgaven skriver jeg ut ifra en sosialkonstruktivistisk tradisjon som tar utgangspunkt i at sosiale og kulturelle mønstre blir til i menneskelige relasjoner (Aakvaag, 2008: 312). Synet på røyking er ut ifra et konstruktivistisk perspektiv styrt av sosialt produserte virkelighetsoppfatninger som sammen med verdier og normer hele tiden blir revurdert og forhandlet. Perspektivene er basert på en tanke om en gjensidig avhengighet mellom mennesker som kommer til uttrykk gjennom samhandling (Martinussen, 2008: 8). Samhandlingene mellom mennesker danner store og små mønstre. Handlingene blir på den måten et resultat av kulturen man vokser opp i. Siden samhandlingene våre ofte er varige og repeterende, danner det seg sosiale relasjoner. De sosiale relasjonene kan ses som mer eller mindre komplekse mønstre som mennesker inngår i. Disse mønstrene kan forstås som

sosial struktur og som kultur (Martinussen, 2004: 9–10). *Sosial struktur* viser til ordnede posisjoner i samfunnet i form av for eksempel klassesdeling og arbeidsdeling (Bourdieu, 1995). *Kultur* handler om meningsfellesskapet som samhandlingene er basert på. Kulturen er oppfatningene, følelsene, ideene, normene og symbolene som blir delt av mennesker i en gruppe eller i et samfunn. Gjennom felles kunnskap og verdier danner mennesker seg prinsipper for handling, og det er slik handling fordømmes eller rettferdiggjøres (Martinussen, 2004: 9). Endringene som er knyttet til røykens sosiale mening er et eksempel på hvordan menneskers holdninger til et objekt kan endre seg drastisk over relativt kort tid. Sigaretten representerer bestemte sosiale verdier, relasjoner og prosesser i bruk som gir omgivelsene assosiasjoner om hvem man er og situasjonen man er i. Om man ser røyking som et symbol, er det ikke kun et avgrenset tegn eller uttrykk, men også en bærer av fortellinger som sier noe om tiden man lever i. Fortellingene er med på å gi mange symboler en særegen kraft. Symboler kan metaforisk representere et bilde av noe større (Frønes, 2001: 102). Røyk benyttes for eksempel som effekt for å illustrere en stemning i blant annet teaterforestillinger, på bilder eller film. En røykende Sharon Stone på coveret til den erotiske suksessfilmen *Basic Instinct 2*¹¹ (2006) eller sigaretten i hånden på Uma Thurman i *Pulp Fiction*¹² (1994) gir røyking en sosial mening og røyken en symbolsk betydning ved å konnotere til «femme fatale», den sexy og ikke helt ufarlige fristerinnen. Mens røyken i hånden på unge gutter, portrettert av blant annet Roy Andersson i klassikeren *En kärlekshistoria* (1970) kan tolkes som et symbol på opposisjon eller et overgangsritual fra barn til voksen.

Røyken i hånden på den yrkesaktive og suksessfulle kvinnen ble gjennom markedsføringskrefter på 1960-tallet presentert som et symbol på kvinnefrigjøring. I

¹¹ *Basic Instinct 2* er oppfølgeren til filmen *Basic Instinct* fra 1992, en amerikansk erotisk thriller og neo-noir film, produsert av Paul Verhoeven og skrevet av Joe Eszterhas. Sharon Stone og Michael Douglas har hovedrollene (http://en.wikipedia.org/wiki/Basic_Instinct). Røyken er fremtredende som tilbehør i både den første og andre filmen. En røykende Sharon Stone på filmomslaget i et røykefiendtlig USA i 2006 kan si litt om røykens visuelle kraft og sterke sosiale mening i en konstruert kontekst.

dag vil ofte røyken symbolisere arbeiderklassekultur eller underklasse. Røyken i hånden på en gravid kvinne eller en svært overvektig person kan underbygge den symbolikken fordi det å røyke mens man er gravid eller det å være stor, har lav status i dagens samfunn (Fuggeli, 2008). På den måten kan symboler bære flere og motstridende fortellinger på samme tid, og forskjellig kontekst gir ulike tolkninger. Grupper og individer vil oppfatte symboler ulikt avhengig av egne forkunnskaper (Frønes, 2001: 102–103). Synet på det sosiale fellesskapet som meningsbærende kan føres tilbake til Max Weber. Weber hevdet at det ikke finnes en objektiv sannhet, men at vi i felleskap jobber oss frem til en virkelighetsoppfatning vi mener er underbygd av fakta, men som likevel stadig er i endring (Martinussen, 2004: 52–53). Med utgangspunkt i Bourdieu kan man hevde at noen grupper har langt mer makt enn andre i forhold til å styre synet på virkeligheten.

3.2 Bourdieu – smakens distinksjoner

Bourdieus perspektiv kan være relevant for å forstå av-og-til-røykernes røykemønster fordi røykingen kan ses som en del av et større mønster individene bruker for å presentere og posisjonere seg i forhold til andre grupper. Pierre Bourdieu (1930–2002) forsket på smakens distingverende funksjon. Hans mål var å avdekke ubevisste og oversette former for makt og dominans i samfunnet. Med utgangspunkt i individers tilgang til kulturell og økonomisk kapital påviste Bourdieu store strukturelle ulikheter mellom grupper i Frankrike. Til tross for kulturelle forskjeller mellom Norge og det mer standspregede Frankrike, mener jeg at Bourdieus begreper og perspektiv med hell kan overføres til nordiske forhold og anvendes som teoretisk verktøy i beskrivelsen av et fenomen som av-og-til-røyking i kreative miljøer.

3.2.1 Kapital, habitus og sosiale rom

Habitus er et nøkkelbegrep når det gjelder å forklare hvorfor mennesker har forskjellig smak og handler ulikt. Habitus avgjøres ut ifra sosiale og økonomiske betingelser som er knyttet til den enkeltes klasseposisjon i det sosiale rom (Martinussen, 2004: 48). *Det sosiale rom* er Bourdieus bilde på samfunnet i stort. Vår posisjon i det sosiale rom bestemmes i relasjon til andres posisjoner siden det

sosiale rom er hierarkisk oppbygd. Besittelsen av *symbolsk kapital* i form av økonomisk, kulturell og sosial kapital er det som avgjør hvor man er plassert i samfunnshierarkiet. Kapitalbegrepet er viktig for å forstå Bourdieus syn på sosialt liv, da all sosial samhandling, ifølge Bourdieu, egentlig er et spill hvor det handler om å tilegne seg mest mulig kapital (Aakvaag, 2008: 152).

Kapitalbegrepet og den viktige kulturelle kapital

Kapitalbegrepet ble skapt med det praktiske formål for å kunne analysere den sosiale verden. Bourdieu definerer kapital som tilgangen på knappe ressurser det er konkurranse om blant individer og grupper i samfunnet. Gruppene som besitter mest kapital får makt og dominans i samfunnet, samt flere fordeler i det sosiale liv (Aakvaag, 2008: 151). Bourdieu beskriver samfunnsstrukturen ut ifra tilgangen til disse to hovedformene for kapital; kulturell og økonomisk, der *økonomisk kapital* tradisjonelt regnes som den viktigste kapitalformen. Økonomisk kapital eksisterer stort sett i en fysisk, ytre form og består av økonomiske verdier som for eksempel aksjer, penger eller eiendommer. *Kulturell kapital* handler om å besitte habitusen til trygt å kunne praktisere de dominerende kulturelle kodene i samfunnet. Kulturell og økonomisk kapital er i tillegg medvirkende til å skape *sosial kapital* som kan gi tilgang til eksklusive miljøer og lette tilgangen til gode jobber gjennom sosiale nettverk. Sosial kapital gir ikke bare status og prestisje, men også makt fordi slike nettverk kan mobiliseres dersom man ønsker å oppnå noe (Bourdieu, 1995, Aakvaag, 2008: 152).

Kulturell kapital er den viktigste kapitalformen i forhold til tema i denne oppgaven. Krange og Pedersen (2001) fant i sine undersøkelser at av-og-til-røykerne ofte kom fra familier med besittelse av økonomisk og mye kulturell kapital. Det vil si at gruppen kom fra hjem med en naturlig omgang med høykultur (Krange & Pedersen, 2001). Begrepet om kulturell kapital ble innført av Bourdieu for å forklare hvorfor barn av utdannede foreldre gjør det bedre i skolen. Den kulturelle kapitalen kan noe forenklet ses som *dannelse* og *utdanningskapital*. Dannelsen består i å inneha kunnskap, vurderingsevne og dømmekraft til å kjenne igjen, sette pris på og beherske høykulturen i samfunnet (Aakvaag, 2008: 152). Utdanningskapital er en mer formell form for kulturell kapital som består i kunnskap og utdanningstitler som er ervervet gjennom skole, høyskoler og universiteter. Dersom to individ har samme

utdanningskapital, øker betydningen av sosial bakgrunn og inkorporert habitus (Bourdieu, 1995: 57). Besittelsen av kulturell kapital gir innehaverne makt. Makten kan vise seg i form av bedre resultater i utdanningsinstitusjonene som følge av at de mestrer kodene som premieres av lærere og professorer. Bourdieu viser at barna ikke bare gjør det bedre takket være hjelpen de får av foreldrene, men også takket være kjennskapen og den naturlige omgangen de har med høykultur. Gjennom foreldrene blir noen barn besittere av kulturell kapital som viser seg gjennom holdning og attityde som formes av kunnskap og det å vite hvordan de skal te seg og hva som er god smak (Prieur, 2008: 47-49). Kulturell kapital knyttes ofte til en forestilling om at det må eksistere en allment akseptert og dominerende høykultur i samfunnet som man kan beherske i stor eller liten grad (Aakvaag, 2008: 152). Men begrepet om kulturell kapital må ikke nødvendigvis sidestilles med høykultur. Bourdieu tok i sin tid også høyde for at nye generasjoner vil tilføre kapitalbegrepet nytt innhold. Det være seg forståelsen for modernistiske uttrykk, urbanitet, ny teknologi og forståelse for fremmede kulturer. Kulturell kapital kan derfor ses i lys av sosial kontekst (Prieur 2008:50). Når jeg utover i oppgaven skriver om informantenes besittelse av kulturell kapital relatert til deres måte å snakke om egen røyking og måten de gjør det på, er det altså tatt høyde for at kulturell kapital kan uttrykkes på ulike måter, som ikke nødvendigvis innebærer konsum av finkultur.

Feltspesifikk kapital er en fjerde kapitalform som er relevant i forhold til at oppgavens informanter er deltakere i kultursfæren. Bourdieu bruker begrepet *sosiale felt* for å forklare det han ser som et system av sosiale posisjoner med en indre maktstruktur. Et sosialt felt kan defineres som en sfære, arena eller institusjon innenfor det sosiale rom. Mens posisjonene i det sosiale rom er basert på mengde og sammensetning av de generelle kapitaltypene økonomisk, kulturell og sosial kapital, er posisjonene i et sosialt felt bestemt av den mengden et individ besitter av feltspesifikk kapital (Aakvaag, 2008: 155). Kultursfæren hvor jeg har rekruttert informantene til denne oppgaven kan ses som et eksempel på et sosialt felt. Feltspesifikk kapitalen gir sosiale felt en egen uavhengighet i forhold til det sosiale rom og andre sosiale felt siden det bare er feltets egen kapital som gir innflytelse. Det vil si at aktørene må kjempe for å tilegne seg mest mulig av den gjeldende

kapitalen på sitt felt ved å rette seg etter reglene og normene som gjelder for feltet (Aakvaag, 2008: 156).

Habitus

Kulturell kapital eksisterer i ulike former. Den inkorporerte kulturelle kapitalen kan omtales som habitus og innebærer smak og kompetanse til å bedømme hva som er god smak (Prieur, 2008:49). Begrepet er aktuelt i forhold til å belyse av-og-til-røykernes beskrivelse og forståelse av egen røyking og egen røyking i forhold til dagligrøyking. Bourdieu definerer habitusbegrepet som et integrert system av varige og kroppsliggjorte disposisjoner som regulerer hvordan vi oppfatter, vurderer og handler i den fysiske og sosiale verden. Habitus er en handlingskompetanse. Det er habitus som gjør det mulig for oss å delta i sosiale situasjoner. Det vil si at menneskers handlinger og oppførsel ikke utføres basert på refleksjon og gjennomtenkning, men mer på en instinktiv forståelse av hvordan man skal opptre i en situasjon. Det er gjennom de ferdighetene og disposisjonene som er forankret i oss at det er mulig for oss å delta i samhandling med andre mennesker på en kompetent måte, og som gjør oss i stand til å ivareta egne interesser (Aakvaag, 2008: 161). Kroppsligheten representerer samtidig en treghet i forhold til sosial forandring. For habitus er ikke noe man kan forandre, kvitte seg med eller erverve etter eget ønske (Frønes, 2001: 30). Begrepet om habitus erstatter begrepet om identitet hos Bourdieu (Prieur, 2002: 5). På grunn av vår habitus fremstår våre handlinger og våre væremåter som forutsigbare og regelmessige i ulike situasjoner gjennom livet. Det vil si at vi kroppsliggjør de sosiale forventningene vårt sosiale miljø stiller til oss. Vi tilegner oss de kodene og reglene som vi må kjenne til for å kunne delta i ulike sosiale miljøer. Det betyr at mennesker som vokser opp i forskjellige miljøer vil utvikle ulik habitus (Aakvaag, 2008: 160-161).

«Habitusformene er, i likhet med posisjonene som har frembrakt dem, både differensierte og differensierende. De er atskilte og utskilte, og de foretar atskillelser: De iverksetter forskjellige prinsipper for differensiering, eller de bruker felles prinsipper for differensiering på forskjellige måter.» (Bourdieu, 1995: 37.)

Habitusformene er altså prinsipper for å skille ulike praksiser, det være seg i forhold til matvaner, kulturkonsum eller hjemmeinnredning. I denne oppgaven kan habitus synliggjøres gjennom forskjeller i røykekonsum og røykens symbolske uttrykk.

Det sosiale rom

Det sosiale rom er begrepet Bourdieu bruker for å beskrive samfunnet i stort. Det sosiale rom består av ulike objektive posisjoner mennesker kan ha avhengig av deres besittelse av kapital (Aakvaag, 2008: 150). Plassering og posisjon i det sosiale rom samsvarer med bestemte væremåter, smak og leveste (Bourdieu, 1995: 52). Det sosiale rommet er ingen synlig virkelighet, men en modell Bourdieu har konstruert for å kunne forklare det han ser som teoretiske klasser. Bourdieu opererer med tre hovedklasser innenfor kapitalistiske moderne samfunn: Den *dominerende klassen*, også omtalt som borgerskapet, som befinner seg øverst i det sosiale rom, *middelklassen* eller småborgerskapet som befinner seg i midten av det sosiale rom, og den *dominerte klassen* som er arbeiderklassen med posisjon nederst i det sosiale rommet. Forholdet mellom klassene er basert på konflikt med utgangspunkt i at alle ønsker å forbedre eller forsvare sin posisjon (Aakvaag, 2008: 153). Det er kun snakk om objektive og teoretiske klasser her, aldri om klasser i Marx forstand av begrepet (Bourdieu, 1995: 39).

«Samfunnsklasser finnes ikke. Det som finnes er et sosialt rom, et rom av forskjeller, og i dette rommet finnes klassene i en slags virtuell tilstand, som samlinger av punkter, altså ikke som et faktum, men som noe det dreier seg om å gjøre.» (Bourdieu, 1995: 42.)

Posisjonene defineres gjennom relasjonen til andre posisjoner. Det betyr at hvis noen skal befinne seg langt oppe i det sosiale rom, må noen befinne seg langt nede. En livsstil er bare eksklusiv sammenlignet med andre livsstiler som ikke er det (Aakvaag, 2008: 151). De sosiale forskjellene representerer et maktspill hvor mennesker finner sin plass i det sosiale rommet gjennom å utelukke seg selv fra bestemte aktiviteter, steder, personer eller symbolske markører som «tilhører» andre grupper i smakshierarkiet. Med andre ord ser ikke Bourdieu på smak som noe individuelt, men derimot som et resultat av hvilken gruppe man tilhører (Bourdieu, 1995: 52).

Distinksjoner

Gruppene skiller seg fra hverandre gjennom hva de oppfatter som vakkert eller stygt, hva som er utsøkt, alminnelig eller vulgært. Disse skillene kan ses som distinksjoner som uttrykker og avslører den enkeltes posisjon i de objektive klassifiseringene.

En *distinksjon* kan enkelt ses som det å skille noe fra noe annet. Dette innebærer at bestemte symboler forteller om noe distinkt eller særegent ved en person, som posisjon, handling eller fenomen (Frønes, 2001: 69). Bourdieu hevder distinksjoner kun er en forskjell, en differanse eller en *avstand i sosialt skapte hierarkier* (Bourdieu, 1995: 33, 37). Betydningen av distinksjoner er fremtredende når det snakkes om smak. Smak kan med utgangspunkt i Bourdieu inndeles i den *legitime smak*, *middels smak* og *folkelig smak*. De tre nivåene av smak svarer grovt sett til utdanningsnivå og samfunnsklasse (Bourdieu, 1995). Den legitime smak innebærer finkultur og oppfatningen av det Bourdieu kaller «den rene smaken», som blant annet innebærer distanse, kunst for kunstens skyld, form foran innhold og preferanser for det enkle og dempede. Det er dette som fremstår som høykultur, mens andre former for uttrykk fremstår som etterligninger eller ukultur (Bourdieu, 1995: 250–252). Innehaverne av *middels smak* stemples gjerne som pretensiøse, vulgære og banale i forsøket på å knekke de dominerende kodene. Middelklassens smak kan oppfattes som strebersk fordi de gjerne forsøker å tilegne seg den legitime smak – noe som sjeldent lykkes. *Den folkelige smak* har derimot ikke som mål å legitimere preferansene sine. Den folkelige smak er kjennetegnet av sansen for blant annet høyverdig kultur som er blitt så utbredt at den har mistet sin verdi, men først og fremst gjennom kultur uten kunstneriske ambisjoner og pretensjoner (Bourdieu, 1995: 60).

De dominerende klassene i samfunnet benytter distinksjoner for å opprettholde avstanden til lavere klasser. Dette gjør de ved kontinuerlig å endre eller devaluere kulturelle uttrykk, gjenstander eller aktiviteter som er blitt fanget opp av de kommersielle massene, for deretter å tilegne seg nye og mer eksklusive uttrykk. Målet med distinksjon i denne sammenhengen er ifølge Bourdieu å øke ens egne verdier, det være seg kunnskap, eiendeler eller interesser, samtidig som man minker verdiene til andre. Ifølge Bourdieu blir verdiene forstått som forskjeller i

forhold til andre og laverestående grupper i hierarkiet (Bourdieu, 1995). Gjennom utviklingen av stadig nye distinksjoner blir det nærmest umulig for grupper fra lavere klasser å oppnå den statusen de ønsker.

Fordelen til dem som besitter den legitime smak er at de er sikre estetikere. Som sikre esteter kan de eksperimentere og legitimere nye kulturelle uttrykk og på den måten opprettholde avstand til de «lavere» gruppene (Bourdieu, 1995: 59–60). Bourdieus forståelse av smak slik den er fremstilt her bærer preg av at studiene hans ble utført i Frankrike for flere tiår siden (Prieur, 2008: 45). I oppgaven min argumenterer jeg for at det er flere måter å distingvere seg på enn via høykulturen. God smak og kapital kan knyttes direkte til makt som er avgjørende for folks posisjon i samfunns- og klassestrukturen.

3.2.2 Symbolsk makt – makten til å konstruere virkeligheten

Hvordan kan samfunnet fremstå som relativt stabilt og harmonisk dersom det er slik som Bourdieu hevder, at posisjonene i det sosiale rom er basert på en systematisk skjev fordeling av kapital? Hvorfor gjør ikke de undertrykte og dominerte gruppene opprør? Bourdieus begrep om symbolsk makt kan leses som et svar på disse spørsmålene. *Symbolsk makt* handler om makten til å bestemme hvordan virkeligheten skal oppfattes og viser hvordan hierarkiene er sosialt skapt (Bourdieu, 1996: 40–43). Bourdieu hevder at urettferdighet og ulikhet blir skjult gjennom måten vi klassifiserer og forstår virkeligheten på. I stedet fremstilles de hierarkiserte ordningene som nødvendige, selvfølgelige og naturlige (Aakvaag, 2008: 158). Selv om den symbolske makten er usynlig, kommer den likevel frem gjennom praksisene til dem som vet at de er underlagt den, da fortrinnsvis marginaliserte grupper og de lavere klassene. Slik Bourdieu ser det baserer andre former for makt seg i stor grad på symbolsk makt fordi det er denne som legitimerer annen maktbruk slik den er synlig og opptrer i for eksempel politikken og media (Martinussen, 2002: 49). Den symbolske makten består i makten som de dominerende gruppene på denne måten utøver ved å klassifisere verden på måter som dekker over og naturaliserer deres vilkårlige privilegier (Aakvaag, 2008: 158). Dette medfører at undertrykte grupper anerkjenner den sosiale ulikheten de selv lider under. Sosiale forskjeller representerer på denne måten en slags sosial orden som på «et utall måter skriver seg gradvis inn i hjernen» (Bourdieu, 1995: 224).

At røyk ble gradvis mer stigmatisert parallelt med at overklassen og middelklassen stumpet røyken kan ses som et eksempel på symbolsk makt. For symbolsk makt handler om makten til å styre en diskurs med direkte innvirkning på hvordan vi snakker og forstår fenomener og våre omgivelser på (Jørgensen & Phillips, 2006: 9). Når dagligrøykere i lavere klasser adopterer middelklassens negative syn på røyking kan det derimot ses som et uttrykk for *symbolsk vold*. Symbolsk vold vil si den makten grupper i gode posisjoner har til å innprente kunnskap og oppfatninger om den sosiale virkeligheten til laverestående grupper (Bourdieu, 1996: 43). Ifølge Bourdieu er språket det viktigste redskapet til å utøve symbolsk makt (Aakvaag, 2008: 169).

3.2.3 Kritikk av Bourdieu

Bourdieu hadde et idealistisk formål med sin forskning i forhold til å avdekke skjulte former for makt i samfunnet. Metoden var å drive opplysningsarbeid gjennom vitenskapelige og empiriske studier slik at mennesker i samfunnet skulle bli oppmerksomme på de strukturelle føringene som er bestemmende for vår klasseposisjon og våre handlingsmønstre (Bourdieu, 1995: 24). Men Bourdieus samfunnsforståelse kan kritiseres for å være for deterministisk og for å undergrave den rasjonelle aktøren. Bourdieus aktører mister i stor grad valgfriheten. De blir plassert i det sosiale rommet mer eller mindre ut ifra strukturelt gitte forhold. Det kan derfor være vanskelig og forklare sosial endring i en teori som opererer med så sterke mekanismer for sosial reproduksjon som det Bourdieu gjør. Aakvaag mener dette kan ses som en spenning mellom teori og praksis (Aakvaag, 2008: 166–167). Bourdieu kritiseres også for å ha et for endimensjonalt syn på språket. Bourdieus syn på språket er at språkets funksjon primært er å være et middel til å dominere og herske fordi språket tilslører de vilkårlige herskemåtene og maktforholdene som preger de vestlige samfunnene. Men selv om språket kan benyttes til å utøve symbolsk makt, kan språket også ses som en viktig kilde til kritikk av rådende maktforhold (Aakvaag, 2008: 168–169). Opposisjon mot dominerende makthavere, verdier og normer i samfunnet er også et kjennetegn på subkultur.

3.3 Subkulturell tilhørighet

Den subkulturorienterte forskningstradisjonen har tradisjonelt vært opptatt av å utforske både subjektive disposisjoner som tanker og følelser, samt kulturelle aktiviteter som ser på hvordan mennesker samhandler, hvordan de fremstår i stil og hvordan de uttrykker seg. Subkulturer avviker fra majoritetskulturen og assosieres generelt med antikonformitet og motkultur. For at en sosial gruppe skal kunne omtales som en subkultur forutsetter det at individene har noe til felles, som at de for eksempel deler de samme konvensjonene, verdiene og ritualene (Gelder, 2007). Gelder forstår subkulturer som (unge) mennesker som markerer seg selv som annerledes, og som også stemples som annerledes av andre. Begrepet *subkultur* kan mer inngående beskrives som grupper med særegne verdier og levesett, som fremstår eller fremstiller seg som annerledes eller avvikende på grunn av særegne interesser eller praksiser. Medlemmene i en subkulturell gruppe er som regel klar over sin posisjon som avvikende fra majoriteten, og dette er en posisjon de kan ta avstand fra, utnytte eller dyrke (Gelder, 2005: 1). I forhold til av-og-til-røykere kommer dette for eksempel til uttrykk ved at av-og-til-røykere kan definere egen røyking ut ifra at den er noe annet enn dagligrøyking.

Chicago- og Birmingham-skolen representerer den tradisjonelle subkulturforskningen som ser på deltakerne i subkulturene som relativt homogene. I moderne subkulturteori er derimot identitet viet betraktelig mer plass.

Chicago-skolen

Chicago-skolen er kjent for sine studier innenfor bysosiologi, innvandring og assimilering i det amerikanske samfunnet og lokalsamfunnet på begynnelsen av 1900-tallet. Forskerne som sluttet seg til Chicago-skolen hadde særlig fokus på sosiale grupper og «avvikende» sosial oppførsel (Gelder, 2007: 27). Den subkulturelle tilnærmingen Chicago-skolen representerer har vært betydningsfull i forhold til å gi samfunnsvitenskapelig innsikt i hvordan unge mennesker på egen hånd er i stand til å skape normer og verdier som bryter med føringene i storsamfunnet. Hvordan kan noen grupper opprette egne systemer for mening og sosial forståelse? Hvordan kan subkulturell tilhørighet legitimere avvikende holdninger? Med den typen spørsmål i fokus gjennomførte representanter for

Chicago-skolen flere studier på begynnelsen av 1900-tallet (Whyte, 1943 i White & Wyn, 2004: 189). Chicago-skolen utviklet grundige undersøkelses- og analysemetoder som har fått varig betydning for videre subkulturell forskning til tross for at perspektivene både har utviklet og endret seg.

Birmingham-skolen

Birmingham-skolen tilbød en annerledes og noe bredere tilnærming enn Chicago-skolen og ble dominerende innenfor subkulturforskningen på 1970-tallet (Sandberg & Pedersen, 2009: 39). Birmingham-skolen trekker på flere av Chicago-skolens metoder, men utviklet subkulturforskningen videre til å omfatte klasseperspektivet. Klasseperspektivet fikk stor betydning for studier av subkulturell tilhørighet, og flere empiriske studier ble utført fra arbeiderklassen eller proletariatets vinkel (Gelder, 2007: 83). Motkultur og motstand som perspektiv var av særlig interesse for den subkulturorienterte ungdomsforskningen (White & Wyn, 2004: 189–190). Motkultur kommer ofte til uttrykk mellom unge og voksne eller mellom ulike sosiale lag. Birmingham-skolen inkluderte videre stil og estetiske uttrykk som subkulturelle fenomener. De så blant annet på valg av klær og musikk for skapelsen av bestemte symbolske felleskap. Stil kan tolkes som et subkulturelt uttrykk for identifisering med spesifikke kulturelle rammer av referanser og meninger (White & Wyn, 2004: 1991–1997). I *Learning to Labour* (1981) viser Willis for eksempel hvordan arbeiderklasseguttene skaper seg bestemte uttrykk gjennom bruk av konsumvarer, som røyk, alkohol og klær. Disse varene er med på å gi dem en identitet som bygger opp under de verdiene de tillegger betydning, som maskulinitet. Samtidig distanserer arbeiderklasseguttene seg fra dominerende verdier i skolekulturen ved bruk av disse symbolene og på den måten distanserer de seg også bort fra selve skolekulturen, noe som igjen medfører begrensninger i arbeidslivet og til sosial reproduksjon av klasse (Willis, 1981). Spesifikke livsstils karakteristikk, slik Willis (1981) viser gjennom studien av *The Lads*, kan gi grunnlag for å snakke om gruppetilhørighet.

Subkulturteori er en måte å få innblikk i alternative uttrykksformer på, men subkulturbegrepet har også vært gjenstand for kritikk. Subkulturperspektivene er blant annet blitt kritisert for i for stor grad å vektlegge stabiliteten og forpliktelsen til subkulturen i forhold til medlemmenes dagligliv. En annen kritikk er at et begrep

som søker å gruppere individer kan stå i fare for å overdrive likhetene mellom medlemmene i gruppen (Sandberg & Pedersen, 2009: 39). Store individuelle forskjeller kan råde innad i gruppene, og gruppetilhørighet betyr ikke nødvendigvis at det er snakk om en subkultur i tradisjonell betydning av begrepet. Når jeg omtaler av-og-til-røykere i denne oppgaven som en gruppe innebærer det altså samtidig at jeg tar avstand fra den tradisjonelle forståelsen av subkulturbegrepet representert ved Chicago- og Birmingham-skolen.

3.3.2 Fra subkultur til identitet

Den tradisjonelle forståelsen av subkulturbegrepet kan altså kritiseres for å komme til kort når det gjelder å beskrive subkulturen i en fragmentert kultur (Sandberg, 2010: 7). En utvikling man har sett gjennom de siste årene er at fokus har beveget seg bort fra subkulturtenkning og mer over mot identitet. I et slikt perspektiv vil den subjektive tolkningen av individet og individets tilhørighet i grupper settes i fokus fremfor søken etter definerte grupper og sosiale strukturer (White & Wyn, 2004: 189). En kollektiv gruppe innebærer flere individer som enten ser seg som like, deler oppførsel eller felles omstendigheter. Forestillinger i forhold til gruppeidentitet kan deles inn i to kategorier. Den første kategorien er de medlemmene av en gruppe som selv identifiserer seg med gruppen: De vet hvem de er, og hva de er. I den andre kategorien kan medlemmene være uvitende om sin tilhørighet, og de kan til og med være uvitende om gruppens eksistens (Jenkins, 2004: 80–81). Individene som ser seg som deltakere i en gruppe eller i en subkultur er selv med på å definere rammene, mens de som er uvitende om sin plassering som et medlem av en gruppe er kategorisert av en observatør utenfra. Når man kategoriserer mennesker og konstruerer mønstre og teorier om grupper, representerer det kun et forenklet bilde av virkeligheten som ikke kan forveksles med virkeligheten (Jenkins, 2004: 82). Subkultur kan derfor forstås mer som et «analytisk» grep, hevder Sandberg (2010). Sandberg trekker på den tradisjonelle forståelsen (Gelder, 2005), men videreutvikler og forstår subkulturbegrepet som «en samling av ritualer, narrativer og symboler» (Sandberg, 2010: 2). Sandberg hevder en ny forståelse av subkulturbegrepet kan benyttes som et hjelpemiddel for forskerne for å fange mønstrene i komplekse empiriske samfunnsmønstre.

«En subkultur er en samling av ritualer, narrativer og symboler. Disse har en rekke fellestrekk, kretser rundt lignende forestillinger om verden, og er ofte knyttet til mer generelle strømninger i samfunnet. Personer og grupper internaliserer og kroppsliggjør i større eller mindre grad subkulturen, samt utnytter den i kreative iscenesettelser av seg selv.» (Sandberg, 2010: 8.)

Sandbergs forståelse av subkultur trekker på tradisjoner innenfor symbolsk interaksjonisme og diskursanalyse. Det er situasjoner, narrativer og diskurser, fremfor personer, som er analyseenhetene. Det åpner for å kunne snakke om subkultur uten å vise til en klart definert gruppe av mennesker (Sandberg, 2010: 8). Sandberg fremhever at subkulturforskning tradisjonelt har vektlagt likheter i gruppen fremfor individuelle forskjeller eller likheter til vanlige livsformer, men at forskjellen med en ny forståelse av subkulturbegrepet innebærer at dette kan løftes frem som poeng: «Å beskrive en subkultur er et analytisk grep som utelater kompleksitet.» (Sandberg, 2010: 9.) Sandberg benytter seg av dette analytiske grepet i sin studie av cannabisbrukere (Sandberg & Pedersen, 2009, Sandberg, 2010). Sandberg hevder å kunne fange den sosiale og symbolske meningen i forbindelse med et fenomen som hasjrøyking, samt å kunne illustrere den cannabis-kulturen som ligger til grunn *uten* å hevde at det gjelder for alle som bruker cannabis, og *uten* å måtte snakke om tydelige avgrensede grupper av individer som tilhører en subkultur (Sandberg, 2010: 9). Sandberg innrømmer at denne forståelsen av subkultur kan være problematisk i forhold til å definere hvem som er innenfor og hvem som står utenfor en subkultur selv om de kulturelle mønstrene kan være tydelige (Sandberg, 2010: 9).

Sandbergs forståelse av subkultur er fruktbar som analytisk verktøy og forståelsen av av-og-til-røykingen til informantene i kulturposisjoner. For selv om av-og-til-røyking ikke nødvendigvis er et definerende trekk ved individene, kan samtidig bruken og forståelsen av-og-til-røykere har om egen bruk si noe om gruppen. Sandbergs subkulturforståelse sammenfaller med forskning som viser at ungdom ofte bruker flere symboler og koder fra ulike subkulturelle miljøer samtidig i fremstillingen av seg selv. Konsum av uttrykk er sentrale i forhold til å skape seg en identitet (Wyn & White, 2004: 193).

Identitet

I denne oppgaven har jeg et syn på identiteter som sosiale konstruksjoner. *Identitet* kan forstås som det vi trekker på fra vår fortid, og som de valgene vi tar i nåtid. I et konstruktivistisk perspektiv er identitet noe som konstrueres gjennom kulturelt bestemte forestillinger. Et syn som representerer et brudd med alminnelig oppfatning av identitet som en essens (Prieur, 2002: 4–10). Kontrastering er en viktig del av identitetsdanningen, og identitet dreier seg ikke bare om hva man er, men også om hva man ikke er (Frønes, 2001: 50). For å kunne definere «oss» er man avhengig av å definere «dem». Gjennom motsetningene kommer identitetene frem (Jenkins, 2004: 79). I møte med nye mennesker har vi gjerne et behov for å kunne plassere dem i en eller annen bås for å kunne generalisere eller tillegge dem stereotype egenskaper. Det handler om identifisering ved bruk av hjelpemidler som utseende, stil, språk, tilbehør, konversasjon og informasjon som blir gitt. Det er vanskelig å forestille seg samfunnet uten disse hjelpemidlene til å få følelsen med hvem andre er eller ønsker å være. Samtidig er dette også hjelpemidler til selv å kunne presentere seg. Selvpresentasjon er viktig og vi forsøker å presentere oss på måter som samsvarer med hvordan vi ønsker at omgivelsene skal oppfatte oss (Jenkins, 2004: 6–7). Å konstruere, presentere og regissere sitt eget liv blir en sentral kulturell kapital og dermed et nytt kunnskapsområde og maktfelt. Ifølge Bourdieu (1995) er muligheten og friheten til å skape og omskape seg selv avhengig av grunnleggende sosiale strukturer, som klassesetilhørighet og sosial posisjon. Bourdieu benytter ikke identitet som et analytisk begrep selv, men lar *habitus*, som tidligere er definert, være det sentrale begrepet.

Forskjellen på *habitus* og identitet, for eksempel på en arbeiderklassehabitus og en arbeiderklasseidentitet, er at det førstnevnte viser en hel være- og tankemåte som langt på vei er ubevisst, mens det siste viser til noe rent kognitivt og til noe som man er seg mer bevisst fordi man velger eller erkjenner tilhørighet til en gruppe (Bourdieu, 1999a i Prieur, 2002: 5). Når Bourdieu bygger sin teori om begrepet *habitus* og ikke på begrepet identitet er det fordi han mener at sosiologisk teori forklarer handling på et kognitivt nivå i for stor grad. *Habitus* representerer som skrevet, en dypereleggende kroppslig og langt på vei ubevisst måte å tenke og være på, som er resultat av sosial, kulturell og historisk kontekst. Ifølge Bourdieu vil

habitusen ha betydning for hvordan man selv preger omgivelsene og på den måten reproduseres de sosiale inkorporerte strukturene seg (Prieur, 2002: 5).

Gjennom dagligdags sosialisering og institusjonaliserte praksiser blir vi identifisert av oss selv og av andre gjennom distinksjoner som skiller oss fra hverandre. For identitet handler både om likhet og om forskjell: Skal man kunne identifisere seg med en gruppe, må individene inneha noen likheter. Samtidig kan ikke likhet gjenkjennes uten forskjeller, og inkludering må også innebære ekskludering (Jenkins, 2004: 7). Venner og populærkultur får stor betydning som leverandør av identitetsbekreftelse slik Thornton (1995) skriver.

3.3.3 Thornton: Bourdieu og subkultur

Thornton benytter seg av en sammenslåing av subkulturteori og Bourdieu i artikkelen «The logic of subcultural capital» (1995). Thorntons teoretiske vinkling og studie gjør artikkelen relevant i forhold til min oppgave. Thorntons anvendelse av subkulturbegrepet har flere fellestrekk med Sandbergs forståelse (2010) enn den tradisjonelle forståelsen som er representert ved Chicago- og Birmingham-skolen. Hun er inspirert av studier utført av forskere med tilhørighet til Chicago-skolen og trekker på Birmingham-skolen, men kritiserer den sistnevnte for å overpolitisere de unges handlinger (Thornton, 1997: 201).

Thornton har forsket på *Klubbkultur* som er en ungdomskultur som er sentrert rundt danseklubber, «raves» og lignende settinger for sosialisering med musikk i fokus. Klubbkulturen er ikke en ensartet kultur, men en samling av subkulturer som deler samme scene. Det betyr at deltakerne kan ha forskjellige dresskoder, dansestil og ulike ritualer. Det som samler dem er at de deler musikksmak, media konsum og en felles interesse for mennesker med samme preferanser som dem selv. Deltakelsen i klubbkulturen kan være flyktig, og subkulturen huser derfor grupper uten streng struktur (Thornton, 1997: 200). Klubbkonsepter utvikler seg kontinuerlig gjennom endring av stil, navn og sted. Det krever derfor kunnskap i form av *feltspesifikk kapital* for å være en del av subkulturen. Deltakelse gir kjennskap til regjerende meninger og verdier, samt kunnskap om hva som gjelder og hva som ikke gjelder (Thornton, 1997: 200). Media spiller en viktig rolle i forhold til å spre nye tendenser. Thorntons syn på medias rolle i dannelsen av subkulturer kan vise hvorfor

sigaretten også opprettholder sin posisjon blant ressurssterke av-og-til-røykere gjennom film, TV-serier og magasiner i kultursfæren.

Thornton beskriver klubbkulturen som en *smakskultur*, hvor det å være hipp og "in the know" er nøkkelbegrep. Thornton bruker det å være hipp som en markør på besittelse av subkulturell kapital. Å være hipp står som motsats til å være «mainstream» eller kommersiell. Det er tilsynelatende lettere å definere hva som *ikke* er hipt og kommersielt enn hva som er det. Thornton forteller at klubbmedlemmene på samme måte har lettere for å beskrive hva de *ikke* er enn hva de er (Thornton, 1997: 202). Kapitalformens sosiale logikk blir best vist gjennom distinksjoner. Distinksjonene brukes for å skaffe sosial makt, med mål om sosial status og selvfølelse. *Sosial kapital* gjennom kontakter er viktig og kulturelle hierarkier sammenfaller ofte med sosiale hierarkier. Besittelse av subkulturell kapital gir makt til å definere hva som er legitimt. Felles for klubbmedlemmene som besitter subkulturell kapital er at de distanserer seg fra massene og det kommersielle.

Thornton har som mål å skjønne verdiene og hierarkiene som råder i klubbkulturene. Hun trekker på Bourdieu og forståelsen av smak som en indikator på klasse (1997: 201–202). Thornton låner kapitalbegrepet fra Bourdieu og lanserer begrepet om subkulturell kapital. *Subkulturell kapital* gir på lik linje med Bourdieus bruk av kapitalbegrepet status og makt til innehaveren i øynene på dem som besitter den relevante kunnskapen om kodene i miljøet (Thornton, 1997: 202). Blant *forskjellene* i begrepene om subkulturell kapital og Bourdieus begrep om kulturell kapital er Thorntons syn på massemedia som avgjørende i forhold til å erverve subkulturell kapital. Det er gjennom sirkuleringen og kommersialiseringen i massemedia at endringene i klubbmiljøet finner sted (Thornton, 2007: 203).

For klubbkulturen er kommersialisering og popularitet et problem. Dersom subkulturen blir presset opp til allmennheten, forsvinner verdien (Thornton, 2007: 202). Klubbmiljøets distansering fra majoritetskulturen har fellestrekk med hvordan gruppene med den legitime smaken hele tiden må distansere seg fra de med middels smak for å beholde sin posisjon (Bourdieu, 1995). Blant deltakerne i klubbkulturen er det særlig den «kommersielle» massen de stiller seg i opposisjon mot. Thornton hevder at det i virkeligheten ikke er snakk om en homogen masse, men derimot om konstruerte forestillinger om stereotyper. «Traceys» og «Teds» er to eksempler. «Traceys» blir beskrevet som arbeiderklassejenter som hører på

listepop og danser rundt håndveskene sine. «Teds» er arbeiderklasseguttene som har begynt med raves og ecstasy, liker fotball og går i feil klær (Thornton, 2007: 204). Det handler om å distingvere seg fra stereotypene. Informantene mine beskriver på lignende måte den mainstreame dagligrøykeren som lavstatus: «Han med flekkete boblejakke» eller «FrP velgeren». Thornton hevder disse stereotypene illustrerer hvordan vi skaper grupper med ord. Distingveringen opprettholder også avstand. I likhet med informantene til Thornton er det tilsynelatende lettere for av-og-til-røykerne jeg har intervjuet å fortelle hva de *ikke* er enn hva de er. De er for eksempel *ikke* dagligrøykere. De er *ikke* avhengige, de er *ikke* arbeiderklasse, de er *ikke* streite ikke-røykere og så videre. For å demonstrere forskjellen mellom egen røyking og andre gruppers røyking fortelles det om regler og koder. Disse reglene og kodene kan tolkes som subkulturell kapital. Informantenes tilhørighet i kultursfæren kan tenkes å innebære at røyking har en annen sosial mening blant dem enn den forståelsen majoriteten deler. Besittelsen av subkulturell kapital er også det som gjør at informantene til Thornton bruker arbeiderklasseuttrykk selv om de kommer fra middelklassen. Middelklassebakgrunn og tilhørighet i kultursfæren kan på lignende måte endre den sosiale meningen ved røykingen til denne oppgavens informanter.

Thornton kan krediteres for å innføre Bourdieu i subkulturteori, og fordi hun viser hvordan grupper kan bruke andre metoder enn høykultur for å distingvere seg fra «lavere grupper». Men Thornton blir også kritisert, blant annet for å hevde at subkulturell kapital kan overskygge klassetilhørighet og for å unngå habitusbegrepet. Pedersen og Sandberg hevder dette medfører en svekkelse av kapitalbegrepet hennes (Sandberg & Pedersen, 2009: 42). Jeg mener at stereotypene klubbinformantene som Thornton konstruerer nettopp kan tolkes som uttrykk for klassetilhørighet og at stereotypene kan oppfattes som en distinksjon både fra arbeiderklassejentene og -guttene («Traceys» og «Teds») og den borgelige middelklassen foreldregenerasjonen representer. På samme måte som av-og-til-røykeren i oppgaven min distingverer seg fra både lavstatus røykeren og den kjedelige ikke-røykeren. Poenget er at subkulturell og kulturell kapital kan brukes til å distingvere seg fra andre grupper uten å gå veien om høykulturen i tradisjonell forstand slik jeg ser det. Dette kommer jeg tilbake til i analysen.

4. Presentasjon av prosjekt og valg av metode

Min studie er bygd opp rundt et kvalitativt datamateriale som består av intervjuer med ni informanter, hvorav sju er personlige og ett er gruppeintervju. Valget av metodisk tilnærming må ses i sammenheng med oppgavens tema, og hva som best gir svar på problemstillingen (Widerberg, 2001: 58). I dette prosjektet ble det naturlig å velge kvalitativ metode. Det er informantenes fortellinger og forståelse av egen av-og-til-røyking og egen røyking i forhold til dagligrøyking og ikke-røyking. Intervjuene har hatt slik hatt som formål å belyse røykingens sosiale mening blant informantgruppen. Hensikten med å gjøre kvalitative intervjuer er å klargjøre et fenomens karakter eller egenskaper. Kvalitativ forskning er innholdssøkende i form av at det søkes etter svar på hva noe betyr, og hva ulike fenomener handler om (Widerberg, 2005:15). Spørsmålene mine hadde som formål å sikre at jeg fikk spurt innformatene om de ulike temaene som føltes relevante for oppgavens problemstilling. Intervjusituasjonen er en konstruert situasjon. Målet var likevel i størst mulig grad å få informantene til å fortelle sine historier uten for mye avbrudd. Informantene skulle under intervjuene få rom til å svare på de stilte spørsmålene ut ifra en egen forståelse, egne tanker og følelser tilknyttet mitt tema (Thagaard, 2003: 83). Intervjuene ble foretatt i perioden fra september til oktober 2009. Rammen for intervjuet var styrt av en på forhånd utviklet intervjuguide som besto av 24 punkter. *Båndopptaker* ble brukt med godkjenning i samtlige av intervjusituasjonene for å forhindre forstyrrende notering og for å skape en mer «naturlig» setting for en samtale. Lydfilene ble i ettertid transkribert i helhet for bruk i analysen.

4.1 Utvalget: Røyker, men ikke en røyker

En av forutsetningene for å kunne belyse symbolske aspekter ved å røyke av og til fremfor å røyke fast, var for meg å finne aktører hvor røyken og røyking tilsynelatende opptre som en mer eller mindre bevisst og betydningsfull del av handling og samhandling. Informantene representerer slik et *strategisk utvalg* (Thagaard, 2003). Valget falt på å intervju personer som gjerne selv ikke definerer

seg som røykere i denne oppgaven primært er omtalt som av-og-til-røykere. Informantene er deltakere innenfor kreative miljøer som er tilknyttet mote, kunst, reklame, design, musikk og litteratur. Det kan være nærliggende å tro at informanter fra kreative miljøer fremstår og presenterer seg selv spesielt tydelig. I tillegg kan det hevdes at kreative miljøer tradisjonelt representerer en kultur for opposisjon mot ledende normer. Utvalget er altså valgt bevisst i forhold til mitt fokus på røyking som sosial mening og uttrykksform. På den ene siden informantene jobber i bransjer med fokus på formidling gjennom livsstil, kunstneriske uttrykk og utseende, og på den andre siden fordi utvalget representerer en gruppe som står langt fra grupper som ofte omtales i forbindelse med røyking som et samfunnsproblem. Bakgrunnen for at jeg snakker om utvalget mitt som en særskilt sosial gruppe henger sammen med grad av utdanning og yrkesstatus. Det er mennesker med høy kulturell kapital og som man kan anta har et bevisst forhold til presentasjon av sitt eget selv. Utvalget består konkret av ni informanter hvor samtlige røyker uten å definere seg som faste røykere. Fellestrekket ved disse informantene er at samtlige har middelklassebakgrunn og de arbeider med kreative uttrykk innenfor kultursfæren.

Alexander, William, Pia, Helene, Jacob, Andreas, Olav, Emilie, Line
Intervjuene med informantene gjorde denne oppgaven. Navnene er pseudonymer brukt for å sikre anonymitet. Informantene i oppgaven er mellom 24-31 år, de røyker av og til, noen mer enn andre. De innehar relativt like posisjoner i det sosiale rom sett ut i fra Bourdieus terminologi (1995), med besittelse av kulturell kapital ervervet gjennom utdanning og familiebakgrunn. Informantene tilhører middelklassen. Blant foreldrenes nevnte yrkestitler var blant annet diplomat, kunstner, forfatter, professor, lege og lærer. Alle informantene med unntak av en har høyere utdanning. Selv har aktørene valgt leveste basert på kreative uttrykk innenfor kulturarenaen. I det legger jeg at informantene har tatt en utdannelse og/eller har valgt et yrke eller lever av en interesse som innebærer at de skaper ulike kreative uttrykk innenfor kulturfeltet. Tre jobber i dag relativt kommersielt, Alexander og Olav innenfor media og produktutvikling, Pia som grafisk designer. Seks jobber malere, William og Emilie er musikere, Andreas er forfatter, Line er skribent/ student, Helene er skuespiller og modell. Jacob er tilknyttet moteindustrien og kan slik hevdes å være kommersiell, men jeg vil likevel karakterisere han som "smal" både

ut ifra hans egne karakteristikk, at han selv aktivt distingverer seg fra det han omtaler som «*kunstløs moteindustri i Norge*», men også fordi det ikke finnes noe ved Jacob sin fremtoning som kan assosiere til karakteristikkene streit eller kommersiell. Jacob har også fast bopel i en annen internasjonal storby som en konsekvens av livsstil og yrke

4.2 Rekruttering av informanter i norsk kultursfære

Rekrutteringen av informantene har foregått ved at jeg gjennom sommeren og tidlig på høsten 2009 benyttet nettverk og oppsøkte situasjoner hvor det var naturlig å møte aktører som er deltakere i kreative og kulturelt orienterte miljøer. Slike situasjoner var blant annet en vernissasje, en tidsskriftlansering og i forbindelse med musikkarrangement på utestedene Blå og Internasjonalen i Oslo. Fire av informantene er rekruttert i denne typen situasjoner ved at jeg har tatt kontakt etter å ha observert dem røyke. Jeg har presentert meg, fortalt om prosjektet og snakket litt rundt temaet. Avhengig av respons spurte jeg deretter om å få ta kontakt igjen senere for å avtale intervju. To av intervjuene har igjen kommet til gjennom informanter som ble rekruttert på denne måten, en såkalt snøballmetode.

Snøballmetoden går ut på at informanter som er rekruttert til oppgaven og dermed innehavere av de forutsatte kvalifikasjonene eller egenskapene, fungerer som portåpnere ved at de introduserer forskeren for andre i samme nettverk (Thagaard, 2002: 54). Den sjuende informanten ble rekruttert gjennom kontaktlinjen på Forumet Underskog¹³. Dette skjedde ved at jeg via en personlig innboksmelding etter å ha blitt tipset om personen gjennom en bekjent, presenterte prosjektet, dets formål og forespørselen om å få foreta et intervju i løpet av høsten 2009.

Underskog er et nettforum for kulturelle arrangement i Oslo og omegn. Det er også en arena hvor aktører har mulighet til å ta kontakt med andre medlemmer i nettverket. Medlemmene av underskog er gjerne mer eller mindre aktive i norsk kultursfære, det være seg i forhold til konsertscenen, academia, musikk, uteliv og

¹³ www.underskog.no for mer informasjon.

kunstmiljøer. Det kreves en invitasjon for å kunne bli medlem, og medlemskap kan i seg selv indikere en viss besittelse av kulturell og sosial kapital.

Ytterligere to er rekruttert gjennom eget nettverk. Dette er ikke mennesker jeg tidligere har hatt et personlig forhold til, men mennesker jeg tok kontakt med fordi de er bekjente av mine bekjente. Jeg opplevde at min egen kjennskap til miljøet informantene er hentet fra, lettet rekrutteringsprosessen. At tema opplevdes interessant og relativt ufarlig var nok også medvirkende til den positive responsen.

Rekrutteringsprosessen opplevdes nærmest som en pilotstudie, hvor tema for oppgaven ble diskutert med tidvis svært friske sitater som resultat. Dette ga meg selvtillit på at forskningsspørsmålene var interessante. Når de avtalte intervjuene fant sted, ble jeg derimot først litt skuffet, jeg fikk ikke de samme spektakulære ytringene. Det er selvsagt flere grunner til det. De kontekstuelle rammene rundt en intervjusituasjon er helt forskjellige fra situasjonen hvor jeg rekrutterte noen av informantene fra. Rekrutteringen foregikk på kveldstid, i en situasjon hvor informantene røyket og hvor det var en udelt begeistret tone om det å røyke. I den planlagte intervjusituasjonen var svarene mer nyanserte slik jeg opplevde det. Selv om jeg først tenkte at det var negativt, ble den oppfattelsen raskt snudd til erkjennelsen om at dette er et viktig trekk ved av-og-til-røykingen til gruppen jeg intervjuer. De røyker, uten å se seg som røykere. Derfor vil et intervju en tirsdagsformiddag med meg som forsker og den intervjuede som informant kreere helt forskjellige svar enn uttalelsene jeg fikk på en vernissasje med sigaretten i hånd, et par glass Prosecco i magen og den sosiale stemningen i ryggen.

4.3 Intervjusituasjonen – langt fra festen

Intervjuene ble foretatt på ulike steder og på ulike tidspunkt på dagen, avhengig av hva som var mest praktisk for informantene. Det viktigste for meg var at informantene var komfortable med stedsvalget, samt at intervjuet kunne utføres relativt uforstyrret. Hovedsakelig har intervjuene foregått på dagtid, samtlige på ukedager. Selve intervjuet har vart mellom 1 til 2,5 timer. Stedene har variert fra seminarrom, bar, kafé, arbeidsplass, samt at et intervju ble foretatt hjemme hos en av informantene. Både omgivelser og tidspunkt har som nevnt vært utslagsgivende i

forhold til hvordan informantene snakket om temaet røyk, da røykingen til samtlige kan beskrives som svært situasjonelt betinget. Dette kom særlig frem en dag da jeg foretok to intervjuer på ulike tidspunkt; det første på dagtid i et seminarrom på Universitetet i Oslo, og det andre på kveldstid på en bar på Grünerløkka.

Intervjuene opplevdes veldig forskjellige, noe som sannsynlig har sammenheng med konteksten. Skillet er stort mellom tidlig formiddag, kun intervjuer og informant bak en lukket dør i formelle omgivelser og intervju på kveldstid i en livlig, befolket bar med alkoholservering. Den sistnevnte situasjonen vil gjerne kontekstmessig minne mest om situasjoner hvor informantene i oppgaven er tilbøyelige til å røyke, noe som igjen kan ha hatt en effekt på informantens uttalelser. Intervjuene ble også relativt forskjellige, hvor det første opplevdes mer «politisk korrekt», mens det andre var mer utbroderende og «ukorrekt» sett i forhold til røykens posisjon i dagens samfunn. Situasjon og kontekst oppleves altså som viktig. Faktorer som at det er høst fremfor sommer, dag fremfor kveld, hverdag fremfor helg, tomannssituasjon (med et unntak) fremfor grupper er alle momenter som kan være med på å forme informantenes uttalelser. Dette er noe jeg tar i betraktning i forhold til analysen.

Gruppeintervju

Opprinnelig hadde jeg avtale med åtte informanter. Samme dag som jeg skulle intervju Alexander spurte han om det var greit at hans kreative arbeidspartner i byrået, som røyket av-og-til som han selv, også ble med på intervjuet. Det ville jeg ikke si nei til. Jeg var ikke forberedt på den nye rammen, men det viste seg at gruppeintervjuet ga veldig rike og interessante data. Det henger nok sammen med relasjonen mellom informantene, at Alexander og Olav er vant til å tenke og utforme ideer i felleskap. De svarte og utfylte hverandre under spørsmålene og de fremsto som svært likeverdige. I analysen har jeg valgt å gjengi noen av dialogene fra dette intervjuet fordi jeg mener de beskriver godt stemningen rundt fenomenet av-og-til-røyking.

Forskerrollen i forhold til intervjusituasjonen

Å intervju var en svært positiv og spennende opplevelse. Jeg følte at likhetstrekkene jeg deler med informantene var en fordel for opprettelsen av god kontakt og for å skape en trygg ramme for intervjuene.

En utfordring under intervjuet er innvirkningen man som forsker har på intervjusituasjonen. Innvirkningen er knyttet til min posisjon og hvordan informanten oppfatter meg under intervjuet. Faktorer som kan spille inn er blant annet om jeg har møtt informanten før og slik har en relasjon sammenlignet med de informantene man aldri har truffet tidligere (Thagaard, 2003: 78–79). Jeg hadde tidligere møtt tre av informantene jeg intervjuet, men i forhold til oppgavens tema opplevde jeg ikke det som problematisk at vi kjente til hverandre. Intervjusituasjonen med disse opplevdes lik sammenlignet med dem jeg ikke hadde møtt tidligere. Det har nok også sammenheng med at man tar på seg en «forskerrolle». Kjønn kan ha hatt en innvirkende effekt, selv om jeg ikke opplevde at det hadde noen særlig innvirkning på intervjuet enn at guttene generelt hadde en noe annen sjargong hvor det blant annet ble snakket mer om røyk i forhold til jenter, sex og sjekkeritualer.

4.3.2 Intervjuguiden og intervjuets innhold

Intervjuguiden ble utviklet med utgangspunkt i problemstillingen. Intervjuguiden består av 24 punkter (se vedlegg) med det formål å sikre at informantene ble spurt om samtlige av temaene som følte relevante for å belyse oppgavens problemstilling (Widerberg, 2001: 88). Temabolkene i intervjuguiden viste seg å fungere godt. Disse har senere dannet grunnlaget for temaene i analysen.

Intervjuguiden var en god hjelp, særlig i gjennomføringen av de første intervjuene. Opplevelsen av å skulle lede informanten innom ulike temaer for en fersk intervjuer ble bedre med forberedelsen en intervjuguide representerer. Erfaringene som ble ervervet gjennom de første intervjuene var også med på å heve standarden på intervjuene som fulgte. En av erfaringene var dette med pauser. Kvalitative lærebøker fremmer viktigheten av rom for stillhet og pauser i intervjusituasjonene. Urutinerte intervjuere har det gjerne med å skynde seg gjennom intervjuer for å forhindre det som kan oppleves som pinlig stillhet (Widerberg, 2001: 58) – en felle jeg ved gjennomlyttingen av lydfilen fra første intervju følte jeg hadde gått i. Selv med kunnskap og bevissthet om at det er rom for stille pauser under et intervju, opplevdes altså pausene i det første intervjuet som tegn for meg på at informanten hadde snakket ferdig om et tema, eventuelt at informanten var lei eller fant spørsmålet ubehagelig med det resultat at jeg som intervjuer gikk videre. Ved

transkriberingen av møtet i etterkant så jeg at jeg skulle ha tillatt mer tid til stillhet og med det kanskje fått enda mer ut av informanten i situasjonen. Dette tok jeg med meg til neste intervju hvor jeg opplevde meg selv som tryggere i intervjurollen, og hvor stillhet og pauser ikke fremkalte den samme stressede responsen fra min side.

En annen erfaring som ble tilegnet i startfasten av empiriinnhenting var dette med overlappende svar. Intervjuguidens 24 punkter går tematisk over i hverandre, og samtidig har det vært et mål at informantene i størst mulig grad skal fortelle om sine erfaringer, opplevelser og oppfatning om og rundt de ulike spørsmålene.

Konsekvensen av dette var at informantene gjerne snakket om temaer jeg hadde satt opp som spørsmål lengre ut i intervjuet. I det første intervjuet løste jeg denne situasjonen ved å hoppe over punkter jeg følte informanten hadde snakket mye om, mest for å unngå at personen skulle kjede seg. Det angret jeg på i ettertid hvor jeg opplevde at det kunne ha vært fruktbart å la informanten få uttale seg om temaer selv om han eller hun på eget initiativ hadde vært inne på det samme temaet tidligere. Gjentakende spørsmål i senere intervjuer medførte at jeg enten fikk bekreftet informantens tidligere uttalelser om emnet, eventuelt at jeg fikk en utbrodering, kanskje til og med en justering eller en forklaring på det vedkommende allerede hadde sagt. I de påfølgende intervjuene var jeg derfor konsekvent med å stille alle spørsmålene jeg hadde planlagt.

4.3.3 Digital lydopptaker og transkribering

Samtlige av intervjuene ble tatt opp på en digital lydfil for så å bli transkribert i helhet. Fordelen med dette var tilgangen til informantenes egne begreper og beskrivelser av hendelser, noe som står som sentralt for å gripe individenes egen meningshorisont. Det var også en fordel å kunne lese gjennom fullstendige transkripsjoner i ettertid i forhold til analysedelen. Under selve intervjuet var båndopptakeren en god hjelp. I og med at jeg var fritatt fra å notere underveis føltes det også lettere å kunne konsentrere seg om en dialog hvor oppfølgingsspørsmålene kom naturlig.

4.4 Flere metodiske og etiske utfordringer

Mening skapes og forstås i en sammenheng, og all tolkning er deler som er avhengig av en helhet (Widerberg, 2005: 24). Masteroppgavens begrensede omfang medfører en utfordring med henhold til å få kartlagt alle sidene ved et fenomen. Avgrensing av tema er en forutsetning. Det kan være vanskelig fordi røyking, som andre fenomener, sjeldent kan ses isolert.

4.4.1 Forforståelsen

En annen utfordring i forhold til oppgaven er forforståelsen som innebærer at fenomenet som studeres nødvendigvis vil bli farget av egne referanser. (Widerberg, 2005: 24–25). Med det kvalitative perspektivet i oppgaven opererer jeg innenfor en vitenskapsteoretisk posisjon som vektlegger tolkningens betydning og rolle i kunnskapsutviklingen. Denne retningen fremmer et syn på mening som er skapt. Mening kan ikke forstås isolert, men fremtrer i en sammenheng eller en kontekst. Tolkningen og forståelsen avhenger av en helhet (Widerberg, 2005: 24). Jeg har forsøkt å ha bevissthet rundt egen forståelse i forkant av tolkningen for å sikre pålitelig kunnskap og for å unngå en ferdig vinklet oppgave (Widerberg, 2005: 24–25). For meg innebærer det for eksempel åpenhet om at jeg deler noen fellestrekk med mine informanter. Aldersmessig er jeg relativt jevngammel med informantene. Jeg har selv tidligere røyket av og til, og jeg har rekruttert informanter fra miljøer jeg har en viss kjennskap til. Det er derfor snakk om nærliggende interesser og kjennskap til mange av de samme kulturelle referansene. Det er likevel ikke slik at jeg er på «innsiden» siden jeg ikke kjenner informantene mine personlig. Forkunnskapene ga opphavet til masteroppgavens tema fordi jeg over tid har vært nysgjerrig på det jeg opplever som et fenomen som går ut på hvordan mange balanserer travle hverdager og hyppig deltakelse i kultursfæren. Jeg har undret meg over hvor mange det er som røyker under kulturarrangementer, og hvordan denne røykingen fremstår som akseptert og legitim. I oppgaven har jeg ønsket å undersøke slike grupper og gruppedeltakernes egen forståelse rundt det å røyke av og til.

4.4.2 Anonymitet

Når det gjelder andre utfordringer som er relatert til data og metode, gjelder det i tillegg til å sette seg inn i metodiske retningslinjer å skaffe informert samtykke og informative informanter, som også er en etisk utfordring som er relatert til at informantene er hentet fra ulike kreative arenaer i Oslos kulturliv. Miljøet er relativt gjennomskiktig, noe som stiller krav til anonymisering for å hindre gjenkjennelse. Dette har jeg valgt å løse ved å hovedsaklig presentere informantene mine som en gruppe fremfor å fremme spesifikke detaljer ved de ulike personene.

4.4.3 Utfordringer i forhold til tema

En annen utfordring jeg ble gjort oppmerksom på, gjelder valg av tema i forhold til intervjusituasjonen. Det kan være en utfordring å snakke om stigmatisert atferd. Røyking forbindes gjerne med noe negativt, og informantene kunne tenkes å komme i forsvarsposisjon med behov for å rettferdiggjøre egen røyking overfor meg i en forskerposisjon. Dette opplevde jeg imidlertid ikke som noe stort problem. Informantene «avslørte» riktignok stereotype oppfatninger i forhold til hvem «røykeren» er. Men informantenes oppfatning av og rundt bruk og brukere er interessant for oppgaven. Samtidig opplevde kanskje ikke min gruppe informanter dette temaet som veldig sensitivt fordi de selv ikke anser seg som en del av gruppen røykere. Dette kan riktignok tolkes som en nøytraliseringssteknikk i seg selv. Røykemønsteret som flere av informantene oppga kan ses som regelstyrt, hvor reglene er uttrykk for kontroll som igjen kan tolkes som nøytraliserings teknikker for informantene i forhold til eget røykeforbruk.

4.5 Formelle retningslinjer

Prosjektet ble meldt inn til NSD i august 2009 og følger NSD sine praktiske og etiske retningslinjer. Dette innebærer blant annet at de innsamlede dataene oppbevares utilgjengelig for innsyn fra andre. Transkripsjoner og lydfiler oppbevares passordbeskyttet og vil bli slettet ved prosjektets slutt. Informert samtykke ble innhentet fra informanten i forbindelse med bruk av intervjuet i masteroppgaven. Informert samtykke går under de etiske retningslinjene for kvalitativ metode

(Thagaard, 1998). Informantene fikk i forbindelse med kravet om informert samtykke et skriv med redegjørelse for prosjektets tema, formål og bruksområde, samt kontaktinformasjon til meg, min veileder og informantens rett til å trekke seg fra prosjektet. Det ble også redegjort for kravet om konfidensialitet og deltakernes rett til anonymitet i informasjonsskrivene. Kravet om konfidensialitet innebærer både at informanten må anonymiseres i oppgaven, samt at utenforstående ikke må få innsyn i datamaterialet (Thagaard, 1998).

4.6 Analysearbeid

Jeg skriver med utgangspunkt i en konstruktivistisk forståelse av verden. Det er derfor naturlig å se på intervjudata som konstruerte narrativer med fokus på hvordan informantene snakker om temaet. Narrativer kjennetegnes av en struktur eller en organisering av en historie med en begynnelse, en midtfortelling og en avslutning, samt et plott og karakterer som gjør historien meningsfull i samsvar med de kravene fortelleren tilskriver situasjonen (Silverman, 2005: 379). Narrativer gjennom intervjuer er en tosidig prosess siden spørsmålene også har sin effekt på hvordan narrativer samles og utformes (Silverman, 2005). Intervjurefleksjonene og transkripsjonene er materialet som ligger til grunn for min analyse. Etter hvert utførte intervju skrev jeg umiddelbart ned det jeg husket som hovedtrekkene i intervjuet og tanker om hvordan jeg opplevde situasjonen. Transkribering er tidkrevende. Jeg valgte likevel å skrive ut samtlige intervjuer fullstendig for lettere å kunne kategorisere og kode. Kategoriene løp ut ifra intervjuguidens tema, samt tema som dukket opp som gjengangere under intervjuene. «Betydningen av hva som røykes» er eksempel på tema som informantene gjorde meg oppmerksom på og som derfor fikk sin egen kategori under kodingen. Kategoriene fungerte som knagger som jeg i analysearbeidet stadig har vendt tilbake til. Denne tilnærmingen til nedtegningsprosessen har gjort det mulig å sammenligne datamaterialet fra et ganske tidlig stadium. Jeg ble oppmerksom på at en del utsagn gikk igjen, men at det også var gradsforskjeller i informantenes syn på for eksempel egen og andres røyking. Når det gjelder analysens oppbygging, har jeg tatt sikte på å gå fra det deskriptive til det mer analytiske i kronologisk rekkefølge. Jeg anvender Bourdieus

teoretiske perspektiver og Sandbergs forståelse av subkultur for å tolke informantenes fortellinger.

4.6.1 Overførbarhet

Kan oppgaven min være relevant i andre sammenhenger (Thagaard, 2002:184)? Jeg håper og tror det. I denne oppgaven beskriver jeg et fenomen mange har kjennskap til. Jeg belyser i tillegg hvordan grupper i dag stadig finner nye måter å hevde status på, måter som avviker fra en tradisjonell måte å tenke at det er gjennom høykulturen privilegerte grupper distingverer seg fra andre grupper. Informantenes av-og-til-røyking kan ses som et argument for at kulturell kapital utvises på flere måter enn gjennom høykulturen. Ved å bruke et belastet symbol som røyk på en «annen» måte distingverer informantene seg både fra en belastet arbeiderklasse og en «streit» middelklasse. Røykingen kan ses som frihet til å gjøre noe ufritt, samtidig som det kan ses som et uttrykk for kontroll. Å se hvordan røyking tilsynelatende kan gjennomgå en symbolsk snuoperasjon er interessant. Andre tema kan også tolkes fruktbart med utgangspunkt i dette synet på kulturell kapital.

5. Å røyke uten å være røyker

Hvordan røyker de av-og-til-røykende informantene? Hvordan forklarer de denne røykingen? Dette er spørsmålene som er i fokus i dette kapitlet. En del faktorer peker seg ut. Av-og-til-røykerne jeg har intervjuet snakker om røykingen sin som situasjonsbestemt. Røykingen er også underlagt regler, og informantene skiller tydelig egen røyking fra dagligrøyking. Når de forteller om røykingen sin, legger de vekt på at røyken ikke er styrende i livet. Det er handlingen fremfor virkningen som verdsettes. Informantene forteller at de kan røyke mye i visse kontekster, men at de også kan gå lenge uten røyk. I fortellingene kommer det frem at de røyker uten å se seg som røykere. En av de situasjonene som gruppen ofte forteller om er festsituasjoner. Her ser bruken av alkohol samtidig ut til å spille en viktig rolle for hvordan røykingen blir forstått i denne konteksten.

Innledningsvis i kapitlet vil jeg nå se nærmere på hvordan informantenes røyking kan betraktes som situasjonsbestemt og regelstyrt. Begrepet *situasjonsbestemt* kan forstås som at mennesker handler forskjellig i ulike situasjoner og at det er situasjonen som avgjør handlingen. I denne konteksten innebærer det at hvorvidt informantene røyker eller ei styres ut ifra situasjonene de står i. Begrepet *regelstyrt* kan forstås som atferd styrt av verbale og normative regler. Regler har den funksjonen at de kontrollerer atferd under styring av konsekvenser og de er effektive i overføring av kulturell praksis (Johnston & Pennypacker).

5.1 Situasjonsbestemt og regelstyrt røyking

Av-og-til-røykingen til informantene kan ses som situasjonsbestemt fordi informantene er svært klare på når de røyker. Det som kjennetegner fortellingene om når og hvordan de røyker er først og fremst at de knytter av-og-til-røykingen til bestemte kontekster. Og gjennom måten de gjør det på vokser en fortelling om kontroll frem. I rekreasjons- og sosiale situasjoner er røykingen akseptert, mens røyking alene, under stress eller på grunn av behov omtales mer negativt. Det er tilsynelatende et viktig skille for dem mellom *å ha lyst til å røyke* og *å ha lyst på*

røyk. Samtidig kommer det frem under intervjuene at av-og-til-røykerne i perioder røyker mye.

«I de verste periodene så kan jeg røyke tjue om dagen, men det er mer om sommeren og på reiser ... når jeg er i Barcelona for eksempel, da blir det hele tiden; på balkongen, på hotellet, i alle parker og på stranden, ja hele tiden. Altså veldig situasjonsbetinget. Men i snitt, det er umulig å si for det kan lett gå en uke uten at jeg tar meg en sigg.» (Pia)

Pia er en av dem som forteller at hun røyker mye i perioder, men som samtidig hevder at hun fint kan klare seg uten røyk i like lange perioder. Røykingen knyttes til positive situasjoner som fest, reiser og varme sommerkvelder. Samtidig bruker Pia ordet «*verste*» om periodene hvor hun røyker, i forhold til at røykekonsumet tidvis er høyt. Til tross for at jeg opplever at informantene hovedsakelig vektlegger de positive situasjonene når de forteller om hvor og når de røyker, kan noen av informantene også fortelle at perioder med stress, motgang, et jobbintervju eller en krangel med kjæresten er situasjoner hvor de kan ta seg en røyk. Av-og-til-røykerne jeg har intervjuet vektlegger det sosiale momentet ved røykingen, og røyking alene fremstilles som lite ønskelig.

5.1.1 «Røyking er en aktivitet hvor man gjerne speiler omgivelsene»

Av-og-til-røyking beskrives av informantene som *sosial røyking*. Å speile omgivelsene fremheves som et viktig aspekt ved røykingen deres. Det «å speile omgivelsene» innebærer at situasjonen, menneskene, stedet og stemningen vil være styrende for hvorvidt informantene velger å røyke eller ei. Det handler om å ikke skille seg ut negativt kan en hevde. Av-og-til-røykerne jeg har intervjuet, snakker om røykingen som en sosial aktivitet – man røyker når andre røyker. Informantene forteller om sosial røyking som langt mer akseptert enn å røyke alene.

«... Jeg tar sjeldent en sigg alene. Jeg merker at det er sjeldent i sosiale settinger at det er jeg som tar opp siggen først.» (Olav)

Det kan tenkes at å begrense røykingen til situasjoner hvor man er del av et røykefellesskap handler om å vise hensyn til omgivelsene, men det kan også ha sammenheng med at røyking er en stigmatisert aktivitet om den utføres i feil situasjon. Hvis man er den som trekker frem sigaretten først, kan man risikere å bli klassifisert som en «vanlig» røyker.

«Hvis jeg er med venner som ikke røyker, så røyker ikke jeg heller, jeg gidder ikke å være unntaket. Men hvis det er en annen i gruppen som røyker kan jeg lett ta meg en røyk (...). Når jeg ser på det nå er det nesten litt rart, men jeg tror det handler om at jeg egentlig har lyst og i det en annen røyker er det på en måte erklært greit.»
(Line)

Når informantene forteller at de vegrer seg for å være den som tenner opp den første røyken i en situasjon kan det tolkes som at situasjonen ennå ikke er kartlagt og erklært legitim. Jeg opplever at informantene trekker på ganske sammenfallende fortellinger i forhold til hvilke sosiale situasjoner som er sosialt akseptable eller uakseptable å røyke i. Eksempelvis røyker de helst ikke alene, men gjerne på fest, i ro og med god positur. Disse situasjonene kan tolkes som eksempel på koder. «Alle» vet når det er sosialt akseptert å røyke. «Alle» vet når det er feil blant de innvidde. I fortellingene til informantene kommer det frem at det er situasjoner hvor de anser det som mer eller mindre *legitimt* og akseptert å røyke.

Legitim og illegetim røyking

Informantene trekker primært frem de positive situasjonene når de forteller om hvor og når de røyker, men i noen fortellinger nevnes som nevnt også mer negative situasjoner som stress, motgang eller en krangel med kjæresten som stunder hvor de kan ta seg en røyk. De positive situasjonene opplever jeg at informantene anser som legitime, mens de mer negative situasjonene omtales som mindre legitime.

«Det med å røyke er alkohol, men i perioder hender det at det også blir på skolen og hjemme ... det er de periodene hvor jeg har tatt med meg røyken ut av festen. Men røyk skal være kos, det er fest. Men og noen ganger når jeg er sliten kan jeg slappe av ute ved å ta en røyk. Ute i bakgården der ingen ser meg.. da vil jeg helst ikke bli sett.» (Line)

Det er klare føringer på både når det er illegitimt og legitimt å røyke, føringer som er tilknyttet kontekst. Som vist ovenfor trekker informantene frem det sosiale ved røykingen og den sosiale konteksten legitimerer røyking ved hyggelige anledninger. For eksempel på kafébesøk og ferier. For at den sosiale aksepten for røyking i slike situasjoner skal være gyldig, forutsetter det samtidig at personene informantene deler den sosiale konteksten med også røyker eller er inneforstått med kodene for av-og-til-røyking. Dette kan relateres til Bourdieu (1995) og hvordan grupper som besitter den legitime smak, kan tillate seg bruk av «illegitime» produkter som røyk, så fremt det gjøres på en måte som vitner om kontroll og kjennskap til gjeldende normer og koder. For den regelstyrte og kontrollerte av-og-til-røykingen er bundet av den sosiale konteksten. Men samtidig, det handler ikke kun om hvem, når og hvor, men også helt konkret om hvordan informantene røyker.

5.1.2 Estetisering av røyking

«Det er viktig med en god positur når man røyker,» sier Pia. Pia viser meg hvordan røyking kan gjøres «feil» ved at hun synker sammen i stolen og luter skuldrene. «Rett rygg og hevet hode er viktig, man skal ikke unnskyldes at man røyker.» (Pia)

At man skal røyke på en estetisk måte nevnes av flere. Dette kan ses som en motsetning til informantenes stereotype fortellinger om dagligrøykeren. «Han som røyker med bar hand i 20 minus – han vil man ikke være.» (Emilie.) Informantene forteller at for å gjøre røyking «riktig» er det viktig med ro og tid når det røykes. Det er noe annet å gå og røyke enn å sitte ned og ta en sigarett. Line gir uttrykk for dette:

«Jeg røyker om jeg sitter på kafé, jeg må sitte. Jeg kan ikke gå på gaten og røyke. Jeg synes det ser veldig stygt ut. Kanskje om jeg er full at jeg kan gå og røyke, ellers så må jeg sitte ned og nesten aldri alene ...» (Line)

Flere forteller at dersom de røyker alene, gjør de det i skjul. Å røyke alene kan oppfattes som avhengighet, og avhengighet kan oppfattes som det motsatte av

kontroll. Ved å sitte signaliseres ro og nytelse i motsetning til informantenes fortellinger om «røykeren» som røyker under stressede forhold. Selskap legitimerer og forandrer de sosiale rammene. Dette er i samsvar med de situasjonelle kravene informantene forteller om i forhold til egen røyking. Slik utgjør kafeen en sosial kontekst hvor røyking oppleves som akseptert. Flere av informantene snakker om røyking som noe kult om det røykes i riktig situasjon.

«Det er ufattelig tøft å røyke. Alle kampanjer som har prøvd å si at det ikke er tøft å røyke, tar skammelig feil. Det er tøft å røyke, det er derfor man begynner å røyke og det er derfor man fortsetter å røyke; det ser utrolig bra ut med røyk.» (William)

Røyking kan forstås som noe man bruker for å fortelle om seg selv. Fra et moteperspektiv kan sigaretten ha en evne til å skape et uttrykk eller gi en effekt av tilbakeblikk i tid. Informant Helene gir et eksempel fra fotooppdrag inspirert av den avdøde skuespilleren og ikonet Marlene Dietrich. Røyken ble i oppdraget et naturlig tilbehør for å skape den riktige følelsen for rollen foran kamera. Slik røyking opptrer i motemagasiner benyttes sigaretten som et grep for å gi bildet en bestemt stemning eller tillegge modellen spesielle egenskaper. Flere av informantene forteller om av-og-til-røykingen som en mekanisme for å tre inn og ut av en bestemt rolle eller situasjon. Røyken kan for eksempel signalisere at informantene er over i en festsituasjon. Forskeren Torell skriver at sigaretten er et tydelig symbol (Torell, 2005). Å røyke skaper et uttrykk som informantene i utvalget tilsynelatende leker seg med. Helene forteller for eksempel at «røyk kan passe veldig godt til noen antrekk.» Informant Helene (skuespiller og modell) forteller i en forlengelse av dette om en situasjon fra utelivet hvor hun blir avbildet av en fotograf og hvor hun ber vedkommende vente med å knipse bildet til hun får tent en røyk for å skape det riktige uttrykket. Men sigarettens attraksjonsverdi følges av bevisstheten om at røyk også kan være symbol på noe uattraktivt, helseskadelig og lavstatus. Helene forteller for eksempel at hun opplever at røyk på foto gir modellen en attityde som er veldig sexy og effektivt.

Bilde 1. Er hentet fra det spanske motemagasinet *Vogue* september 2010. Bilde 2. Er fra høstkampanjen til designeren Hedi Slimane 2010.

Helene forteller at mye av attraksjonen og effekten forsvinner for henne i det virkelige liv når hun trekker røyken ned i lungene og den fysiske effekten minner henne om helsefaren.

Røykernes estetiske ambivalens

En ambivalens i forhold til egen og andres røyking er gjennomgående i intervjuene. Men å bruke egen av-og-til-røyking for å iscenesette seg selv positivt, oppleves som et aspekt ved røykingen til mine informanter. Røykingen har en estetisk dimensjon. Å røyke kan knyttes til et større mønster av stil, estetikk og gruppetilhørighet. Helene fortalte om dette i avsnittet ovenfor. William omtaler dualismen i forhold til røyking og iscenesettelse i sitatet nedenfor:

«Jeg forfekter til stadighet at jeg ikke er en røyker. Det er jo faktisk litt «fresht» å ikke røyke, og man har jo lyst til å være «fresh». Jeg er jo oppatt av hvordan jeg kler meg og ter meg, og jeg tenker før jeg snakker. Jeg velger å tro at jeg ikke bruker røyken som et middel for å fremstå kulere, smartere eller mer interessant enn hva jeg er. Jeg kan jo ikke si at jeg tar meg en røyk for å tøffe meg, men man føler seg jo litt tøff når man røyker da så det er jo et paradoks bare det.» (William)

Av-og-til-røykingen, slik informantene forteller om den, opptrer i situasjoner hvor røykingen tilsynelatende passer inn. I slike sammenhenger assosieres røykingen like gjerne til finkultur som til arbeiderklassekultur. Men for at sigaretten skal kunne bety ulike ting i ulike situasjoner forutsetter det at deltakerne kjenner til de samme kodene. Den sosiale handlingen er sosial ved at den er forankret i kulturelle og symbolske mønstre som skaper mening for aktørene (Frønes, 2001: 13). Samtidig er informantgruppen aktører som beveger seg i flere sfærer noe som innebærer at de tilsynelatende trekker på flere og motstridende diskurser parallelt. Helene oppfatter røyken som sexy når hun ser den avbildet i trendy magasiner, men tanken på helseskadelig røyk ned i lungene og avhengighet tar hun avstand fra. Informantene anerkjenner at røyken kan være attraktiv, samtidig som de anerkjenner helsefarene. Dette kommer til uttrykk i intervjuene, blant annet beskriver informanten Jacob denne dualismen svært tydelig: «Jeg kan ikke påstå at jeg syns at røyking er sykt kult uten å tenke på at det smadrer helsen min.» Flere beskriver dualismen ved en form for skjønnhet versus trist sosialrealisme. Røyken som symbolet på den franske femme fatale, denne vakre kvinnen som så sexy omgir seg med en sky av sigarettøyk, samtidig som de anser røyk som noe negativt, et symbol på «white trash» og lavere klasser. For Alexander er det filmstjernen og ikonet James Dean versus rullingsrøykeren:

«Jeg klamrer meg til det romantiske bildet om at jeg blir James Dean når jeg røyker. Jeg klamrer meg til det. Så jeg har egentlig ikke noe ønske om å slutte. Så lenge det røykes innenfor rimelighetens grenser ... jeg ser ikke på meg selv som han der rullingskaren altså. Det har jeg ikke noe lyst til ...» (Alexander)

Alexanders sitat er ett eksempel på de mange motstridende fortellingene som fortelles. Røyken kan være med på å skape et image, men situasjon og kontekst er avgjørende for hvilket image som skapes.

I en studie som ble utført i New Zealand om ungdommers syn på medelevers røykevaner ble røyken sett på som et objekt som underbygde den personlige stilen. Undersøkelsen fokuserte i særlig grad på ungdommenes forståelse av identitet og sosiale relasjoner (Plumridge mfl., 2002: 167). Røyken ble i gruppeintervjuene trukket frem av de ikke-røykende informantene som et tilbehør for de kule. Å være en røyker var i hovedsak forbeholdt de populære, stilige og pene jentene og de tøffe

guttene, selv om det ble påpekt at det ikke var røyken alene som fremmet statusen. Røyken kunne heller ses som et forsterkende element. Med røykens symbolske kraft som forsterkende slo det også negativt ut for dem som hadde status som upopulære i de intervjuedes øyne. Hos disse ble røyken et bekreftende symbol på de upopulæres uflidighet, dårlige evne til å ta vare på seg selv, eller forsøk på å være noe de ikke var (Plumridge mfl., 2002: 167–179). Jeg opplever de samme tendensene under intervjuene med informantene. Å røyke for mine informanter fremstår som en viktig og tydelig del av hvordan de oppfatter menneskene rundt seg. Informantene forteller om hvordan røyken kan gi ulik sosial mening;

«Gjennom røyken har man plutselig noe til felles med folk, du er med og det har kanskje litt den positive effekten av at han er kanskje litt sånn slem eller at han er kanskje litt sånn interessant – eller hun da. Men i andre settinger kan det virke veldig negativt, si at du for eksempel prøver å bli kjent med noen og de er sånn: Nei, jeg må gå ta en røyk.» (Olav)

Informantenes fortellinger om egen røyking som svært situasjonsbestemt kan ses i lys at røyking ofte kan oppfattes negativt. Informantene forteller at de røyker i situasjoner hvor det tilsynelatende er sosialt akseptert å røyke. Uavhengig av røykemønster kan status oppfattes som viktig for hvordan omgivelsene klassifiserer, legitimerer eller stigmatiserer den som røyker. Men røyking kan også ses som en nøkkel inn i et fellesskap.

5.2 Røyk som ritual

Ser vi på røyking som et ritual, kan røyking tolkes som en konstruktiv og meningsbærende aktivitet med en funksjon i tillegg til den fysiske effekten. Røyking kan ses både som et livsstilsritual som skaper nærhet i en sosial situasjon og som et overgangsritual hvor røyking kan markere overgangen fra hverdag til fest for en av-og-til-røyker.

Livsstilsritualer er naturlige ritualer som vi finner i området mellom seremonielle og fullstendig uformelle ritualer (Collins, 2004: 295). Røyking innebærer et medlemskap i gitte grupper ved at røyking blant annet fungerer som et

sosialiseringsritual, et avslappingsmiddel, et tiltrekningssymbol og et tegn på eleganse eller solidaritet (Collins, 2004: 302–317). Ritualer har ofte en integrerende funksjon, og ritualene synliggjør og organiserer sosiale begivenheter. Et ritual er gjerne underlagt en bestemt struktur som er sterkt scriptet for å tydeliggjøre begivenhetenes karakter. Script og gjentakelse er viktige trekk fordi det konstituerer ritualene som særegne forløp og gir dem en symbolsk kraft (Frønes, 2001: 106). En scriptet struktur i forhold til av-og-til-røyking på fest kan for eksempel innebære at maten er konsumert, at vinen er i glasset, at balkongen benyttes, at lighteren går rundt og at røykerne danner et røykefelleskap. Informantene forteller om røykingens ulike funksjoner i sosiale situasjoner. Funksjonene kan tolkes som rasjonalisering av egen røykingen. Blant annet fortelles det om hvordan røyken gir anledning til å «stokke kortene» og rullere i lokalet. Røykingen åpner for muligheter til å invitere noen med ut, til å opprette kontakt og røyken fortelles om som en nyttig kompanjong i sjekkesituasjoner;

«Om det er en veldig søt jente som spør om jeg skal være med å ta en røyk ... jeg sier ikke nei. Det er et enormt sjekkepotensial i den røyken.» (William)

Røykingen fortelles om som en trygghet i sosiale situasjoner. Informantene snakker også om det sosiale og rituelle ved røyking i forhold til å tenne på og å utføre en aktivitet som fjerner brodden fra strenge krav til samtalen.

«... Jeg føler ingen fysisk avhengighet, men kjenner en trang til festrøyk. Det er kun psykisk. Det er det å røyke, det at jeg har lyst til å holde den i fingrene, å gå ut fra utestedet for å ta en sigg med noen. Det føles veldig unaturlig å skulle gå ut uten å røyke og bare stå og snakke. Men jeg ser jo at det er folk som gjør det og, men det synes jeg er vrient.» (Emilie)

Emilie sier at det er unaturlig for henne å gå ut der røykerne står uten selv å røyke. Den psykiske avhengigheten Emilie beskriver kan knyttes til det rituelle aspektet ved festrøyken. Festrøyken gir deg noe «å holde på med». Slik kan røyken gi både en inngang og en utgang i sosiale situasjoner.

Røykingen som et *overgangsritual* handler om at røyking, kan representere en overgang mellom faser og skille ulike situasjoner. Formålet med overgangsritualet

er å markere forskjellen (Bourdieu, 1996: 28). For av-og-til-røykeren kan forskjellen være situasjonsskiftet fra hverdag til fest og fra kontroll til løssluppenhet.

Informantene forteller om røykingen som et avbrekk fra en regulert hverdag, der røykingen markerer overgangen til fest og rekreasjon. Festsituasjonen passer tilsynelatende inn i gruppens regelstyrte røykemønster: Det er en situasjon hvor informantene opplever at det er sosialt akseptert å røyke, det er mange i miljøet hvor de omgås som røyker på fest og det er en sosial situasjon, noe som samsvarer med fortellingene om å speile omgivelsene. Ritualer på alle nivåer understreker sammenhenger, overganger og sosial integrasjon (Frønes, 2001: 107). Røykingens integrerende rolle skal jeg se nærmere på i neste avsnitt.

5.2.1 Et røykefellesskap

I en gruppe hvor mange røyker kan det oppstå et røykefellesskap. I intervjuene er det en av informantene som skiller seg ut i forhold til røykestarthistoriene fordi han begynte å røyke relativt sent. William forteller at han var 25 da han begynte å røyke av og til. Eksperimenteringen med røyking kom etter en ungdomstid hvor han beskriver seg selv som en «(...) ihuga antirøyker.» William begrunner røykingen med at han alltid har følt en dragning mot røyking gjennom likesinnede som røyker. Han trekker særlig frem sjargongen og den interaksjonen han opplever at røykere har i noen situasjoner som en utløsende faktor for å røyke i dag. Flere forteller om røykens integrerende funksjon.

Emilie forteller at det er rart for henne ikke å røyke på fest når «alle andre røyker». Av-og-til-røykingen kan kanskje ses i sammenheng med at dersom man ikke røyker, ekskluderes man fra et fellesskap? Collins skriver om hvordan ritualer markerer roller og posisjoner, grenser for hvem som er inkludert og hvem som er ekskludert (Collins, 2004: 297, Frønes, 2001: 107). I likhet med flere av informantene forteller Helene at hun begynte å røyke for å få innpass i ungdomstiden, men mer interessant forteller hun at hennes kjæreste begynte å festrøyke for to år siden i en alder av 36. Helene setter kjærestens røykestart i sammenheng med sosiale kostnader ved å unnlate å røyke, fordi han er i en jobb hvor nettverk og avtaler blir bygd og inngått over en røyk utenfor lokalet. Flere snakker om røykens funksjon som en portåpner til sosiale nettverk. Informantgruppen kan ses som en del av et

miljø hvor det både er mange som røyker og hvor nettverk er viktig. En sosial gevinst i form av innpass og tilhørighet kan kanskje motivere informantenes røyking? For når røyken gir innlemmelse i en samtale og i en gruppe, medfører det også at noen står utenfor, som i eksemplet med kjæresten til Helene før han begynte å røyke. Å være utenfor et sosialt fellesskap kan skape avstand (Collins, 2004: 295). Av-og-til-røykingen til kjæresten til Helene, slik hun forteller om det, kan tolkes som en billett inn i et fellesskap og som et adgangskort til nødvendige nettverk. Røykingen til Helenes kjæreste må også ses i sammenheng med at røykerne *flyttet seg ut* og inngikk avtalene *utenfor* lokalene. Hadde det vært tillatt å røyke inne, hadde gruppen sannsynligvis holdt seg rundt bordet og røykingen kan tenkes å ha hatt en annen rolle. Røykeloven kan ha fungert forsterkende for røykefellesskapet fordi ikke-røykere og røykere lettere kan bli adskilt i sosiale situasjoner.

«Røykelovens» rolle

Informantene forteller om en negativ innstilling i forkant av innføringen av røykeforbudet inne på kafeer og utesteder. Informantene snakker om at de hadde et syn på «røykeloven» som blant annet; overformynderi, som inngripen i et kulturelt forankret ritual, om frykt for ødeleggelse av konsertopplevelsen. Informantgruppen forteller at de i dag opplever at nesten alle setter pris på røykeloven, av de vanlige grunnene som, rein luft og mindre lukt i klærne. Aarø mfl. fant det samme i deres evaluering av myndighetens tiltak for røykfrie serveringssteder, at røykeloven ser ut til å øke trivselen for både røykere og ikke-røykere (Aarø mfl., 2009:36). Men i tillegg sier noen, blant annet Alexander og Olav, at røykeloven også har gjort det mer attraktivt å røyke. Det handler altså om både en tilsiktet og en utilsiktet effekt som kommer frem i informantfortellingene.

«Jeg begynte å røyke mer etter at røykeloven kom jeg. Da sto alle de pene jentene ute og røyka sant ... jeg skjønner ikke hvordan man sjekket jenter før altså ... Gikk bort og sa hei, hvordan går det? ... Hvordan gjorde man det? Det er jo ikke sånn det skjer nå ...» (Alexander)

«Ja, sjekket man folk inne liksom?» «Nei, du gjør jo ikke det.. Der er det jo høy musikk og.. masse andre folk og.. » (Olav)

Alex nikker samtykkende «Nei, det er et veldig godt poeng det der!» (Alexander.)

«Takk til Høybråten altså, jeg har fått pult mye på grunn av han.» (Olav)

«Det er sant altså. Ta røykeplassen utenfor Blå for eksempel hvor det er masse folk, masse sosialt, du hører fremdeles musikken, men kan snakke sammen ... det er «ice breaker» nummer en det ... Sånn hei, har du lighter? Hei, her har du lighter. Her ta en sigg, du trenger en ... Ja, så det der er en ... det tror jeg er en stor utslagsgiver for at mange sigger.» (Alexander)

Forbudet mot å røyke inne skapte samtidig nye muligheter i form av nye røykerom. «Rom» som gir mulighet til å trekke seg bort eller søke kontakt på en ny og legitim måte. Informantene forteller at med røykeloven fikk en som festrøyker en naturlig grunn til å rullere i lokalet eller ta en pause fra dansegulvet. Ved å ta røykepauser byr det seg flere sjanser til å møte nye mennesker, slik både Alexander, Olav og William fremhever under intervjuene og gjennom fortellingene om røyken som en god støttespiller i sjekkesituasjoner. Røykeloven anerkjennes altså av informantene på flere måter. I tillegg til bedre luft, har røykeloven ført til nye intime røykeareal. "Røykerommene" nevner flere av av-og-til-røykerne jeg snakket med som en motivasjon for å røyke på grunn av de gode rammene for sosialisering. En kanskje noe utilsiktet konsekvens av røykeloven? Forbudet mot å røyke inne på utesteder har medført flere muligheter til å kunne stokke kortene på nytt gjennom kvelden fordi røykingen gir adgang i "to rom" et røykerom og et åpent rom. Informantenes røyking er først og fremst forbundet med alkohol og fest.

5.3 «Alle røyker jo, men det er stort sett på fest» – alkoholens betydning for røyking

Det er kveld, det er fest, det nytes alkohol. Glade mennesker som markerer et avbrekk fra hverdag ved å skåle med vinglassene og som utover kvelden trekker ut på altanen for en sigarett eller flere. Sommerkvelder, musikk, spennende mennesker på utesteders attraktive røykearealer. Informantene forteller om bilder

som disse og lignende situasjoner i forbindelse med røyking. Det er legitime situasjoner. Alkoholens betydning for av-og-til-røyking er fremtredende.

«Ja, når jeg tenker røyk så tenker jeg fest. Det er ikke sånn at jeg røyker når jeg er deppa, trist eller sånne ting. Det er jo ofte da folk røyker når man er sliten, stressa eller trist, men der er ikke jeg. Røyk uten alkohol kan egentlig gjøre meg ganske kvalm. Jeg synes det er ganske ekkelt. Men når man drikker er det akkurat som det hører sammen. Røyk og alkohol, du skjønner greia? Man bare tar en øl og da kommer det: Nå hadde det vært digg med en sigg!» (Helene)

Helenes fortelling om at røykingen hennes henger sammen med alkohol er svært representativt for samtlige av historiene om når informantene bruker røyk. For i fortellingene fremstilles røykingen gjennomgående som situasjonsbestemt, med fest som situasjonen hvor det hovedsakelig røykes. Alkohol spiller både en tydelig og vesentlig rolle i forhold til bruken av røyk. Sammen med alkohol passer røyken inn fortelles det i intervjuene. Alkohol og røyk inngår tilsynelatende som en naturlig del av den sosiale samhandlingen på fest. Flere av informantene forteller om at alkoholen kommer inn i sammenheng med en aktiv bruk av bylivet. Bruk av byens kulturtilbud kan ses i sammenheng med informantenes tilhørighet i en kreativsfære, siden statistikk viser at kulturtilbud benyttes mer av mennesker med høy utdanning og besittelse av kulturell kapital.¹⁴

«Alle røyker jo, men det er stort sett på fest.» (Jacob)

«Helt klart dritings. Når jeg drikker. Det er et supplement til øl. Man må ha noe ...» (Olav)

Informantenes forestillinger om at «alle røyker på fest» kan medvirke til at det føles mer akseptabelt å røyke i festsituasjoner. Det sammenfaller med fortellingene om «å speile omgivelsene» når man røyker. I flere av intervjuene blir det fortalt at alkoholen *legitimerer* røykingen, som igjen innebærer for noen av informantene at

vissheten om at de skal drikke alkohol åpner for muligheten til å tenne en sigarett samme dag, selv før de har begynt å drikke. Det fortelles også om at ønske om å røyke kan medføre at man velger å drikke alkohol for å kunne tillate seg røykingen;

«Jeg røyker hver gang jeg tar meg en øl. Hver gang jeg tar meg en øl røyker jeg. Eller noen ganger kan det være at jeg tar meg en øl for å røyke faktisk. For å ha en unnskyldning for å ta meg en røyk.» (Andreas)

At alkohol kan legitimere røykingen kan ses som et av denne oppgavens funn. Et funn jeg vil diskutere mer inngående i kapitlets avslutning. Først vil jeg se nærmere på av-og-til-røykernes røyking i forhold til kontroll og løssluppenhet.

Nytelsen ved å slippe kontrollen

Av-og-til-røykingen til informantene handler mye om kontroll, men det handler også om nytelse og sanslighet. Flere av informantene snakker om egen røykingen som et uttrykk for livsnytelse. Røykens sensoriske side nevnes særlig i forbindelse med alkohol. Å ta seg en fest og en røyk bryter med hverdagens krav om ytelse og å gi etter for nytelsen.

«Øl og røyk smaker godt.» (William)

«Jeg røyker gjerne på fest og hvis jeg; åh, nå koser jeg meg!» (Line)

Samtidig som av-og-til-røyking handler om å ha kontroll over røyken, handler alkohol og røyking om å slippe kontrollen. Festen kan tolkes som en situasjon hvor det er tillatt å være uansvarlig. Røykingen til informantene fortelles om som en markør som tillater dem å slippe seg løs. Det at røyking for informantene kan oppleves som en mekanisme som skiller mellom hverdag og fest, kontroll og uansvarlighet, kan ses som noe særegent ved av-og-til-røyking. En slik markørfunksjon kan oppstå nettopp fordi røykingen kan oppfattes som regelstyrt, situasjonell og fordi informantene ikke røyker daglig. Slik kan informantene

¹⁴ Norsk kulturbarometer: <http://www.ssb.no/emner/07/02/kulturbar/sa107/konserter.pdf>

posisjonere seg som livsnytere med besittelse av kontroll over det som er vanedannede.

Det som skiller Andreas' fortelling fra flere av de andre informantenes fortellinger er at Andreas hevder at det sosiale aspektet ved røyking ikke er så viktig for han. Det som derimot betyr noe er overgangsritualet røykingen kan innebære og den modusen røyken setter ham i.

«Man tar på seg ... kanskje man tar på seg klær, kanskje man pynter seg litt, men man trenger ikke gjøre det engang. Det kan være litt den ut-på-byen-drakta man tar på seg som markerer at man er ute av skole- og jobbsituasjonen, man er ute av alle slike situasjoner og så er man inne i en situasjon hvor man kan være en person som røyker. Det destruktive ved det å røyke og drikke er også litt det som gjør at det oppleves frigjørende. Det blir et avbrekk fra hverdagens krav ... Tillatelse til å gi litt faen. Det er ikke så mye det sosiale, men først og fremst den drakta man tar på ...» (Andreas)

Både røyking og drikking opplever Andreas som destruktive, men frigjørende handlinger. Det innebærer at han gjennom alkohol og røyking kan gå inn i en modus som tillater han å ta mindre ansvar. Røykingen til av-og-til-røykerne i oppgaven kan tolkes som et rusmiddel som brukes på linje med alkohol for å markere en overgang til en situasjon der de slipper kontrollen. Richard Klein beskriver en røyking som destruktiv nytelse i boken «Cigarettes are sublime» (1995). Kleins forståelse av sigarettens uttrykk henter han fra Kant og det sublime som en motsetning til det umiddelbart skjønne. Kant hevder at det sublime henspiller til hvordan man først kjenner en følelse av forskrekkelse, avløst av aktelse for det opphøyde som det sublime er årsak til, en aktelse som deretter snus om til en bevissthet om fornuften i oss selv og som medfører at dommen over det sublime ender opp i en følelse av velbehag (Kant, 2005). Klein oppsummerer det med at «det er det skadelige ved sigarettene som gjør dem så gode.» (Klein, 1995: 57.) En slik destruktiv glede som beskrives i forhold til å røyke minner om motivasjonen for å nyte alkohol – en tillatelse til «å gi litt faen» som Andreas forteller om. Alkohol og røyk fremstår nærmest som i en symbiose for de intervjuede av-og-til-røykerne. En konsekvens flere av informantene forteller om i forhold til festrøyking er at når det først røykes, så røykes det mye.

«Selv om man da bare er ute på byen i fire timer, så har man klart å røyke opp 20 sigaretter, men likevel så går man og kjøper seg mer røyk på 7-Eleven og fortsetter. Det er jo helt sykt at man gjør det, og det hadde man aldri gjort dersom man ikke hadde drukket. Ingen som røyker gjør jo det engang.» (Andreas)

Når informantene forteller at de røyker mye når de først røyker, kan det tolkes som ikke bare en pause fra den regelstyrte røykingen, men også som en pause fra kontrollen. Kontrollen er uansett ikke entydig. Under intervjuene svarer informantene på måter som og kan tolkes som en motstridende tro på egen kontroll. Som Jacob sier:

«Jeg røyker jo ikke fordi jeg må ha en sigg, jeg bare elsker å holde siggen ... tror jeg.» (Jacob)

Det med å kjøpe sigaretter i beruset tilsand på vei hjem som et fenomen kan ses som en handling som står relativt langt fra det kontrollerte bildet de fleste informantene gir av seg selv og sin egen røyking til daglig. Men så er altså festsituasjonen unntakssituasjonen.

Røyk og alkohol – mot en mer lik posisjon?

Kan av-og-til-røykernes røyking medføre at røyking nærmer seg alkoholens posisjon i forhold til stigma? Røyken på fest er legitim, mens morgenrøyken vitner om avhengighet og omtales av informantene som lite attråverdig. Konsum av røyk innebærer tilsynelatende mange av de samme fallgruvene og forutsetningene som følger med konsum av alkohol. Som med alkohol kan det oppfattes og tillegges helt forskjellige ting til sigaretten eller halvliteren avhengig av tidspunkt og kontekst. For eksempel vil en øl en tirsdagsmorgen i februar kunne assosiere til alkoholisme, og en røyk en tirsdagsmorgen i februar kan assosiere til stigmatiserte dagligrøykere. Forslag om at salg av røyk skal reguleres på lik linje med salg av alkohol¹⁵ kan

¹⁵URL: <http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/tre-av-fire-kan-miste-tobakkssalget-3264060.html> Dato: 12.08.2010

tenkes å føre til ytterligere krav til når det er sosialt akseptert å røyke, tilsvarende de sosiale kravene i forbindelse med nytelse av alkohol.

5.4 Oppsummering og diskusjon

I dette kapitlet har jeg beskrevet hvordan informantgruppen forteller om egen av-og-til-røyking. Oppsummert beskriver informantene bruken som *regelstyrt og situasjonsbestemt*. De er opptatt av å få frem at de har *kontroll* over røykingen. Samtidig er *situasjoner som involverer alkohol* situasjoner som samtlige informanter trekker frem i forhold til *når* de røyker. Å drikke alkohol kan hevdes handle om *gleden ved å slippe kontrollen* og en aksept for det når man drikker. Røykingen kan derfor tolkes som et *overgangsritual* hvor røyken markerer skillet mellom kontroll og løssluppenhet. Røykingen kan også ses om et *livsstilsritual* fordi røykingen kan være integrerende og skape en følelse av å tilhøre et fellesskap for informantene.

Et annet poeng er at av-og-til-røykerne i oppgaven forteller om røykingen som sosial røyking. Det innebærer at gruppen jeg har intervjuet i hovedsak røyker når andre gjør det. Å røyke alene blir fremstilt som negativt og gir assosiasjoner til avhengighet. Informantene påpeker flere ganger at de ikke *må* ha røyk eller at *de ikke er avhengige*. Samtidig kan det iblant virke som om de ikke helt tror på denne kontrollen selv, men de uttrykker at de har kontroll fordi de vet at man *skal* ha det.

Et av funnene som kommer frem i dette kapitlet er hvordan av-og-til-røykerne ved å fortelle om egen røyking som regelstyrt og situasjonell tilsynelatende *legitimerer egen røyking*. For fortellingene om av-og-til-røykingen deres fremstår som legitimering. Det er den sosiale konteksten som fortelles om som avgjørende for røykingens legitimitet. Røyking i situasjoner som tilsier fest og alkohol snakkes om på en måte som kan tolkes som at fest og alkohol skaper «et rom» med aksept for røyking, mens å røyke utenfor festkonteksten, i skolesammenheng eller hjemme, fortelles om som mindre legitimt.

Til tross for at konsumet av røyk fortelles om som situasjonelt, forteller flere av informantene at de i perioder nærmest røyker fast. For eksempel i sommermånedene. At de tidvis flyter mellom av-og-til-røyking og dagligrøyking gjør at man kan stille spørsmål ved hva det er som gjør at de ser seg som av-og-til-

røykere selv om de periodevis røyker fast. At de røyker når det tilsynelatende er sosialt akseptert å røyke kan tenkes å være medvirkende til at gruppen jeg har intervjuet ikke klassifiserer seg som røyker. Samtidig kan det se ut som om det ikke bare er bruksmønsteret som definerer dem som av-og-til-røykere, men også deres egne fortellinger om hva slags røykere de er. Klasseposisjon og kulturell kapital kan tenkes å innvirke på hvordan de klassifiserer seg selv i forhold til den «vanlige» røykeren (Bourdieu, 1995: 52). Noe som kommer frem ved at de er klare på når det er sosial akseptert å røyke og hvordan røykingen skal utføres, med en klar avstand til tradisjonell dagligrøyking. Hvordan informantene ser på dagligrøyking som forskjellig fra av-og-til-røyking, skal jeg se nærmere på i neste kapittel.

6. Forskjellen mellom av-og-til-røykere og dagligrøykere

Dette kapitlet handler om at av-og-til-røyking er noe annet en dagligrøyking. Informantene i oppgaven utgjør en gruppe som forteller at de behersker røyking. De røyker, men under klare føringer. Av-og-til-røyking kan forklares som at det er det dét er gjennom å være forskjellig fra dagligrøyking. Det «å måtte» fremstilles som noe ganske annet enn det «å ville». Dagligrøyking blir av informantene omtalt i negative ordelag og assosiert til røyking før frokost, alene, av vane og av stress. Annerledesheten er et viktig moment som påpekes gjennomgående i intervjuene. Utvalget vegrer for å klassifisere seg som røykere og de bruker distinksjoner for å distingvere seg fra den «vanlige» røykeren. Selv er de opptatt av å fortelle at de ikke er avhengige, at de ikke må ha røyk og at de styrer røykingen fremfor at røykingen styrer dem. Kontroll over røyken er viktig. Samtidig forteller de om røyking som en markør på at de er over i en situasjon som tillater dem å slippe kontrollen, fortrinnsvis i legitime situasjoner involvert alkohol. Av-og-til-røykingen slik informantene forteller om det, handler både om *kontroll* og *frihet til å slippe kontrollen*. Kapitlet handler om hvordan forskjell brukes for å skape identitet som av-og-til-røyker. Men i utgangspunktet er mye likt.

6.1 Lik begynnelse, men fortsettelsen handler om forskjell

Av-og-til-røyking kan hevdes å være det dét er gjennom å være forskjellig fra dagligrøyking. Informantene forteller om egen røyking ved å fortelle om hvordan de *ikke* røyker. De røyker for eksempel "ikke alene", "ikke på jobb", "ikke av avhengighet" - situasjoner som en avhengig røyker kan tenkes å ville røyke i. Men var forskjellen der fra starten av? Hvorfor begynte informantene mine å røyke? Hvorfor røyker de i dag?

Ulike, men tradisjonelle grunner for å røyke oppgis i informantenes røykestarthistorie. Majoriteten av informantene forteller at de begynte å eksperimentere med sigaretter i ungdomstiden. De forteller om motivasjon for å

røyke var relatert til å få innpass, om alle andre som gjorde det, om overgangen fra barn til voksen, om opprør og om selvpresentasjon.

«Jeg kan jo vise deg grunnen til at jeg begynte å røyke. Det var hun jenta på barneskolen som fikk pupper først. Hun fikk jo da selvfølgelig også barn først. Det som er litt morsomt er at det er et sånt bilde av henne her som sier mye om hvordan hun er da ... ja, dette er ganske beskrivende, sånn ser hun ut [Alexander viser et profilbilde av en poserende jente på Facebook. Tankene går til forsiden av *Vi Menn* (int)]. Det må ha vært på ungdomskolen. Jeg var liksom litt sånn liten og tjukk og upopulær da jeg gikk på ungdomskolen ... Da prøvde jeg å få innpass gjennom røyking. Og jeg husker at vi sto en dag på røykeplassen bak Steinerskolen og røykte da hun sa at hun hadde blitt gravid ... Og etter det tror jeg det tok nesten fire år før jeg tok i en sigarett igjen. Da var det liksom ikke noe vits i. Og sånn var det.» (Alexander)

Fordommer og stereotyper om *hvem* som er en røyker kan tolkes ut ifra Alexanders fortelling. Det ligger føringer i hvordan han uttaler: «Hun som selvfølgelig fikk barn først.» Flere av informantene forteller som Alexander, at de begynte å røyke i ungdomstiden for å få innpass hos en utvalgt gruppe gjennomgående omtalt som de «kule» eller «tøffe». Det estetiske aspektet ved røykingen fremstår som viktig i informantgruppens fortellinger: Det estetiske aspektet fortelles om i forhold til røyking brukt som selvpresentasjon og det at røyking *hadde* posisjon som noe attraktivt og kult for dem da de var yngre. Videre snakkes miljø og omgivelser om som en viktig røykestartgrunn. Røykingen kom blant annet inn gjennom påvirkning fra røykende storesøsken og en forståelse om at «alle andre gjorde det» (Line.) I forhold til motivasjon for å eksperimentere med røyk i ungdommen brukes ord som «opprør», «opposisjon», «nysgjerrighet» og «følelsen av frihet». Røykingen i forhold til frihet fortelles om som en markør på avsluttet barndom. Informant Andreas forteller blant annet at han opplevde stedene hvor han kunne røyke som frisoner. Informantenes fortellinger om motivasjon for å begynne å røyke fremstår som tradisjonelle og sammenfallende med undersøkelser som ser på dagligrøykernes røykestartfortellinger (Scheffels, 2008: 63). Den regelstyrte og situasjonsbestemte røykingen jeg beskrev i forrige kapittel fremstår som et bruksmønster som av-og-til-

røykerne utvikler etter hvert. I intervjuene kommer det tydelig frem at informantene opplever at det er stor forskjell mellom det de forteller om som deres egen

6.1.1 Fortellingen om stereotyper: Arbeiderklassekultur, camping og FrP.

Stereotype oppfatninger preger synet på røykeren blant informantene. «Livet ser rett og slett for hardt ut når man går og røyker.» Emilie beskriver røykeren som personen som går med sigaretten i bar hånd i 20 minus: « ... han vil man helst ikke være.» (Emilie)

«Jeg mener at det finnes to forskjellige hovedgrupper. Den ene er de som har røyk som et supplement, hvor dette er en liten del av det gode liv. Den hører med når man er i lystig lag og på fest. Men så har du den andre gruppen røykere som kan oppleves som om røyk er det eneste man har å forholde seg til. Litt sånn at visst jeg har siggen min og sofaen min så er alt ok, men ...» (Olav [avbrytes].)

« ... det er liksom sånn at dersom du må ha røyk blir du liksom litt han der med den flekkete boblejakken og rullingspakken. Men hvis det er mer sånn, nå har jeg det fint, nå er jeg i et lystig lag. Nå tar jeg meg en røyk ... så blir man på en måte «high-end» i tobakkshierarkiet. Der kommer liksom vi inn da. Jeg tror du har de to gruppene, bare litt forskjellige.» (Alexander)

Intervjuer: «Så du tror det handler om kontroll?»

«Ja, eller det er litt med den behovsbetingelsen, at dersom du er et offer, kontrollert av røyken så faller du lett i den nedre kategorien da, eller hva skal jeg si ... den som har lavere sosial status.» (Alexander)

Informantene Olav og Alexander snakker om to grupper av røykere. De bruker ord som «offer», «styrt», «flekkete boblejakke», «lavere status» om den ene gruppen røykere, «røyken som en liten del av det gode liv» og «high-end i tobakkshierarkiet» om den andre. Olav og Alexander snakker om ulik røykestatus for dagligrøykere og

av-og-til-røykere. Å bruke stereotyper for å markere avstand til andre grupper er en vanlig brukt mekanisme i en subkultur (Gelder, 1995). Thornton skriver om hvordan deltagerne i klubbmiljøet blant annet stigmatiserer arbeiderklassejenter med stereotypen om «Traceys». Den stereotype oppførselen «Tracey-jenter» tillegges har lite med den faktiske oppførselen til arbeiderklassejenter å gjøre, mener Thornton (1997: 203). Distinksjonene kan kanskje fortelle vel så mye om de kulturelle verdiene og den sosiale posisjonen til gruppene som utformer stereotypene?

«Fastrøykeren? Hehe, jeg tenker jo det er camping, det er FrP'ern, Vidar Sandberg og sånn ... Selv om han kan vel fort vekk finne på å ikke røyke også. Njaa, det blir campingfolket på en måte. Også så er det jo sikkert liksom litt sånn, huff, dette er kjempestigmatiserende, men jo litt arbeiderklassekultur ... «Imidiate gradification» det at du ikke tror du har noen fremtidsutsikter så man kan ikke tenke at bare jeg selger disse aksjene får jeg råd til det huset i Provence på en måte. Det blir heller de små gledene i hverdagen, kortidsinvesteringer. Derfor blir det mer av det.» (Pia)

«Han på gølv et med fysisk krevende jobb, han røyker en del.» (William)

«Røykeren» er et uttrykk informantene tillegger en rekke sammenfallende egenskaper. Stereotyper er sosialt effektive fordommer. Formålet med stereotyper er å skape avstand mellom grupper. Stereotyper kan styrke samholdet blant en gruppe, men kan samtidig legitimere grenser mot andre grupper (Eriksen & Sørheim, 2006: 56–57). Stereotyper medfører generalisering noe som illustreres gjennom informantenes fortellinger om «røykeren». Stereotype oppfatninger av røykere er ikke unikt for informantgruppen min alene. Omfattende empiriske undersøkelser har stadfestet at et negativt syn på røykere i den vestlige verden. Stereotypene som råder rundt røykerne legger grunnlaget for det stigmaet som røykere etter hvert utsettes for. Stigma resulterer blant annet i en mentalitet som handler om «oss» mot «dem» (Gilman mfl., 2004: 346–347). Det påfallende i disse fortellingene er at mine røykende informanter ikke anser seg som røykere, slik de opplever betydningen av ordet. «Røykeren» blir tilsynelatende forbundet med tradisjonell arbeiderklassekultur og avhengighet.

6.1.2 Snusing, mer legitim?

I dag snuser 14 prosent daglig i aldersgruppa 16–24 år. 21 prosent blant menn og 7 prosent blant kvinner. Dette er en økning på 11 prosent fra 2008.¹⁶ William snuser ved siden av røykingen som samtlige av de andre mennene i utvalget. Når det gjelder snus, opplever jeg at det er en helt annen sjargong i forhold til avhengighet.

«Har jeg ikke røyk, så er ikke det noe stort problem, men her kommer jo også snusen inn da. Og det er jo også noe jeg skjønner nå og som jeg ble advart mot at snus og røyk skaper to helt forskjellige avhengigheter, der kan jeg innrømme at det nok er nikotinen. Snusen kan jeg ta mens jeg sitter på skolen og jobber. Og om en oppgave skal inn, og jeg kan godt snuse litt på jobb. Det er kanskje en unnskyldning for meg selv, men det at den ikke forstyrrer noen andre. Den kan jeg liksom dytte innpå.» (William)

I forhold til snus virker det lettere for William å snakke om en vanedannelse og nikotin. Han legitimerer bruken ved at den ikke påvirker andre. Det er flere av mennene i utvalget som erkjenner avhengighet til snus. Dette kan tolkes som at snus for det første er mer legitimt i dag. Snusen fremstilles av informantene på en helt annen måte enn røyk. Med snus fortelles det om en fysisk virkning og tilhørende avhengighet til nikotin.

«Det var sånn her en dag at jeg var; shit, nå må jeg ha snus, også hadde jeg det ikke. Det var ikke akkurat sånn at jeg løp til butikken, men den kjente jeg mer på enn røyken.» (William)

Snusen skaper en avhengighet som tilsynelatende ikke er så vanskelig å snakke om. William er tydelig på at han kan klare seg fint uten røyk, at det er mange situasjoner hvor det er utenkelig for ham å røyke. Han er samtidig åpen på at han

¹⁶ Url: http://www.helsedirektoratet.no/tobakk/slutt_p__nedgangen_i_r_yking__687174 Dato: 18.08.2010

har en avhengighet til snus, og at han kan snuse i anledninger hvor det ville føles feil å røyke. Flere av guttene i utvalget har den samme tilnærmingen: Kontroll over sigaretten, men avhengig av snus.

«Jeg er ikke avhengig av røyk, men hvis jeg er stresset og ikke har røyk, så blir jeg litt grinete. Men nå snuser vi jo begge to da.» (Alexander refererer til Olav, Int.)

Slik jeg opplever det, forteller de om røyken som nytelse og avbrekk, mens de forteller om snus på en mer «hverdagslig» og naturlig måte. Under intervjuene opplevde jeg at snus ble snakket om på en langt friere måte enn røyk. Sammenlignet med røykingens ambivalente fremstilling, fremstår snusingen som langt mer legitim. Å være avhengig av snus er tilsynelatende ikke så farlig for de informantene som snuser. Kanskje har dette sammenheng med at vi snakker om snus på en annen måte i samfunnet? Kanskje har det sammenheng med at snusing er synlig i idretten, og er sunnere sammenlignet med helsefarene ved røyking (Levy mfl., 2004). Snus kan i tillegg fremstå som både diskret og legitimt fordi det er mindre synlig og dermed heller ikke så provoserende. Det sjenerer ikke omgivelsene. I forhold til røyking er avhengighet eller bruk for å tilfredsstille nikotinsug den fremste indikatoren på at røyking er negativt. I forhold til snus er ikke den samme negativiteten der i fortellingene. Med snus er det nikotinens virkning jeg opplever som motivasjonen for bruken i motsetning til ved røykingen. Dette viser hvordan klassifiseringer er vilkårlige og illustrer Bourdieus teoretiske poeng om at noen besitter makten til å definere hva som er legitimt og ikke (Bourdieu, 1996). Jeg opplever gjennom intervjuene at røykens fysiske virkning som rusmiddel ikke tillegges særlig betydning. Det er den situasjonsbestemte, iscenesettelsen, nytelsen, den rituelle, sosiale røyken de av-og-til-røykende informantene hovedsakelig snakker om. Kanskje snusen kommer inn for å holde røykingen i sjakk? Røykingen kan i hvert fall hevdes å bli isolert nærmest som et kulturelt fenomen, hvor de fysiologiske virkningene ikke vektlegges. Som informanten Jacob sier: «Jeg røyker jo fordi jeg synes det er kult. Kanskje jeg bare er avhengig av å være kul?» (Jacob)

6.2 Distinksjon og identitet

Studier viser at røyking kan ha en symbolsk funksjon både med henhold til individuelle karakteristikk, gruppetilhørighet og identifisering (Scheffels, 2008). De valgene mennesker tar i forhold til å fremstille seg selv er avgjørende fordi identitet ikke er noe man blir tildelt, men derimot noe man gjør (Plumridge mfl., 2002: 169). Det er den individuelle identiteten som skiller individer fra hverandre, men identiteten viser samtidig likhet og slektskap til andre (Jenkins, 2004). *Identitet* kan defineres som måten individer og grupper er forskjellige på og som det som distingverer dem i sosiale relasjoner i forhold til andre individ og grupper (White & Wyn, 2004: 184). Fortellingen om «vi» og «dem» i forhold til dagligrøykeren versus informantene som av-og-til-røykere markeres ved hjelp av distinksjoner. Distinksjonene kan brukes som et verktøy for å skape seg en identitet. Som presentert i teorikapitlet kan *distinksjoner* enkelt ses som det skille noe fra noe annet. En distinksjon er en forskjell, en differanse eller en avstand ifølge Bourdieu. Bourdieu hevder at distinkte trekk bør forstås som relasjonelle egenskaper som finnes i og i gjennom forholdene et fenomen har til andre fenomener (Bourdieu, 1995: 33, 37). Informantene i oppgaven deler klassetilhørighet og de jobber alle med ulike kreative uttrykk som kan knyttes til kultursfæren. Informantene forteller at det røykes mye i omgivelsene de er i, men at det hovedsakelig er festrøyking som dominerer.

«Det er ikke til å stikke under en stol at jeg er en del av det bohemske Oslo, og hvem er det som ikke røyker der? Alle!» (William)

Bruken er som beskrevet er regulert av en rekke uskrevne regler og normer for hva som er akseptert og hva som er stigmatisert. Jeg opplever at disse reglene og normene kan ses som koder og tegn som fungerer som distinksjoner. Informantene i oppgavens utvalg kjenner gjeldende koder; de er innenfor. Dette innebærer at et bestemt symbol, som i denne oppgaven er røyk, kan fortelle om noe distinkt eller særegent ved en person, posisjon, handling eller fenomen (Frønes, 2001: 69). Vi bruker ulike verktøy, for eksempel klær, for å vise omverden hvem vi er eller ønsker å være. En dress symboliserer for omverden noe annet enn hva en naglebesatt skinnjakke gjør fordi vi tillegger ulike uttrykk forskjellig mening. Gjennom et bestemt

plagg, en bestemt frisyre eller en bestemt handling – som å røyke, kan omgivelsene tillegge personer en rekke verdier, normer og egenskaper. Men assosiasjonene vil komme i sammenheng med hvem som ser og konteksten det ses i. For eksempel er den nevnte dressen ikke bare en dress; ulike snitt, stoffkvaliteter og merker gjør at dressen forteller noe om personen inni, og samtidig noe om den som oppfatter inntrykkene. For som Bourdieu skriver: «Smak klassifiserer og smak klassifiserer den som klassifiserer.» (Bourdieu, 1995: 52.)

På den måten kan av-og-til-røyking som fenomen hevdes å være det dagligrøyking *ikke* er. Å etablere forestillinger om likhet og forskjeller er et hovedprinsipp i skapelsen av identitet. Jacob velger for eksempel i eksempelet nedenfor å assosiere egen røyking med fransk kultur og den elitistiske motebransjen.

«Er det lett å gi en generell beskrivelse av 'røykere'?» (Intervjuer)

«Nei, eller for meg er det franskmenn for noen andre er det fiskere. For meg kan det være modeller som røyker for ikke å legge på seg. Man mister jo matlysten når man røyker. I mine øyne har røyk alltid kunne assosieres som et symbol på mote. Ta Coco Chanel for eksempel. Jeg tror at de fleste i motebransjen, særlig i de fire motehovedstedene, Paris, London, New York og Milano, røyker.» (Jacob)

«Kan man slik du ser det, si at det er ulike måter å være røyker på?» (Intervjuer)

«Ja, som sagt hvis man jobber for franske Vogue eller på en linebåt. Hvorvidt man røyker Slims eller rullings.» (Jacob)

«Hvordan passer røykinga inn i det bildet du har eller vil gi av deg selv?» (Intervjuer)

«Røyking for meg er del av finkulturen. Det er noe man gjør hvis man jobber med mote, tror jeg. Haha, er dette veldig naivt? Men det passer det, siden jeg jobber i bransjen og er modell. Min tante for eksempel som er fransklærer har alltid røykt og da helst Slims, så lenge jeg kan huske. Jeg tror at det er færre norsklærere der ute som røyker. Ganske naiv antagelse men jeg tror nå likevel at det er ganske sant. Man blir påvirket av de kulturer man er omringet av.» (Jacob)

Bildet av tre av vår tids mest populære og aktuelle modeller, røykende backstage på årets fashionweek underbygger Jacobs historie. T.v Agyness Deyn, midten Freja Beha Erichsen, t.h Daria Werbowy.

Identitet, slik informant Jacob opplever og forteller, er knyttet til sosial kontekst. Den individuelle og sosiale identiteten må forstås sammen. Det lar seg vanskelig gjøre å skille mellom ren individualitet og sosiale relasjoner fordi disse produseres, reproduseres og forandres avhengig av hverandre (Prieur, 2002: 10). Scheffels og Lund hevder i sin studie at røyking ikke kan ses isolert som fenomen og at røykeintensiteten kan ses som en aktiv komponent for identitetskonstruksjon (Scheffels & Lund, 2005: 447). I en kontekst hvor et negativt fokus på røyking dominerer, kan av-og-til-røyking og dagligrøyking se ut til å ha ulike sosiale og symbolske betydninger. Informantene er klare på distinksjonen mellom seg selv og dagligrøykeren. Informantene mine ser hovedsakelig ikke på seg selv som røykere.

«Røykingen går i perioder. I løpet av sommeren har jeg for eksempel vært rimelig fast over et par måneder. Eller når festrøyking har eskalert for eksempel fordi jeg har gått full hjem fra byen og fått for meg at jeg skal kjøpe med førti sigg på vei hjem og dermed har sigg nok for en uke ikke sant ... Eller når det er mye tid i parken, mye sitting ute ... ja, så det har nok vært perioder fast ...» (Olav).

At Olav forteller at han i perioder kan være en dagligrøyker er interessant i forhold til at han likevel ikke vil klassifisere seg som en røyker. Dette kan ses i sammenheng med assosiasjonen som er knyttet til røykertermen – assosiasjoner som kan føles fremmede i forhold til oppfatningen av egen identitet. Avstand mellom de ulike røykegruppene kan relateres til klasseforskjeller. Røyking assosierer for flere informanter til en tradisjonell arbeiderklassekultur. Konteksten er likevel avgjørende, Jacob sin uttalelse om at det er forskjell på røykingen i franske Vogue og på en nordnorsk fiskebåt kan relateres til forskjellen mellom arbeiderklassekultur og finkultur.

6.3.2. Viktigheten av hva som røykes

I forhold til identitet er det tilsynelatende ikke bare hvordan, men også *hva* som røykes som spiller en viktig rolle for informantene. Merke, pakkestørrelse og design er elementer som kan leses som distinksjoner mellom dagligrøykere versus av-og-til-røykere og arbeiderklassekultur versus finkultur. Tidligere undersøkelser på området har vist at designet på sigarettpakker er menings- og identitetsbærende. I Scheffels finner vi at merket kan legge grunnlag for distinksjon mellom ulike legitime og mer stigmatiserte måter å røyke på, noe som igjen påvirker røykeidentiteten (Scheffels, 2008: 17, 118). Med utgangspunkt i røykpakken mener i alle fall informantene mine at en hel del kan sies om røykeren:

Olav: « ... eller om jeg legger merke til om folk røyker eller ikke? Så har det ekstremt mye å si; hva de røyker!! »

Alexander: «Ja! Det er viktig!»

Olav: «Hvis er jente står utenfor et utested og røyker Marlboro Exstra Light eller Silver eller et eller annet hvitt, jentete opplegg så legger jeg ikke engang merke til, eller jeg tenker ikke over at hun røyker. Det er bare sånn, en naturlig del av det at hun står der. Men si at det står ei jente eller to og trekker opp Petterøsen eller Princen som faktisk ganske mange jenter gjør.»

Alexander: «Jeg fikk et jævlig bra bilde!»

«Ja, men ... den Princen ... Da legger man merke til det ...» (Olav)

«... Se for deg sen sommerkveld, si utenfor Barbeint¹⁷ eller en sånn type uteplass da. Det er roserød himmel. Flammer, ordentlig sånn lunt og varmt. Det er to flotte jenter som står der i små silkekjoler og høye heler og baber seg opp, også drar de opp Petterøes rullings. Det funker ikke da ,..» (Alexander)

«Nei, nei, for symbolet er i feil setting! Jeg tror det ligger jævlig mye i hva slags sigg du sigger også. Også tror jeg også det er kjempestor forskjell ... jeg legger i alle fall mye mer merke til at hun sigger om det er en tjuepakning, ikke en tipakning. En tipakning fanges ikke opp på radaren engang ...» (Olav)

«Ja men da er du inne på dette med at hun ikke trenger mye, hun gjør det bare fordi hun vil ...» (Alexander)

«Ja, men tilbake med dette om man legger merke til det eller ikke. En tjuepakning med veldig mye rødt på, det legger man merke til; hun sigger ja. Og da må jeg ta stilling til det; er det kult eller er det ikke kult.» (Olav)

«Det er det litt morsomt at du sier fordi du beveger deg inn i et merkevareland her som jeg selv ikke har tenkt på før nå, men selvfølgelig legger man merke til det. Blue Master og blod-Prince og alle disse her har gjort jobben sin jævlig dårlig, mens noen har jobben sin jævlig bra som Marlboro Light-gjengen, Lucky-gjengen og ...» (Alexander)

«Ja, herregud, har du en Marlboro Silver-pakke som matcher Mac'en din liksom, så er jo det ganske fett at du liksom kan snike deg unna ved ikke å være så veldig synlig røyker. I forhold til en blodhard rødfarget Prince-pakke.» (Olav)

«Ja, og fy faen, ser jeg jenter som går rundt med de hundreds, de horesiggene for eksempel. Så blir det sånn, okey; hun kjøpte femhundre slike pakker på Tax free sist. Det er ikke kult altså.» (Alexander)

Alexander og Olav snakker om designet på sigarettmerkene som menings- og identitetsbærende. Petterøes rullings blir for eksempel helt feil i hendene på unge velstelte vestkant jenter. De ulike sigarettmerkene innehar klare sosiale meninger for informantene. Pia forteller at hun tidligere jobbet i en forretning hvor de solgte røyk og at hun da «alltid» kunne gjette hvilke sigaretter den enkelte kunde skulle ha. Marlboro Light og Barclay forteller hun om som sigarettmerkene til de ressurssterke kundene, Lucky Strike til de stilsikre og rocka, mens Prince, rullings og Petterøes er forbeholdt de som er «harry» og «trygda».

¹⁷ Utested ved Solli plass. Kjent som et "snobbete" sted for velstående fra Vestkanten.

Det bevisste forholdet informantene har til røykemerke kan knyttes til identitet og identitetskonstruksjon. Informantene opplever at de ulike merkene konnoterer ulike ting. En av informantene forteller under intervjuet at hun en periode «datet» en gutt som røykte Prince-sigaretter, og at det plaget henne. Samtlige av informantene forteller om negative assosiasjoner i forhold til merket Prince. Tobakksmerkene Prince, Prince mild og Petterøes fortelles om som merker gruppen styrer unna. «Prince er mokasiner og skinnvest,» sier Pia. Mokasiner og skinnvest kan forbindes med folkelig kultur. Kanskje opplever informantene Prince som et uattraktivt sigarettmerke fordi det knyttes til en arbeiderklasseidentitet som de ikke assosierer seg med? Pakkens design indikerer at Prince er en sterk røyk noe rødfargen kommuniserer. Sterk røyk assosieres igjen til avhengighet. For hva som røykes har betydning. Mildere røyk ser ut til å foretrekkes. Det virker sunnere er det flere som sier. Størrelsen spiller også en rolle. Tipakninger med sigaretter omtales som mer legitime enn tjuepakninger. Tjuepakninger assosieres i fortellingene til avhengighet og dagligrøykeren, mens tipakningen omtales som legitim og diskret. Størrelsen på røykpakken snakkes om som særlig avgjørende for selvpresentasjon i forhold til kvinnelige røykere. Tipakningen forklares som nettere og mer feminin. Slik Alexander forklarer det: «Da er du inne på dette med at hun ikke trenger mye, hun gjør det bare fordi hun vil.» Utsagnet kan tolkes som essensen i det å være en av-og-til-røyker.

6.3 Identitetskonstruksjon: mål om kontroll, kamp mot avhengighet

I dette avsnittet ønsker jeg å beskrive hvordan informantene bygger sin festrøykeridentitet. En tydelig identitet fremstår som viktig for aktører innenfor kulturfeltet. Informantene i oppgaven er alle formidlere av et kreativt uttrykk og en del av deres kompetanse ligger i evnen til å skape noe, seg selv inkludert. I denne oppgaven ser jeg identitet som sosiale konstruksjoner (Prieur, 2002). I informantfortellingene er det to hovedpoenger som peker seg ut slik jeg ser det i forhold til identitet; Det første er hvordan de ser seg som forskjellige fra dagligrøykerne. Og det andre er kontroll. Kontroll er et nøkkelbegrep som går igjen i alle intervjuene. I fortellingen om kontroll ligger også fortellingene om å kunne slippe

kontrollen. For informantene kontrollerer tilsynelatende *når og hvordan* de *slipper* kontrollen gjennom den regelstyrte situasjonsbestemte røykingen.

Informanten Line beskriver seg selv som en ikke-røyker som glipper av og til. Line mener røyk kan ha en forsterkende effekt både positivt og negativt, men kanskje særlig negativt. Bildet hun har av røykeren passer ikke inn i bildet hun har av seg selv. Pia sier i motsetning til flere av de andre informantene, at hun føler hun har en slags røykeidentitet. Hun ser seg selv som en opprørsk livsnyter og røyken passer godt inn i det bildet. «Det handler litt om dette rebellidealet, et ønske om å være rebelsk og det destruktive med røyk,» forteller hun. Pia snakker og om at røyken for henne representerer noe kvinnefrigjørende, til tross for at hun sier hun er fullstendig klar over at det kvinnefrigjørende aspektet er skapt gjennom kreativ markedsføring. Pia opplever at damer som røyker gir litt faen. Samtidig blir røyk attraktivt når flotte damer som Kate Moss røyker mener hun.

Kvinnene i utvalget kan oppfattes som sterke personligheter. Når de velger å røyke, fremstår de ikke som svake verken i egen fremstilling eller for meg som intervjuer. Spørsmålet er om røyk i dag fremdeles kan konnotere til kvinnefrigjøring til tross for at helseskadene ved røyk diskriminerer kvinner? Svaret må kanskje ses i sammenheng med røykerens status? For dualismen tilknyttet røyk er tilbakevendende. På den ene siden fremstilles røyking som veldig sexy. Carrie Bradshaw i *Sex and the City*, og karakterene i kultserien *Mad Men* (18) er tilbakevendende referanser i forhold til røyking som attraktivt. De felles referansene som gruppen deler er egentlig et poeng i seg selv fordi det sier noe om felles føringer i den sosiale konteksten, gruppen deler blant annet alderskohort, by (med ett unntak) og miljøtilhørighet. Men samtidig og til tross for attraktiviteten vil ikke informantene omtale seg som «røykere». Festrøykeridentiteten tillater tilsynelatende informantene å *adoptere de positive assosiasjonene* de har til røyking og forkaste *de negative forestillingene*. Status som av-og-til-røykere gir gruppen

¹⁸ *Mad Men* er en amerikansk TV-serie som ble produsert i 2007 av Matthew Weiner. Serien er nærmest blitt et kultfenomen i visse kretser. Handlingen er lagt til 1960-tallet og foregår omkring reklamebyrået Sterling Cooper i Manhattan NYC, med den kreative reklameskaperen Don Draper som hovedkarakter. I serien røykes og drikkes det kontinuerlig i estetiske omgivelser av vakre mennesker (URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Mad_Men) (Dato: 05.05.2010). Samtlige av informantene mine nevner serien eller karakterer (Joan, Draper og Betty) fra serien *Mad Men* i intervjuene i forhold til positive assosiasjoner til røyk. Dette sier litt om at informantene mine, til tross for ulike valg innenfor kultursfæren, trekker på en del likheter i forhold til preferanser som gjør at man kan omtale de som en løs gruppe.

tilsynelatende mulighet til å plukke fra hverandre røykeridentiteten og spille på attraksjonen ved det sublime ved røyking i gitte situasjonene. Informantene nevner blant annet tøffhet og rebellaktoren og det at røykingen kan fremkalle en forestilling for omgivelsene om at man er litt mystisk og interessant. Samtidig som de tar avstand fra det de fremstiller som avhengighets- og lavstatusrøyking. Røykingen kan passe inn i bildet de har av seg selv – av og til. Røyken passer blant annet inn for William i identiteten som musiker og artist:

«... der jeg står i øvingslokalet er det speil så jeg pleier å stå og se på meg selv røyke der. På turne i land hvor det er lov å røyke kan jeg finne på å røyke på scenen og sånn. Det er selvfølgelig bare for å være tøff for det finnes ikke praktisk ... Røyk er et sterkt virkemiddel. Det gir en effekt ... som med briller.» (William)

For å være en som røyker av og til og å føle seg som en røyker er to forskjellige ting for informanten. Andreas er en av dem som forteller at han aldri har følt seg som en røyker. Han gjentar det flere ganger. Han forteller at han har mange venner som han ser på som røykere, men at han personlig aldri har følt at røykeidentiteten har noe med ham å gjøre. Andreas forteller at han røykte en del i starten som forfatter fordi han følte at det inngikk i det å skrive på heltid, og forteller at han heller ikke da opplevde seg som en røyker fordi røykingen inngikk i en mer romantisk forestilling om kunstnerlivet. Andreas forteller videre at han faktisk røykte fast i halvannet år, og i forhold til det, forteller han: «Selv ikke når jeg røyket tjue om dagen følte jeg meg som en røyker. Jeg har aldri hatt noe naturlig forhold til det ...» (Andreas). Røykeridentiteten føles ikke naturlig for ham, forteller Andreas som *velger* å la være å se seg som en røyker. De negative egenskapene Andreas tillegger en røyker gir forståelse for hvorfor han selv ikke ønsker å klassifiseres som røyker:

«En som røyker veldig mye på en ikke kul måte er en røyker. Den unge gutten på moped eller den gamle mannen med rizzlamaskin (...). Det er liksom alle disse folkene som spiser for mye, drikker for mye ... Jeg har lest at folk er mer tolerante mot hudfarge og religion og alle sånne ting enn hva de er mot folk som røyker eller er feite da. Det handler mye om dette med å velge selv.» (Andreas)

Avhengighet beskrives som svakt og konnoterer tydelig til egenskaper informantene ikke assosierer seg med. Røyk beskrives som ekkelt om det opptrer i feil situasjoner. «... det å røyke på vei til bussen, det å røyke etter frokost. Kanskje før frokost også ...». Røykeren fremstilles som en person med fravær av kontroll og selvdisiplin. Men så er det den gjentakende dualismen: Røyken som et forsterkende virkemiddel både positivt og negativt. De mannlige informantene trekker frem røyken som et symbol på maskulinitet, de kvinnelige informantene nevner femme fatales og sterke, flotte damer. Av-og-til-røykerne konstruerer seg tilsynelatende den identiteten som passer dem i de ulike kontekstene kan det hevdes. Som Andreas sier:

«Man kan liksom velge hvem man vil være. Den flotte, intellektuelle mannen på kafé i Paris eller den barske mannen med tømmerhoggerjakke og skjegg. Jeg ser jo ikke de som ikke ser fine ut.» (Andreas)

Informantene distingverer seg fra røykeren. Sunnhet er viktig og selvpresentasjon er viktig – det handler om kontroll og balanse mellom nytelse og ytelse. Kontroll og bevisst løssluppenhet kan ses hovedmekanismene i festrøykeridentiteten. Røykeren er tilsynelatende ikke dem, røykeren er de avhengige.

6.3.1 Negativ avhengighet og krav til kontroll

I helseperspektivet assosieres røyking med avhengighet, og avhengighet igjen med misbruk og manglende selvkontroll. Helse og kontroll blir tillagt stor verdi i dagens samfunn.

«Null fett, null sigarett, null synd, null latskap gir oss liv uten raushet og glede. Derfor er nulltoleranse et farlig ord som bør erstattes med nok toleranse.» (Fugelli, 2008: 23.)

Av-og-til-røykingen kan også ses som en kommentar til helsediskursen. Begrepet *helsediskurs* handler om hvordan vi snakker om et fenomen dersom viktigheten av god helse og sunnhet som ideal er rådende. Informantene i oppgaven besitter

kunnskap og bevissthet om hvor viktig helse er, samtidig som de anerkjenner sigaretten som et nytelsesmiddel og et element ved den kulturelle sfæren de befinner seg i. I informantfortellingen kan røykingen representere både finkultur og arbeiderklassekultur. Det er kontroll versus avhengighet. For måtehold kan tilsynelatende legitimere en usunn handling. Man skal ikke spise for mye, ikke slappe for mye av, ikke skeie ut for mye (Fugelli, 2008: 52). Kroppen blir et uttrykk for viljens bevis, skriver Fugelli (2008). Flere av informantene nevner for eksempel på viktigheten av å trene, ikke bare for å holde seg i form, men fordi det er viktig å være en som trener:

«(...) Det å kunne si at man er en løper.» (Pia)

«Vi lever i et sunnhetssamfunn. Ser en jenter i treningstights, så tenker en jo at, åh hun er flink ... røyk vil jo og etter hvert sette spor i utseendet. Det er negativt.»
(Helene)

Informantenes snakk om trening og krav til utseendet står til dels i opposisjon til hvordan de snakker om røyk som noe attraktivt. Dette kan tolkes som en sjonglering med roller. En sjonglering som kan hevdes å være mulig fordi informantene forteller at de ikke er avhengige. Avhengighet er i prinsippet forskjellig fra person til person. De fleste som røyker har en blanding av sosial, psykisk og fysisk avhengighet.¹⁹ I intervjuene er det den fysiske avhengigheten informantene tar avstand fra, samtidig som det er den avhengigheten de legger dagligrøykeren. Fysisk avhengighet kommer til uttrykk som abstinenser når man ikke lenger får den stimulerende og beroligende effekten av nikotin.²⁰ De intervjuede av-og-til-røykerne kan innrømme en grad av både sosial og psykisk avhengighet, men alle hevder fravær av fysisk avhengighet. Som røykere definerer de seg forskjellig. Festrøykere, ikke-røykere som av og til glipper eller perioderøykere er betegnelser de bruker om egen røykestatus. Felles i fortellingene til informantene er opplevelsen av at de selv

¹⁹ Url: <http://www.helsedirektoratet.no/tobakk/royking/avhengighet/> (9.6.2010)

²⁰ Url: <http://www.helsedirektoratet.no/tobakk/royking/avhengighet/> (9.6.2010)

har relativt god kontroll over egen røyking. Den avhengige røykeren omtales derimot som en person med manglende grad av kontroll. Røykeren blir beskrevet med adjektiver som «svak», «mennesker med en «gi-faen-holdning», «stakkarslig», «ufresh», «skitten», samtidig som samtlige av informantene jeg intervjuet, røyker selv.

«... Jeg synes litt synt på folk som er avhengige ... folk som går på gaten og stresser rundt med siggen mens man prøver å nå bussen, eller de på jobben som må ut å ta den siggen fordi de må – det er jo ikke bra, det er et skikkelig svakhetspunkt ... jeg synes folk er veldig svake i det de er avhengige av noe ...»
(Helene)

Gruppens røyking er tilsynelatende forbeholdt positive sosiale situasjoner. Mens røyking i de situasjonene informantene ikke anser som sosialt aksepterte ses ned på, slik for eksempel Helene snakker om at hun synes synd på kollegene sine som *må* røyke mens de holder på med en jobb. Ved å fortelle om de «avhengige røykernes» måte å røyke på som annerledes fra slik de selv røyker, opplever jeg at informantene samtidig distanserer seg fra røykeklassifiseringen ut ifra egenskapene de tillegger en røyker, samtidig som de tidvis trekker sin egen besittelse av kontroll i tvil.

Tvil til egen kontroll?

Selv om ingen av informantene klassifiserer seg som avhengige og samtlige hevder kontroll over røyken, forteller flere under intervjuene historier som kan tolkes som uttrykk for tvil til egen kontroll. Tvil kom blant annet frem under intervjuet med Line:

«Hva tenker du når jeg sier avhengighet?»

«Jeg tenker jo at de som er avhengige er litt svake fordi de ikke kan la vær. Og jeg vil jo kunne bestemme over meg selv. Så når jeg røyker, velger jeg å tro at det er noe jeg gjør fordi jeg velger det. At jeg på en måte er sterk nok til å gjøre det valget selv. Men slik jeg ser det nå, har jeg jo nesten vært en røyker fordi jeg i perioder hadde røyken med meg i så mange settinger. Det blir jo en slags avhengighet da.

Også i forhold til alkohol, det blir jo en slags avhengighet at jeg må røyke når jeg drikker.» (Line)

Stikkord som «å velge selv» og «være sterk» i forhold til egen røyking, «være svak» og «må» i forbindelse med avhengighet tegner et negativt syn hos Line på å røyke fast. Samtidig forteller Line at hun opplever at hun nærmest har røyket fast ved nærmere ettertanke, men omtaler det i fortid. Kanskje handler ikke av-og-til-røyking bare om at informantene røyker av og til, men kanskje vel så mye om hvordan de forstår sin egen røyking? Pia forteller om det samme fenomenet. Også hun ser på det å være avhengig av røyk som noe negativt, men skiller mellom fysisk og psykisk avhengighet.

«Altså jeg er nok psykisk avhengig, men jeg tror ikke ... Det kan hende jeg bare har fryktelig dårlig selvinnsikt da ... Avhengighet er jo for meg veldig forbundet med det harry. Jeg liker det ikke ... jeg har aldri det fysiske røyksuget, men kan til tider få en enorm lyst som er veldig situasjonsbetinget ...» (Pia)

Pia omtaler seg som «nok psykisk avhengig», men fremhever at det ikke er fysisk, ikke nikotinen, som får henne til å røyke. Hun er opptatt av at så lenge det er det å røyke og *ikke røyken* hun liker, så er det greit for henne å fortsette.

«... en røyker ... man kan bli sett på som litt svak, som en med mangel på kontroll. Det her blir litt tilbake til det med at det er så viktig med kontroll. Når man bare røyker av og til, så er det du som kontrollerer røyken, ikke motsatt ... Det snakkes en del om at røyking nærmest blir et tegn på karakterstyrke. Det blir jo jeg veldig fornøyd av da, hehe. At man blir enda tøffere av å røyke litt enn ved å avstå helt.» (Pia)

Slik Pia forteller om sin oppfatning av røykeren versus å røyke av og til kan uttalelsene tolkes som at hun opplever at hun ved å røyke litt nærmest kan konstruere seg en identitet av kontroll. Kontroll kan tolkes som den klareste distinksjonen i forhold til avhengighet, avhengighet som igjen kan assosiere til tradisjonell røyking. Samtidig er små paradoks tilbakevendende i informantenes

fortellinger. De forteller for eksempel at de ikke føler noen avhengighet til sigaretter, men at de kan kjenne på et sug etter røyk i visse situasjoner. Viktigheten av kontroll over røykingen kan fremstå som en del av en identitetskonstruksjon som ikke alltid samsvarer med virkeligheten. Informanten Emilie forteller for eksempel om sitt fravær av avhengighet: «Jeg har aldri vært typen som må ha en røyk, eller som røyker for å få nikotinen i blodet eller for å våkne om morgenen.» (Emilie) Men hun forteller videre at hun kan røyke i perioder hvor livet føles vanskelig. Da beskrives røyken som en støttespiller som rettferdiggjøres med at «jeg fortjener det». Støtterøyken kan ses som et paradoks som bryter med kravet om kontroll og festrøykeridentiteten. Kravet om kontroll slipper tilsynelatende taket dersom livet blir for vanskelig. Samtidig forteller flere av informantene at røyken også er en markør som tillater dem å gi slipp på kontrollen.

Røyk som tillatelse til å gi slipp på kontrollen

Kontroll er gjennomgående og viktig i fortellingene til av-og-til-røykerne. Et funn er at i fortellingene om kontroll ligger også det å kunne slippe kontrollen. For av-og-til-røyking handler ikke bare om full kontroll, men også om at informantene kontrollerer *når og hvordan* de *slipper* kontrollen gjennom den regelstyrte og situasjonsbestemte røykingen. Andreas forteller for eksempel at det er det at han har kontroll som på en måte tillater han å slippe kontrollen;

«Jeg har aldri tenkt på meg selv som en røyker. Jeg har aldri hatt noe naturlig forhold til det å røyke. Jeg har aldri følt meg avhengig av røyk, det er kanskje litt derfor man gjør det også ...» (Andreas)

Andreas føler selv at han ikke har – og heller ikke passer til å ha en røykeidentitet og beskriver røykeren som dem med en «... gi faen holdning, de man helst ikke vil jobbe på prosjekt med fordi de alltid yter litt mindre, kommer litt for seint.»

Røykerkarakteren tillegges en rekke mindre flatterende egenskaper som gir forståelse for at informantene distanserer seg fra «røykeren». Samtidig kan røykingen deres tolkes som en måte å kunne låne av stereotypene de selv tilegger den "vanlige røykeren". Andreas forteller at når han røyker, noe han fortrinnsvis gjør når han drikker alkohol eller vet at han skal drikke alkohol samme kveld, opplever han at han brått kan slakke litt på kravene. At han kan bli en person som

gir litt faen. At røyken har en slik markørfunksjon for Andreas ser han i sammenheng med at han besitter kontroll og slik kan styre når han slipper kontrollen.

Informantene er veldig oppmerksomme på at sunnhet og et godt utseende er viktig, som skrevet tidligere. De forteller at de trener litt, spiser sunt, men samtidig røyker og nyter alkohol i bestemte anledninger. Kanskje kan av-og-til-røyking også tolkes som en form for et kontrollert opprør mot sunnhetsfokuset? Friheten ved å gjøre noe som tradisjonelt oppfattes som ufritt? Nyte det som farlig så lenge de ikke blir avhengige? Flere av informantene forteller at de ser seg som livsnytere og at røykingen underbygger det bildet de har av seg selv. Et annet interessant funn er at mens avhengighet til røyk oppleves som tabu i intervjuene, er det en helt annen tone i forhold til avhengighet til snus. Avhengighet, slik jeg opplever at informantene omtaler det, handler langt på vei om klassifisering og oppfatningen av egen identitet.

6.3.2 «Jeg en røyker?» – nøytralisering i forhold til egen røyking

Regelstyrt og situasjonell røyking, fremhevelse av kontroll og fravær av avhengighet – informantene er opptatt av å legitimere eget røykekonsum. Tradisjonelle nøytraliseringshistorier ble fortalt under intervjuene;

«Jeg hadde en mormor som også røyket. Seksti om dagen og hun ble nitti år gammel. Jeg tror kanskje det er derfor hele familien på den siden røyker da ... Og hun var i sin tid modell i Paris. Så det kan var der hun hadde fra ...» (Aleksander)

Nøytraliseringsteknikker er teknikker som benyttes for legitimere (avvikende) handling (Sykes & Matza, 2007). Røyking kan i dag ses som en stigmatisert aktivitet og etter hvert som statistikken viser at stadig færre røyker, representerer det også et statistisk avvik og et brudd med det konforme. Hva som er avvikende handling og hva som er et avvik er lært gjennom sosial interaksjon (Lilly mfl., 2007: 92).

Nøytraliseringsteknikker eller rasjonaliseringer benyttes, gjerne ubevisst, for å rettferdiggjøre handlinger man opplever kan være avvikende eller uønskede med det formål å slippe å føle skyldfølelse eller fordømmelse fra andre.

«Det er jo egentlig på ingen måte noe statussymbol lenger å røyke, det er liksom litt «white trash», det er liksom de lavere klassene som gjør det, men vi unge forsvarer det liksom ut ifra et eller annet jeg ikke helt vet hva er ...» (Emilie)

Forskere har merket seg hvordan av-og-til-røykeren ved ikke å identifisere seg selv som røykere heller ikke erkjenner helseskadene og konsekvensene av det å røyke (Levinson, mfl., 2007: 845). Sykes og Matza opererer med fem forskjellige former for nøytraliseringsteknikker. Disse kan oppsummeres som ansvarsfraskrivelse, benekting av skade, benektelse av offeret, fordømmelse av de dømmende og appellering til høyere makter (Lilly, 2007: 93).

«... jeg bare tenkte på at i den jødiske skriften så står det at når mennesker møtes etter døden, så må man også redegjøre for de livets gleder man unnlot å nyte.» (Aleksander)

Uttalelsen til Aleksander kan ses som en nøytraliseringsteknikk som legitimerer handling ut ifra høyere makter. Den viser samtidig et syn på sigaretten som symbol på livsnytelse. Nøytraliseringsteknikkene utvikles for å forsvare egne handlinger. Og ved hjelp av nøytraliseringsteknikkene ufarliggjør man også disse handlingene for seg selv. Helene forteller for eksempel at hun ikke ser seg som en røyker fordi hun sjeldent fysisk kjøper sigaretter. Røyken fremstår i Helenes fortellinger som noe hun kan leke seg med i forhold til estetiske uttrykk, for eksempel å skape den riktige stemningen foran kamera, i en spesiell situasjon eller i festlig lag. Fest og alkohol nevnes av flere som nøytraliserende også utover festen. Siden informantene hevder å ha kontroll, forteller de at det oppleves mer legitimt å gi slipp på kontrollen. Av-og-til-røyking handler mye om balansen mellom kontroll og nytelse.

«Jeg har aldri følt meg avhengig av røyk. Det er kanskje litt derfor man også gjør det.» (Andreas)

Distinksjonene oppleves og som en måte for informantene å nøytralisere sin egen røyking på. Uttalelser som «... jeg røyker ikke på jobb som mange av de andre», kan ses som ufarliggjøring av egen røyking som er basert på at andre røyker mer og fast. Samtidig vet de at røyking er farlig. Men der ligger kanskje også deler av

attraksjonen? Av-og-til-røyking kan markere et avbrekk fra det som kan oppleves som samfunnskrav, som sunnhet, trening, punktlighet og arbeidsomhet.

Informantene forteller om røyking som det motsatte. I forhold til undersøkelser om hasjrøyking har risikoen blitt trukket frem som noe av det attraktive. Pedersen og Sandberg (2010) skriver at « ... på samme måte som falsskjermhoppere og annen risikoatferd kan illegale rusmidler brukes for å uttrykke selvkontroll og mot. »

Røyking er ikke illegalt, men kan likevel i dag ses som stigmatisert. Når informantene mine forteller at det å røyke kan ses som et uttrykk for kontroll, kan det tolkes som uttrykk for det samme som Sandberg og Pedersen (2010) beskriver. Mer presist innebærer det at fokus på helsefare og stigmatisering kan medføre at røyking opplevdes mer attraktivt, fordi man ved kun å røyke av og til tilsynelatende kan kontrollere farene. Nøytraliseringssteknikkene kan slik brukes for å skjønne hvordan ressurssterke mennesker på en distingvert måte forholder seg til helsefarene ved røyking på. Så for eksempel det at miljøet informantene mine tilhører har en tradisjon for røyking, kan ses som en nøytraliserende grunn i seg selv. De speiler omgivelsene.

«Foreldrene mine røyker ikke, men alle rundt meg gjør det, alle vi møter og alle vi fester med røyker som faen.» (Olav)

Dette kan tenkes å være med på ufarliggjøre røykingen. Samtidig er de opptatt av å skille egen røyking fra dagligrøykerne ved å fremheve det situasjonsbestemte ved egen røyking. Jeg opplever at opplevelsen av kontroll og tanken om at egen røyking ikke er like skadelig som andres er blant de dominerende legitimeringsteknikkene som kommer frem under intervjuene. Dette kan ses som en mer eller mindre bevisst strategi i forhold til å skille egen av-og-til-røyking fra dagligrøyking.

6.4 Oppsummering og diskusjon

Det er mange fellestrekk mellom av-og-til-røykere og dagligrøykere.

Røykestarthistoriene til av-og-til-røykerne jeg har intervjuet er for eksempel relativt sammenfallende med tradisjonelle røykestartfortellinger (Scheffels, 2008). Men det er distinkte forskjeller som utvikler seg mellom gruppene som er mer interessante.

Informantene klassifiserer seg ikke som røykere. De tar avstand fra avhengighet og de distanserer seg fra dagligrøykere ved å beskrive gruppen gjennom stereotyper. Den tradisjonelle røykeren tillegges lav status og en belastet arbeiderklasseidentitet i informantintervjuene. Gjennomgående i utvalget forteller de at den vanlige røykeren mangler selvdisciplin og kontroll. Dagligrøyking blir snakket om som «harry» og uattraktivt. Ved å distingvere seg fra den fastrøykende gruppen kan det tolkes mye ut av fortellingene, både i forhold hvordan de ser seg selv og hvem de ønsker å være. Å være en med kontroll fremstår som viktig. Å ha kontroll, forteller flere av informantene, at også nøytraliserer å slippe kontrollen. For den situasjonsbestemte røyken fremstår som legitim. Røyking kan i sosialt aksepterte situasjoner ses som et meningsbærende symbol som brukes aktivt i forhold til selvpresentasjon. I forhold til identitet og iscenesettelse kommer viktigheten av røykemerke inn. Prince og Petterøes representerer lav status forteller utvalget, mens de anerkjenner Marlboro Light og Lucky Strike. Tipakninger gir de mer legitimitet enn en tjuepakning. Oppfatningene av hva som er riktig og feil kan ses som distinksjoner, som for gruppen av av-og-til-røykere kan forstås som koder som viser omgivelsene hvem som er innenfor og hvem som er utenfor. Samtidig er ikke all avhengighet like negativ slik det kommer frem av intervjuene. Samtlige av de mannlige informantene snuser, i forhold til snusen snakker de om den fysiske virkningen og nikotin. Funnet indikerer at klassifisering kan spille en rolle. Måten informantene gjør distinksjonene mellom dagligrøyking og egen røyking på kan tolkes som nøytralisering. Røykingen forsvares implisitt ut ifra at den ikke er dagligrøyking. Samtidig og til tross for at av-og-til-røykerne gjør distinksjoner på en måte som kan tolkes som at det handler om å skille egen kultur fra arbeiderklassekultur, kan røykingen til informantene også ses som en opposisjon til «streit» middelklassekultur. Dette skal jeg se nærmere på i neste kapittel.

7. En symbolsk snuoperasjon

Hovedpoenget i dette kapitlet er hvordan av-og-til-røykingen til informantene kan ses som avstand til både belastede dagligrøykere og til ikke-røykere med småborgerlige verdier. I de foregående kapitlene har jeg beskrevet hvordan informantene ser på egen av-og-til-røyking som noe annet en dagligrøyking. Gruppen jeg har intervjuet distanserer seg fra den avhengige røykeren. Avstanden kommer frem i både ord og handling; hvordan de beskriver deres måte å røyke på, stereotype oppfatninger av dagligrøykere og samtidig avstand til konservative ikke-røykere. Men jeg opplever jeg at måten de distingverer seg på er forskjellig. For samtidig som den av-og-til-røykende gruppen er opptatt av at deres røyking er annerledes enn dagligrøyking, kan noen av fortellingene tolkes som at de henter en del av attraksjonsverdien ved røyking i det at røyking oppleves negativt. Røyking er marginalisert. Det er i dag strengere regulert enn tidligere og man har mer kunnskap og fokus på helseskadene. Som følge av de tre nevnte faktorene kan vi snakke om at røyking i dag også er mer *stigmatisert*. Når dagligrøykerne slår dårligere ut på sosioøkonomiske statistikker enn gjennomsnittet, kan det tenkes å gjøre noe med røykens sosiale mening. Samtidig har vi en historie som innebærer at røyken har vært viktig som opposisjonssymbol. Kanskje kan det økte negative fokuset på røyking også innebære at røyk som symbol på noen måter forsterkes? Jacob sier: «Jeg begynte først å røyke da røyking ble ut, det var da det ble kult.» Når røykens sosiale mening endres ut ifra bruken og brukeren, kan det tolkes som en symbolsk snuoperasjon.

7.1 Avstand til både stigmatiserte røykere og «streit» middelklasse

Røyking kan ses i lys av Bourdieus klasseperspektiv. Bourdieu skriver om motsetninger mellom arbeiderklasse og middelklasse i forhold til grunnstrukturens skille mellom form og funksjon. Bourdieu bruker blant annet måltidet for å se på skillene i de sosiale rom: Luksusmak versus nødvendighetsmak (Bourdieu, 1995). Middelklassens små kunstferdige måltider sammenlignet med arbeiderklassens store energirike porsjoner. Mat for nytelsen skyld versus mat for næringens skyld.

Dette handler for Bourdieu blant annet om middelklassens måter og distingvere seg fra arbeiderklassen på gjennom disiplinering av kroppen (Bourdieu, 1995). Slanke, trente og sunne kropper vitner om selvdisiplin, kontroll og gir status i et helseorientert samfunn. Store kropper det motsatte (Fugelli, 2008). På samme måte kan dagligrøyking ses som funksjon fordi den avhengige trenger røyken, mens av-og-til-røyking kan ses som form siden informantenes røyking er avhengig av sosial kontekst. I informantenes fortellinger tillegges dagligrøykeren egenskaper som informantene assosierer til en belastet arbeiderklasse. De stereotype oppfatningene av dagligrøykeren og informantenes egen av-og-til-røyking kan tolkes med hensyn til deres bakgrunn i middelklassen. Av-og-til-røyking kan ses som et uttrykk for kontroll. Man viser at man mestrer noe som er kjent for å være svært vanedannende. Informantene legitimerer egen røyking ut ifra at de kun røyker i visse situasjoner, og at det er de som styrer røyken, og ikke røyken som styrer dem. Slik kan det å røyke av og til tolkes som et uttrykk for disiplin. Noen av informantene opplever at å røyke iblant også kan være et sterkere uttrykk for kontroll enn ikke å røyke i det hele tatt fordi de da kontrollerer noe som er kjent for å være vanskelig å kontrollere. Informantene har riktignok et dualistisk forhold til røyking som kommer frem ved at de forteller om den attraktive og den negative-helseskadelige-røykingen parallelt. Majoriteten i utvalget legitimerer egen røyking med at de ikke trenger å røyke. De viser dette gjennom å distingvere egen røyking fra dagligrøyking og dagligrøykeren. Avstanden kommer frem i måten i informantene snakker om dagligrøyking på.

Informantgruppens fortellinger kan ut ifra det konstruktivistiske perspektivet som ligger til grunn for analysen, ses som en speiling av rådende verdier i samfunnet. Helsediskursen er for eksempel merkbar i flere av intervjuene. Men fortellingene kan også tolkes som en opposisjon til denne diskursen. En interessant ting er at informantene også trekker på stereotyper i forhold til ikke-røykerne. Ikke-røykerne blir beskrevet blant annet som triste mennesker og kjedelige folk. Samtidig vil ikke informantene være en person folk tenker at røyker mye. Viktigheten av god helse og sunnhet fortelles om av flere, men samtidig med en avstand til «marka-hver-helg-menneskene» (William). Flere av informantene snakker nemlig ikke-røykerne som «kjedelige mennesker», «A4» (Pia) og «Såne vil man i hvert fall ikke være.»

(William). Når informantene snakker om kontroll over eget røykekonsum kan *røykingen deres ses som en balanse mellom sunnhet og nytelse, med en avstand til både stigmatiserte dagligrøykere og «streit» middelklasse.*

7.1.1 «Smak er først og fremst avsmak for andres smak»

Sitatet i overskriften er hentet fra Rolness (1992). At smak kan tolkes som avsmak for andres smak handler om ulike gruppers behov for å distansere seg fra hverandre. Det er distinksjoner langt på vei handler om (Rolness, 1992: 14). Informantene forteller historier under intervjuene som på den ene siden fremhever forskjellen mellom dem og den tradisjonelle røykeren også om de streite *ikke-røykerne*.

Den regelstyrte røykingen informantene forteller om i forhold til når det passer seg og når det ikke passer seg å røyke, kan tolkes som spilleregler eller koder. Begrepet om koder ligger nært begrepet om distinksjoner, men mens distinksjoner refererer til bestemte kulturelle definisjoner og å skille noe fra noe annet, refererer kode til et system for fortolkning. Et bestemt signal gir bare mening dersom man kjenner koden (Frønes, 2001: 69). Det vil si at for at omgivelsene skal oppfatte av-og-til-røykerne som mennesker med kontroll, forutsetter det at både omgivelsene og av-og-til-røykerne kjenner kodene for når det er sosialt akseptabelt å røyke. Ulike koder som er bestemt av avsender og kontekst medfører at samme signal kan tolkes på forskjellige måter. Det innebærer for eksempel at røyk kan tillegges ulik sosial mening ut ifra måten det røykes på; fast eller av og til. Tirsdagsmorgen eller lørdagskveld. Kodene konstitueres gjerne relatert til hverandre (Frønes, 2001: 69). For eksempel kan kontroll kun gripes i forhold til avhengighet. Et system av koder knytter sammen sosial posisjon og kulturelle symboler. Det er denne sammenhengen mellom symboler og posisjon som gir visse symboler karakter av å være sosiale distinksjoner. Distinksjoner gir symboler mening gjennom å fremheve forskjellene og tar gjerne en binær form; kontroll versus avhengighet eller høy status versus lav (Frønes, 2001: 69). Koder kan være relativt allmenne og en del av ledende kulturelle mønstre, eller de kan representere distinksjoner som bare en liten del av befolkningen forholder seg til (Frønes, 2001: 69–70). Av-og-til-røyking kan hevdes å være begge deler. Det er naturlig å anta at det er mer legitimt å være en av-og-til-røyker enn det er å være en «hard» røyker – en som røyker daglig,

gjørne mye hver dag i et helsefokusert samfunn. Samtidig kan synet på røyking som legitimt og attraktivt være en kode som kun er kjent for noen innvidde i en gruppe som deler oppfattelsen av at attraksjonsverdien ligger i det at røyk er «ut».

Med kjennskap til reglene som er gjeldende innenfor noen subkulturer kan utvalgte grupper tilsynelatende skape rom til å sjonglere med det som i dag kan hevdes å være et belastet produkt som røyk. Den lekende holdningen til tobakk som jeg opplever at noen av informantene har, kan tolkes som at røyking gjennomgår en symbolsk snuoperasjon. En symbolsk snuoperasjon går ut på at et produkt blir tillagt en annen mening enn den opprinnelige meningen. For eksempel kan gruppen jeg har intervjuet klare å signalisere kontroll ved og røyke, en snuoperasjon fordi røyking tradisjonelt assosieres til avhengighet. Samtidig bruker av-og-til-røykerne også fraværet av kontroll som distinksjon – for eksempel i forbindelse med røyking på fest, men da i en sammenheng som kan tolkes som en annen snuoperasjon; en snuoperasjon bort fra en «streit» middelklasse.

Cool to be poor

Overskriften er hentet fra sangteksten til *Common People* skrevet av Britpop-gruppen Pulp på 1990-tallet. Sangen handler om hvordan overklassen henter elementer og lar seg fascinere av arbeiderklassekultur. Samtidig handler *Common People* om hvordan arbeiderklassekultur blir noe annet når det praktiseres av bohemer fra overklassen. Sangteksten setter ord på et fenomen som mange intuitivt føler noe for. Teksten forteller om den rike, unge kvinnen som studerer kunst på prestisjetunge St. Martins College i London, men som samtidig ønsker å være som «vanlige mennesker» fordi hun har en forestilling om at det er «kult å være fattig».

Rent a flat above a shop,
cut your hair and get a job.
Smoke some fags and play some pool,
pretend you never went to school.
But still you'll never get it right,
cos when you're laid in bed at night,
watching roaches climb the wall,
if you call your Dad he could stop it all.

You'll never live like common people,

you'll never do what common people do,
 you'll never fail like common people,
 you'll never watch your life slide out of view,
 and dance and drink and screw,
 because there's nothing else to do.

(...) Because you think that poor is cool.²¹

I likhet med tema i Pulps hit *Common People* (1995) er det noen av informantene som tilsynelatende henter attraksjonsverdien ved røyking i det at røyking i dag er mindre vanlig i høyere sosiale lag. Jacob uttrykker at han begynte å røyke fordi han opplevde at røyking ble kult nettopp fordi det ble ut. Han er den av informantene med en klarest tilhørighet til det som kan forstås som et subkulturelt miljø innenfor kunstfeltet med et fokus på iscenesettelse og det å skille seg ut fra massen.

Snuoperasjonen hvor røyk blir kult ved å være ukult kan tolkes i sammenheng med at det i noen miljøer er viktigere å skille seg ut og stå i opposisjon til majoritetens meninger. Med et særegent utseende (modell) og en eksentrisk stil ser sigaretten unektelig også annerledes ut mellom Jacob sine fingre, sammenlignet med det stereotype bildet informantene har tegnet av «røykeren». Jacob kan hevdes å gjøre røyking på en måte som bekrefter hans egen status. Han får røykingen til å bli et uttrykk for tilhørighet i et alternativt miljø. Det er flere interessante elementer ved det Jacob forteller. Det er åpenheten om at han synes røyk er attraktivt, noe jeg var inne på i kapitlet om estetisering og viktigheten av å presentere seg selv på en bestemt måte. Røyking kan gi en sosial gevinst ved at man som røyker kan bli tillagt egenskaper som er ønskelige i noen situasjoner og miljøer. Under intervjuene nevnes blant annet det å være mystisk, tøff og rebelsk som egenskaper som kan tillegges en røyker.

Under intervjuet forteller Jacob at han er tidlig ute med nye ting og at han kontinuerlig utvikler stilen sin fordi han ofte blir kopiert. Dette kan tolkes som at Jacob ser seg selv som en opinionsleder i forhold til mote og stil. Bourdieu skriver om hvordan noen grupper mestrer koder som gjør dem i stand til å sjonglere med symboler som ikke automatisk representerer god smak (Bourdieu, 1995). Jacob kan hevdes å mestre slike koder. Røykingen kan hevdes å gå gjennom en symbolsk

²¹ Fra sangen *Common People* av Britpop-gruppen: Pulp. Teksten er skrevet av Cocker, Banks, Mackey, Senior og Doyle (1995). Fra albumet *Different Class* (1995).

snuoperasjon når Jacob røyker fordi han har tilhørighet i et miljø som står langt fra miljøer som tradisjonelt assosierer til lavstatus og stigma. Røykingen passer slik inn i Jacobs fortellinger om alternativ tilhørighet og evne til å sjonglere å gjøre det uattraktive attraktivt .

«... det finnes veldig mange forskjellige røykekretser og subkulturer med forskjellig syn på røyking. Jeg ser på røyking som en del av kulturen, og røyking varierer veldig ut ifra samfunn, kultur og sosialisering.» (Jacob)

Informantenes posisjon i kulturlivet kan hevde og sette dem i en posisjon hvor de kan tillegge ulik sosial mening til det å røyke. At de er av-og-til-røykere innebærer samtidig at de kan tre inn og ut av røykerrollen etter eget ønske. Pulp setter ord på et lignende fenomen gjennom strofene: «If you call your Dad he could stop it all/ because you will never be like common people» (Cocker mfl., 1995). De av-og-til-røykende informantene forteller på lignende måte om valgmuligheter i forhold til egen røyking som avhengige røykere ikke har i samme grad.

7.1.2 Subkulturell kapital

I teorikapitlet introduserer jeg Thorntons studie og begrepet subkulturell kapital (1997: 200). Thornton trekker på Bourdieu og lanserer begrepet om subkulturell kapital for å beskrive hvordan klubb deltakerne er avhengige av kjennskap til de interne kodene, reglene og distinksjonene som finnes i klubbmiljøet. Subkulturell kapital tilegnes ved at deltakerne er aktuelle og i besittelse av riktig kunnskap. Det vil si at de kjenner til hva som gjelder, hva som er nytt, inn og kult i eget miljø. Informantgruppen i denne oppgaven røyker av og til. I tillegg deler de noen fellestrekk som gjør at de kan omtales som en subkulturell gruppe i Sandbergs løse forståelse av begrepet. Ett fellestrekk er deres deltakelse i en kreativ, kulturell sfære, andre fellestrekk er klassebakgrunn og alderskohort.

Ved å snakke om at noen av informantene som av-og-til-røykere i kultursfæren kan omtales som en egen undergruppe eller subkultur i subkulturen av-og-til-røykere skapes det rom for å tolke røykingen deres på en ny måte. Når for eksempel Jacob forteller at han først begynte å røyke fordi røyk var ute, samtidig som han opplever

at røyk er en naturlig del av kunst og moteindustrien, vil det si at han kan bruke røyken til å presentere seg selv samtidig som han viser tilhørighet til et miljø. Men for at røykingen hans skal kunne signalisere noe, forutsetter det at omgivelsene kan lese signalene. Deltakere i kreative miljøer har tradisjon for å adoptere vaner fra arbeiderklassen. Thornton skriver for eksempel at mange i klubbmiljøet legger seg typiske arbeiderklasseuttrykk til tross for at de kommer fra øvre middelklasse.

Thornton tolker bruken som et uttrykk for opprør mot foreldrenes klasse, og de verdier de legger klassesilhørigheten (Thornton, 1997). På samme måte kan av- og-til-røykingen til informantene i denne oppgaven tolkes som et kontrollert opprør mot den streite middelklassen, mot «A4-menneskene» og «de kjedelige» (Pia).

Det er ikke bare i forhold til røyk eller språk i klubbmiljøer man ser omgjøring av meningsinnhold, men også i forhold til kunst, klær og interiør ser man slike symbolske snuoperasjoner. En symbolsk snuoperasjon kan ses som eksempel på den kulturelle elitens evne til å omdefinere et produkts sosiale mening og evne til å gjøre andre gruppers symboler til sine egne. Siden de har kjennskap til «reglene», kan de innvidde innenfor en gruppe definere hva som er tillatt og hva som er feil. Relativt lik habitus blant informantene i gruppen gir forståelse for gjeldende sett av koder og tegn. De uinnvidde ser et uttrykk som kan vekke helt andre assosiasjoner. Dette er med på å distingvere gruppen fra omgivelsene. I kreative miljøer kan det hevdes å være større rom for slike snuoperasjoner, noe som kan ses i sammenheng med at det er en kultur for løsere regler og fordi kreative aktører gjerne lever av å formidle seg selv.

I boken *Vulgær, vidunderlig* fortelles det om hvordan overklassen i sin tid mistet attraksjonsverdi som sosial scene fordi overklassen heller ønsket å omgås med unge og kreative enn å sitte adskilt med egen stand (Rolness, 1992: 95). Kreative aktører er fremdeles attraktive i sosiale sammenhenger og kan tillegges status som subkulturelle trendsettere. Å være en subkulturell trendsetter vil si at skuespillere, kunstnere, musikere eller andre personligheter blir smaksdommere. Autoriteten deres ligger i kraften av å være annerledes, og samtidig fremstå som representanter for den nye tidsånden. Som subkulturell trendsetter innebærer det å være på kant med majoritetssamfunnet. Det handler om det marginale og det og iscenesette seg selv som *noe særegent*, slik noen av informantene forteller at de gjør (Rolness, 1992: 95). Når det gjelder å markere en form for opposisjon blant

kreative kan røyking av rullings ses som et enda klarere eksempel på distinksjon og symbolsk snuoperasjon enn hva røyking av sigaretter gjør.

7.2 Rullings – et eksempel på en symbolsk snu operasjon.

Rullingsen som er avbildet mellom leppene til en ung kunstner gir andre assosiasjoner enn rullingsen i munnviken på en eldre anleggsarbeider. Rullingsen representerer et tobakksprodukt som tradisjonelt assosieres til belastede arbeiderklasse miljø (Marsdal, 2008). Rullingsen benyttes og i fortellingene til informantene for å beskrive stereotyper som er tilknyttet arbeiderklasse miljø: «Rullings er for de trygda.» (Line)

«Rullingsen? Jeg tenker jo med en gang arbeidsfolk, lite penger, de som liksom ikke tar det så nøye om røyken er ferdigsydd eller ikke, men som bare må ha den tobakken.» (Andreas)

Når det røykes rullings blant aktører i kulturposisjoner i Norge, så kan det hevdes at dette handler om dårlig råd. Flere av informantene assosierer rullings med svak økonomi:

«Gutter fra bygda som har begynt å røyke og flytter hjemmefra for første gang med ansvar for å disponere egen økonomi – de røyker rullings. Rullings er fattigmannsrøyk!» (Pia)

Eller det kan tenkes at rullingsen kommer inn som en impuls fra andre byer. Unge aktører i kunst-Norge drar gjerne i korte eller lengre perioder til kreative Berlin, hvor myten om den fattige kunstneren fremdeles lever og hvor rullingsen røykes i både kunstneriske og «hippe» miljøer uten at noen rynker på nesen. Det samme fenomenet er synlig i London, hvor kunst og motestudenter ruller røyken sin i Brick Lane. Romantisering? Kanskje. Når bladet *Kunst* portretter den unge samtidskunstneren Marius Amdam i årets første nummer, er det en Amdam med

rullings mellom leppene. Neste side, nytt bilde, ny positur og en rullings mellom fingrene (Amdam i *Kunst* nr.1 2010: 50).

Rullings forbindes tradisjonelt med lavklasse, de «trygda», eller «hard core» arbeiderklasse. Fotografier av unge kunstnere fra middelklassemiljø med rullings i munnviken representerer noe. Når man har rullings i munnen på et poserende foto, er det fordi man ønsker å bli sett med rullings i munnen. En mulig tolkning er at kunstnere som røyker, tyr til rullings fordi kunstnere er fattige. Jacob forteller at for ham er den vanlige røykeren i dag blitt festrøykeren. Han forklarer dette med helseaspektet og dyr pris.

«... ettersom røyk koster så sykt mye spenn, gjør det sitt til at de fleste kun røyker på fest. Eller så går de over til rullings, som studentene man ser på Brick Lane – noe som jo smadrer helsa deres fullstendig.» (Jacob)

Pris som faktor er imidlertid ikke en uttømmende redegjørelse fordi få mennesker er mer opptatt av symbolske markører og distinksjoner enn kunstnere og kunstnerspirer. Dette er tross alt kjernekompetansen i det de jobber med. Derfor vil disse menneskene være minst like klar som jeg er over at rullings har lav status og konnoterer til lite attråverdige sosiale posisjoner. Når de likevel røyker rullings, betyr det enten at de ikke «bryr» seg om denne symbolske «kostnaden» – i motsetning til vanlig middelklasse, eller at de faktisk opplever symbolske «gevinster» ved

handlingen. Uansett velger de en atferd som skiller seg fra mer gjengs, «streit» middelklasse. Amdam uttaler til magasinet *Kunst*:

«Uten motstand er bildene ikke interessante. Sånn er jo verden. Det makabre og det vakre går hånd i hånd.» (Amdam i *Kunst* nr.1 2010: 50.)

Kanskje er dette også noe av essensen i forhold til bruk av rullings og bruk av sigaretter. Et brudd med samfunnskrav og normer, noe uattraktivt som blir attraktivt. «Cigarettes are bad for you, that is why they are so good,» skriver Richard Klein (1995) og beskriver samtidig det sublime ved sigaretten, selvmotsigelsen i den stygge skjønnheten og gleden ved det destruktive. Line forteller om noe sammenfallende. I tillegg til å assosiere rullings med mennesker på trygd forteller hun at rullings også kan brukes av noen unge jenter: «Når jeg tenker på rullings, tenker jeg og på de frika folkehøgskolejentene på musikerlinja som røyker rullings og liksom demonstrativt driter i hvordan de ser ut.» (Line)

William underbygger Lines syn på det demonstrative aspektet ved å røyke rullings:

«... de gutta som begynte å røyke på ungdomsskolen og som i dag røyker rullings og har droppet ut av byggfag og nå jobber på lager, de gjør det lett å tenke, huff den røyken. Det har med rullingsen å gjøre. Rullingsen gir lett litt sånne dårlige bilder. Rullingsen er liksom et tegn på at man ikke er vellykka, men så har jeg samtidig en ekstremt vellykket venn som røyker rullings. Han er kunstner, utdannet ved Kunsthøgskolen, med barn og flott kone. En utrolig intelligent og belest fyr, men han liker ikke skolereformen da, men jobber selv på Steinerskolen, greier seg helt supert. Han røyker rullings.» (William)

Williams oppfatning av rullingsrøykeren som belastet, er ikke unik. Flere av informantene trekker frem rullingsen i beskrivelsen av en negativ stereotyp på den avhengige røykeren. Når William kommer på at han også har en «ekstremt» vellykket venn som røyker rullings viser han samtidig hvordan rullingsen kan oppleves som et sterkere symbol på opposisjon eller en symbolsk snuoperasjon, enn sigaretten. «Ekstremt vellykket» og rullings er tradisjonelt ikke sammenfallende begreper. Rullingsen kan tolkes som det definitive bruddet med borgerlige verdier.

Det kan forstås som et symbol på opposisjon mot de etablerte normene i storsamfunnet når det benyttes av aktører i middelklassen, slik som i Williams fortelling.

7.3 Røyking: Kitch eller camp?

En måte å tilkjenne stigmatiserte objekter kulturell verdi på er å skjære fokus bort fra selve innholdet og over i måten mottakeren tolker eller *braker* objektet på (Rolness, 1992: 15). Begrepene kitsch og camp kan brukes for å forklare estetisk omdefinering av røyk som omtalt i forrige avsnitt. Kitsch er begrepet på dårlig smak som følge av sosial mobilitet og industrialisering av kulturen. Kitsch kan defineres som innbegrepet av alt som er falskt i vår tid: Uekte følelser, juggel, klisjeer, statussymboler som skjærer i øynene og så videre. Ordet brukes gjerne nedsettende om billig kunst, etterligninger, ting som gir seg ut for å være noe det ikke er eller objekter som er tiltalende på en frastøtende måte (Rolness, 1992: 109,110). Camp-begrepet kan derimot defineres som å dyrke smakløse varer og verker med distanse og ironi eller som å ha en sofistisert smak for det vulgære (Rolness, 1992: 156). Camp innebærer muligheten til å leke seg med estetiske uttrykk uten å oppgi sitt krav på raffinement. Det er en sensibilitet og en smak. Camp-begrepet betegner en viss estetiserende måte å betrakte verden på, og den kvaliteten man på denne måten oppdager hos visse ting og visse mennesker. Et hovedpoeng er at bedømmelsen av hva som er kitsch ligger like mye i forståelsen av gjenstanden som i gjenstanden selv (Rolness, 1992: 17– 31). Rolness bruker som eksempel maleriene av «Elg i solnedgang» som har gått fra å være selve symbolet på fiduskunst og kitsch som var forbeholdt furubekledde vegger hos dem med folkelig smak til å bli camp, med plass i stilsikre hjem. Det som avgjør hva som er legitimt eller illegitimt, god eller dårlig smak, er forholdet mellom gjenstand og mottaker – for eksempel røyken og den som røyker. Dette perspektivet åpner for en mer romslig oppfatning av hva som er god smak (Rolness, 1992: 16).

Det finkulturelle skillet mellom høyt og lavt er nettopp noe av det som camp-mennesker forsøker å overtre. Selv om camp er en ironisk holdning, må den kunne ut i en lidenskap. Man kan ikke campe med det man ikke tar på alvor, men man kan behage ved å ubehage. Det å behage ved å ubehage kan relateres til rullings som

en symbolsk snuoperasjon. De som røyker rullings vet hva rullings konnoterer, men det avgjørende er ikke hva du liker, men hvordan du liker det (Rolness, 1992: 36). En utbredt oppfatning av kultur er at kultur må likestilles med finkultur fordi finkultur er uttrykket for kulturell kapital. Men Bourdieu sitt kapitalbegrep bør forstås i sammenheng med tiden han utførte sine empiriske studier. Samfunnskonteksten var annerledes i et Frankrike på 1960- og 1970-tallet sammenlignet med Norden i dag (Prieur, 2008, 45–71). Kulturell kapital kan utvises på ulike måter og at det er fullt mulig for grupper å distingvere seg uten å benytte elementer fra klassisk høykultur (Prieur, 2008: 45).

Om du røyker, vil det som diskutert tidligere, være en enorm forskjell på om du er en dagligrøyker eller om du er en av-og-til-røyker. Distinksjoner handler langt på vei om å like de samme tingene på forskjellig måte. I forhold til informantgruppen i denne oppgaven kan det hevdes også å innebære å like ting som skiller seg ut og som ikke automatisk er gjenstand for beundring. Bourdieu (1995) ser slike distinksjoner som strategier for å holde distansen fra andre grupper, som i dette tilfelle med røyking, de med lav status og de streite borgelige. Ved å gjøre en omdreining av smaken, en symbolsk snuoperasjon, kan grupper distingvere seg bort fra de uinnvidde på en slik måte. De av-og-til-røykende informantenes tilhørighet i en kulturorientert og kreativ sfære innebærer deltagelse i et miljø som har tradisjon for å være synlig. Kunstnere og intellektuelle kan benytte seg av risikable og profitable distinksjonsstrategier, som går ut på å utvise sin særegne evne til å gi ubetydelige objekter ny status eller gi en estetisk omdefinering av objekter (Rolness, 2007: 162). Det handler om å blande høyt og lavt, gjøre som informant Jacob forteller, å finne attraksjonsverdien i noe en opplever som passé, men samtidig da snu det om til noe attraktivt. Jacob plasserer for eksempel sin egen røyking nærmere moteindustrien i Paris enn fiskerne på linebåt. Det er en mulighet som kan hevdes og ikke være der for alle. For å gjøre kitsch til camp forutsetter det kjennskap til hva som er bra og dårlig, legitimt og illegitimt før man kan få en ironisk distanse til det. Det vil si at for å kunne utføre en symbolsk snuoperasjon forutsetter det kulturell kapital. To personer kan i prinsippet benytte seg av identiske objekt, men likevel gi objektet svært ulike tegnfunksjoner fordi forskjellen ligger i konteksten. Det er «forbruksmåten som skaper forbruksobjektet»

(Rolness, 2007: 162–163). Spørsmålet blir ikke hva man konsumer, men hvordan man gjør det og hvem som gjør det. Forutsetningen for at slike snuoperasjoner skal lykkes er at den utføres av noen som mestrer de dominerende kodene. For eksempel kan en slik kode innebære at informantene mine er klar over at røyking er helseskadelig og kan assosiere til lavere klasser, men likevel velger å røyke i bestemte sosiale kontekster, og gjør det på en måte som gir røykingen en ny eller annen betydning.

7.4 Oppsummering og diskusjon

I denne oppgaven har jeg skrevet om hvordan røyking har ulik sosial mening avhengig av hvem, hvor, når og hvordan det røykes. Av-og-til-røykerne i oppgaven forstår sin egen røyking som forskjellig fra dagligrøyking. Informantene distanserer seg fra avhengighet, fra lavstatus og arbeiderklasse. Samtidig markerer de også avstand til ikke-røykerne, de «streite» ved å røyke. Informantene kan hevdes å gi røyking en form for ny betydning innenfor sitt felt.

I dette kapitlet har jeg fokusert på hvordan røyk kan tillegges en positiv mening ved at den opprinnelige meningen er negativ. Noen av de av-og-til-røykende informantene i oppgaven kan hevdes å bruke det elementet ved røyken som assosierer til lavklasse eller tradisjonell arbeiderklassekultur for å stille seg i opposisjon til majoritetskulturen. Bruken kan i slike tilfeller hevdes å spille på attraksjonen ved det uattraktive. Motivasjonen kan knyttes til selvpresentasjon, tilhørighet i en subkultur eller til et spesielt miljø. Det kan hevdes at kulturell kapital er en forutsetning for å foreta en vellykket symbolsk snuoperasjon. En slik påstand innebærer også en forståelse av at kulturell kapital kan uttrykkes på andre måter enn gjennom høykultur og fenomener som automatisk representerer god smak.

8. Oppgavens funn

En forståelse av røyking som negativt er ikke entydig slik det fremgår av oppgavens analysekapitler. Røyking kan i dag tolkes motstridende, som nytelse, fest, og iscenesettelse, samtidig avhengighet, svakhet og uattraktivitet (Gilman 2004). I denne oppgaven har jeg snakket med av-og-til-røykere i kulturposisjoner. Blant hovedtendensene i informantenes fortellinger er motviljen mot å klassifisere seg som røykere og det at røykingen deres er *regelstyrt* og *situasjonsbestemt*. De røyker i situasjoner hvor det for dem er *sosialt akseptabelt* å røyke, men med unntak. Det er et funn i seg selv at utvalget ikke alltid er innenfor grensene de selv tegner opp i forhold til egen røyking. Blant situasjonene informantene forteller om som legitime, er røyking i *sammenheng med alkohol*, på fest, på ferie eller ved spesielle anledninger. Blant situasjoner de omtaler som negative er røyking fordi en må, alene eller av stress. Sistnevnte forteller informantene at er situasjoner de assosierer med dagligrøyking og stereotype røykere.

Den regelstyrte røykingen kan se ut til å skape *sosiale og rituelle fellesskap* i situasjoner hvor informantene tillater seg å røyke. Et fellesskap som både inkluderer og ekskluderer. Informantene forteller om den *sosiale* røyken som gir innpass, om røyken i forhold til sjekking og om røyking som en anledning til å rullere i sosiale situasjoner. Distinksjoner viser hvem som er innenfor, og hvem som står utenfor. *Distinksjonene* er ekskluderende, men samtidig integrerende for de innvidde. Koder, regler og distinksjoner skaper distanse til dem som ikke har de internalisert. Slik oppstår skiller mellom grupper. Røykingen til informantene i kulturposisjoner kan tolkes som en avstand til lavstatus og belastet arbeiderklassekultur, men det kan også tolkes som en distinksjon fra streit middelklasse. For samtidig som informantene markerer avstand til «vanlig» røyking, er det tydelig at noen også finner attraksjonen ved røyking i det at røyking er «ut». I dette ligger den symbolske snuoperasjonen.

En symbolsk snuoperasjon i forhold til røyking innebærer at røykens sosiale mening endres når utvalgte grupper røyker på distingverende måter. Å hevde at røyking har gjennomgått en positiv symbolsk snuoperasjon innebærer at den som røyker må være i en posisjon hvor han eller hun kan snu betydningen av egen røyking som

ikke automatisk representerer god smak. Besittelse av kulturell kapital kan ses som en forutsetning for å foreta en vellykket symbolsk snuoperasjon. Informantutvalget består som skrevet av kreative aktører fra middelklassen som både er innehavere av kulturell kapital og samtidig representerer en gruppe som kan hevdes å ha tradisjon for å stå i opposisjon til majoritetssamfunnet. Noen av informantene skiller seg særlig ut og gjør det aktuelt å snakke om en subkultur i subkulturen av av-og-til-røykere. For dem kan røyking ha blitt mer attraktivt fordi majoritetskulturen mener det motsatte. I et slikt perspektiv kan røykingen hevdes å underbygge en aktørs evne til å fremstille seg selv på en spesiell måte. Røykingen blir uttrykk for noe opprørsk og annet for informantene enn «belastet dagligrøyking» og «konservativ ikke-røyking». Å kunne utføre en snuoperasjon i forhold til hvordan omgivelsene oppfatter røykingen krever feltspesifikk kompetanse.

8.1 Kompetente røykere?

Kan av-og-til-røyking i vårt komplekse samfunn tjene som en sosial kompetansemarkør? Slik informantene forteller om egen røyking, kan den hevdes å innebære elementer som kan plassere gruppen i en relativt god posisjon i Bourdieus (1995) sosiale rom. Røykingen kan se ut til å ha en symbolsk og sosial mening som markerer gruppe og klassetilhørighet, avhengig av *hva*, *hvor*, *hvordan* og *når* det røykes. Bruken kan tolkes som en kroppsliggjort vane som er innlemmet i aktørens habitus. Sigaretten – og fraværet av den ser ut til å brukes for å iscenesette og presentere seg selv. Funnene må ses i lys av utvalget: Informantene kan samlet sett ses som en relativt homogen gruppe. De er unge voksne fra middelklassen med tilhørighet i en kreativ sfære. Måten informantene distingverer seg på kan tolkes i sammenheng med gruppe, posisjon og klassetilhørighet. Gruppen er i besittelse av rikelig med kulturell og feltspesifikk kapital, men mindre økonomisk kapital. Av-og-til-røykerne er opptatt av tobakksmerke, og de er kontekstbevisste i sin omgang med sigaretter, det vil si at de røyker «riktig» type røyk i «riktig» sosial situasjon. Gruppen snakker om at av-og-til-røykingen er det dét er ved ikke å være dagligrøyking. Når informantene forteller om egen røyking, fremstilles den nærmest som en motsetning til «røykepausen», «morgenrøyken» og

«stressrøyken» som det snakkes om i forbindelse med dagligrøykernes røyking. Av-og-til-røykingen forstås som markør på fest og som et symbol på frihet fra hverdag og rutine. Av-og-til-røykingen er underlagt regler som kan være ulike på ulike sosiale arenaer, men som deles av gruppen jeg har intervjuet. Informantene forteller at det ikke bare er sosialt akseptert å røyke i bestemte situasjoner, men også at det kan innebære sosiale gevinster. Slik utvalget snakker om egen røyking er det tydelig at de ser på av-og-til-røyking som bedre enn dagligrøyking. Informantene er opptatt av å distingvere seg fra dagligrøykerne blant annet gjennom bruksmønster og valg av sigarettmerker. Sett i lys av samfunnstendenser som fokus på helse og sunnhet, kan av-og-til-røyking fremstå som mer legitimt enn dagligrøyking fordi røykingen tilsynelatende opptrer i situasjoner hvor det generelt er sosial aksept for å røyke. Slik kan kanskje av-og-til-røykere markere større sosial kompetanse enn dagligrøykere?

Viktigheten av å ha *kontroll* over røykingen er et av funnene i oppgaven. Kontroll og det å vite når det er legitimt å gi slipp på kontrollen, kan tolkes som en del av av-og-til-røykernes distinksjonsmønster. I fortellingene om å ha kontroll distingverer informantene seg fra den avhengige røykeren. Samtidig nøytraliserer flere egen røyking med at de har kontroll nok til også å slippe kontrollen. Noen av informantene i oppgaven hevder at av-og-til-røyking kan tolkes som et sterkere uttrykk for kontroll enn det ikke å røyke i det hele tatt. Røykingen kan da tolkes som en distansering fra hverdagens krav og streite ikke-røykere. Ved kun å røyke av og til behersker denne røykegruppen tilsynelatende røyking som er kjent for å være svært vanedannede. Samtidig er det gjennomgående i oppgaven at informantene ikke «bare» røyker av og til, men i perioder ofte, og i perioder fast. For eksempel er det flere som forteller at røyken kan snike seg inn som trøst eller belønning i vanskelige situasjoner. Røyk som trøst og motivasjon bryter med «reglene» av-og-til-røykerne snakker om i forhold til egen røyking, og kan i større grad samsvare med bruken og motivasjonen som er vist i undersøkelser om dagligrøyking (Scheffels, 2008). Spørsmål melder seg rundt av-og-til-røykernes motvilje mot å se seg som en røyker til tross for at samtlige i utvalget røyker i større og mindre grad. Informantene opplever å være i et miljø hvor *alle* røyker av og til. At de opplever at røyking er vanlig forteller de om som motiverende og nøytraliserende for dem i forhold til egen røyking. Informantene forteller om opplevelsen av et røykefelleskap

i forbindelse med for eksempel røyking på fest. Ut ifra informantfortellingene kan måten man røyker på fortelle noe om den som røyker. Av-og-til-røykingen kan ses som en sosial identitetsmarkør, en markør som kan brukes i aktørenes selvpresentasjon. Den regelstyrte og situasjonsbestemte måten å røyke på som informantene innebærer at av-og-til-røykerne kan hevdes å besitte en form for sosial kompetanse siden de må ha kjennskap til kodene. Kompetansen innebærer kanskje i så fall også å distingvere egen røyking fra stigmatisert røyking? For intervjutema *røyking* til tross, er det ingen av informantene klassifiserer seg som «*røykere*». Man kan spørre seg i forhold til klassifisering om hvor mye av forståelsen til informantene som er kreativ utforming og hvor mye som er nøytralisering. Kanskje handler av-og-til-røyking i forholdt til selvpresentasjon vel så mye om retorikk som om røyk. Dersom man ikke ser seg som en røyker, så er man heller ikke en røyker?

8.2 Symbolsk makt til å klassifisere?

Hvordan vi snakker om røyk, handler om mening som blir uttrykt gjennom språket. Sett fra et diskursanalytisk perspektiv er det i språket mening oppstår (Neuman, 2001). Hvordan informantene snakker om egen og andres røyking kan på den måten være med på å gjøre røyking til det det er. Språket er et sosialt system som følger en egen logikk og hvor denne logikken er virkelighetskonstituerende for mennesker (Neuman, 2001: 18). Hvilke diskurser som er gjeldende, avhenger av maktressurser. Makt er alltid styrende i forhold til det sosiale (Neuman, 2001: 172). Oppgavens informanter representerer en stemme som står i kontrast til den negative diskursen rundt røyking (Gilman mfl., 2004: 346). Dette kan ses i sammenheng med at av-og-til-røykere i kulturposisjoner opplever at den negative diskursen ikke angår dem. Med Bourdieus vokabular kan vi erstatte «diskurser» med «sosiale representasjoner» og en forståelse av at mentale strukturer formes i likhet og samsvar med sosiale strukturer (Prieur, 2002: 11). *Symbolsk makt* er makt til å konstruere virkeligheten. Makten utøves gjennom symbolske redskaper som enten kan ses som strukturerende strukturer, det vil si at makten utøves gjennom kommunikasjonsmidler, som språk og kultur eller som dominansverktøy, som

besittelsen av makt (Bourdieu, 1996: 40). Et av oppgavens funn er som skrevet at de intervjuede av-og-til-røykerne i kulturposisjoner ikke ser seg, og ikke ønsker å se seg som røykere til tross for at de røyker. Når informantene forteller om egen røyking fremstår den som regelstyrt og situasjonell, noe som kan tolkes som at informantene distingverer seg vekk fra dagligrøyking for å unngå lignende klassifisering. Avstanden jeg opplever at informantene mine tar fra dagligrøykere kan forklares med utgangspunkt i Bourdieus klasseperspektiv. Bourdieu ser på båndet mellom indre forestillinger og selvfølelse på den ene siden og materielle og maktmessige fordelinger på den andre. Representasjonen av en gruppe røykere understøttes av en fordelingsstruktur, hvor besittelse av kapital, makt og innflytelse fordeles sammen med sosial anerkjennelse (Prieur, 2002: 11). Oppsummert tillegger informantene mine «røykeren» lav status og tradisjonelle arbeiderklasseverdier, som de selv distanserer seg fra selv om deres egen av-og-til-røyking er preget av en rekke paradokser og flytende overganger.

Av-og-til-røykernes vegring mot å klassifisere seg som en røyker kan kobles til flere ting. En faktor kan være at informantene jeg har intervjuet opplever at de er i en posisjon der de ikke trenger å klassifisere seg som en røyker fordi de selv besitter definisjonsmakt. Det vil si at informantene er i en posisjon i Bourdieus (1996: 41) betydning av begrepet hvor de har makt til å definere hva som ligger i røyketermen. Makten henger sammen med av-og-til-røykernes posisjon i det sosiale rom og informantenes tilgang til ressurser, særlig besittelsen av kulturell og til dels feltspesifikk kapital. For av-og-til-røykerne i oppgaven er det først og fremst deres besittelse av *kulturell kapital* som er fremtredende og gir definisjonsmakt. Gruppen kommer fra øvre og lavere middelklasse, har høyere utdanning og tilhører kulturmiljøer. I kraft av deres posisjon vil deres vaner være retningsgivende for andre grupper med høyere kulturell enn økonomisk kapital. Informantgruppen besitter i tillegg *feltspesifikk kapital* i miljøet de er en del av. Informantene opplever av-og-til-røykingen som en naturlig del av deres sfære. De kjenner kodene og reglene og er derfor innenfor. Med utgangspunkt i Bourdieu kan dette tolkes som et uttrykk for at av-og-til-røykerne i denne oppgaven innehar makt til å definere og klassifisere. De sitter i posisjoner hvor de kan fastsette reglene for hva som er legitimt, og hva som er tabu. Dette kommer til uttrykk i måten utvalget distanserer seg fra lavstatusrøykerne og samtidig fra ikke-røykerne og den streite

middelklassen. Informantene kan gjennom av-og-til-røyking og deres posisjon i det sosiale rom tilsynelatende gå inn og ut av rollen som «en som røyker» når det passer dem. Makten til å klassifisere henger sammen med habitus. Av-og-til-røykerne jeg har intervjuet, kan hevdes å besitte en *habitus* som gir dem kulturell kompetanse til å legitimere det som ikke nødvendigvis er legitimt fordi de kjenner de gjeldende reglene (Bourdieu, 1995, Aakvaag, 2008: 152). Habitus viser seg som en kroppsliggjort kompetanse til å navigere i de sosiale feltene. Det vil si at menneskers handlinger og oppførsel ikke utføres basert på refleksjon og gjennomtenkning, men mer på en instinktiv forståelse av hvordan man bør opptre og hva man bør avstå fra i en situasjon (Aakvaag, 2008: 160). Når jeg skriver at av-og-til-røykere i kulturposisjoner er i posisjoner og besitter en habitus som kan gi dem makt til å klassifisere og definere hva det vil si å være en røyker, mener jeg at dette er en makt som kan ha betydning innenfor denne gruppen, men som ikke nødvendigvis kan overføres til av-og-til-røykere generelt. En eventuell makt til å klassifisere kan ikke ses uavhengig av aktørers posisjon i det sosiale rom og innenfor en eventuell subkultur.

8.3 Røyking opp i røyk eller rekruttering av nye røykere?

Røyking er stadig et aktuelt tema både på mellommenneskelig nivå og i media. Endringene har vært drastiske de siste tiårene i forhold til lovgivning, regulering, holdninger og statistikk. På nyhetsendingene går debatten om forbud mot røyking i private hjem for fullt. I butikkene er sigarettene ute av synet for kundene. Røyking skyves ut av dagligsfæren og kan hevdes å innta status som et rusmiddel på linje med alkohol i stadig større grad. For dagligrøykerne kan dette tenkes å oppleves som vanskelig. For av-og-til-røykerne jeg har intervjuet, spiller restriksjoner og endringene i forhold til tobakksbruk tilsynelatende ingen rolle, eller i den grad det gjør det, nærmest en positiv rolle. Nye røykerom og den regelstyrte røykingen som denne oppgaven omhandler, har tilsynelatende skapt arenaer som har forsterket røykingens rituelle, sosiale og kulturelle posisjon for av-og-til-røykere i samfunnet.

En annen type motivasjon eller attraksjon ved å røyke ser ut til å være viktig for informantene i oppgaven. Det har å gjøre med det Klein (1995) beskriver som at

sigaretter kan forstås som en sublim glede – den er god fordi den er dårlig. Dette kan gjenfinnes i røykingen til informantene slik de forteller om den, riktignok fulgt av paradokser, selvmotsigelser og en tilbakevendende dualisme i intervjuvarene. Med utgangspunkt i den subline nytelsen kan farliggjøringen av røyking tenkes ytterligere å forsterke attraktiviteten ved av-og-til-røyking for gruppen jeg har intervjuet. Det er i så fall fordi faresignalene fra helsemyndighetene kan forsterke røykingen som markør for brudd med en regulert hverdag og røyking som et uttrykk for opposisjon, livsnytelse og rebelskhet. På bakgrunn av den innsamlede empirien kan det diskuteres om den symbolske verdien ved røyking i subkulturer kan ha blitt forsterket parallelt med at røyking forsvinner fra majoritetskulturen – at røyking er blitt kulere fordi det er blitt «ut» som informanten Jacob hevdet. Det er i tilfelle sammenfallende med subkulturers tradisjon for å stå i opposisjon til storsamfunnet (Gelder, 1995).

Snusingen til de mannlige informantene kan ses som et spesielt paradoks. Et moment som er blitt fremhevet i fortellingene til informantene i forhold til egen røyking er fraværet av avhengighet til røyken. Det er dette fraværet de bruker for å fortelle at de har kontroll. Derfor er det interessant hvordan mennene i utvalget tilsynelatende er helt avslappet når de forteller at de samtlige bruker snus, og at i forhold til snus er det en nikotinavhengighet det er snakk om. Det som gjør dette interessant er at disse fortellingene kan tolkes som at ikke all avhengighet er like «negativ». Hva er det som gjør at avhengighet til snus oppleves som mindre farlig å snakke om for informantene overfor meg som intervjuer enn avhengighet til røyk? At snus er mindre skadelig enn røyk (Levy mfl., 2004) kan selvsagt være en faktor. At snus er mindre synlig er en annen. En tredje faktor kan tenkes å være at røyking i dag er mer stigmatisert enn snusing. Dette tydeliggjør at avhengighet bare er en av markørene som definerer daglig røyking som negativt. Det tydeliggjør også at klassifiseringene er vilkårlige og sosialt skapte.

Gruppens av-og-til-røyking står for meg som et paradoks til røyking slik det omtales som et problem i samfunnet. Jeg ønsker ikke å moralisere over utvalgets røykevaner, men det er vanskelig å unnlate å reflektere over signaleffekten av-til-røykingen kan ha. Når grupper i samfunnet som innehar synlige og attraktive posisjoner røyker, kan det medføre at røyking får en sosial mening som ikke er sammenfallende med myndighetenes ønske om å redusere bruken av tobakk.

Derimot kan en negativ konsekvens ved av-og-til-røyking tenkes å være at røyking kan ufarliggjøres blant for eksempel unge og andre grupper uten samme forutsetning til «å leke» seg med sigaretten. Til tross for at informantene fremhever at de ikke er avhengige, kan nikotinavhengighet oppstå svært raskt, for noen raskere enn andre.²²

Informantene fortellingene tilsier at røyking fremdeles er «situasjonsbetinget» attraktivt for grupper. Røykingen er ikke borte. Under skrivingen av denne oppgaven har jeg naturlig nok vært svært fokusert på røyking. Følelsen av at røyking er over alt, i ulike lag og sosiale sammenhenger, er en følelse jeg startet med og en følelse jeg sitter igjen med. Særlig fremtredende er røykingen i utelivet. Det er i dette rommet av-og-til-røykerne er på hjemmebane. Det er her ikke-røykerne likevel røyker. Et besøk på Oslo Litteraturhus etter Aschehougs hagefest i år bekreftet for meg det informantene har fortalt: At røyking er veldig til stede i kulturmiljøet. Trappen var tettpakket av røykende forfattere, poeter, kulturpersonligheter og forlagsfolk. Avstanden til de stigmatiserte røykerne informantene mine snakket om under intervjuene, syntes enorm. Av-og-til-røyking oppleves så fremtredende at jeg undrer meg over det relativt lave tallet på av-og-til-røykere i statistikken. Kanskje kan klassifiseringsvegringen til mine informanter ses som en indikator på vanskelighetene ved å måle valide tall i forhold til denne gruppens røyking? I dag er det ni prosent av befolkningen som oppgir at de røyker av og til ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå.²³ Et tall som det kanskje kan stilles spørsmålstegn ved om man tar høyde for målevanskene som følger med å tallfeste andelen av-og-til-røykere blant en gruppe som ofte ikke klassifiserer seg som røykere (Hovengen & Nordhagen, 2004:2223)? Hovengen og Nordhagen (2004) hevder at det er en betydelig underrapportering av røykevaner, og at det også gjelder selvrapportert av-og-til-røyking. Mange av-og-til-røykere definerer seg ikke som røykere og klassifiserer seg heller ikke som røykere når de blir spurt om røykevaner, noe den

²² <http://www.helsedirektoratet.no/tobakk/royking/avhengighet/>

²³ <http://www.ssb.no/emner/03/01/royk/index.html> (9.4.2010).

kvalitative empirien i denne oppgaven bekrefter. Dette kan tyde på at av-og-til-røyking er underrapportert og kanskje utgjør en større andel av røykerne enn det offentlig statistikk bygger på (Hovengen & Nordhagen, 2004: 3223). Spørsmålet kan selvsagt *ikke* gis et konkluderende svar basert på min ikke-generaliserbare kvalitative empiri, men det er interessant og aktuelt fordi av-og-til-røyking ser ut til å være underlagt et stort paradoks. Utvalget i oppgaven ser seg ikke som røykere, men de røyker av og til, av og til mye og «alle» de kjenner røyker på fest. Kanskje handler av-og-til-røyking i forhold til selvpresentasjon vel så mye om retorikk som om røyk. Dersom man ikke ser seg som en røyker, så er man heller ikke en røyker? Mønstrene kan hevdes å vise hvordan strukturelle trekk ved samfunnet, som makt, klasse og livsstil er intrikat forbundet med hverandre også i forhold til av-og-til-røyking.

Litteraturliste

- Aakvaag, Gunnar C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt Forlag AS.
- Aarø, Leif Edvard, Lund, Karl Erik, Vedøy, Tord Finne & Øverland, Simon (2009). SIRUS-rapport 3/2009. *Evaluering av myndighetenes samlede innsats for å forebygge tobakksrelaterte sykdommer i perioden 2003 til 2007*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Bourdieu, Pierre (1996). *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre (1995). *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oversatt av A. Prieur. Oslo: Pax Forlag.
- Collins, Randall (2004). *Interaction Ritual Chains*. New Jersey: Princeton University Press.
- Douglas, Mary (1997). *Purity and Danger: An analysis of the concepts of pollution and danger*. Oslo: Pax Forlag.
- Eriksen, Thomas Hylland & Sørheim, Torunn Arntsen (2006). *Kulturforskjeller i praksis: perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Fog, Jette (2004). *Med samtalen som utgangspunkt: Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk forlag.
- Frønes, Ivar (2001). *Handling, kultur og mening*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fugelli, Per (2008). *Nokpunktet, Essays om helse og verdighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gilman, Sander & Zhou, Xun (2004). *Smoke. A Global history of Smoking*. London: Reaktion Books.
- Gelder, Ken (2007). *Subcultures. Cultural histories and social practice*. New York: Routledge.
- Gelder, Ken & Thornton, Sarah, Red. (1997). «The Social Logic of Subcultural Capital » i *The Subcultures Reader*. London og New York: Routledge.
- Gelder, Ken (1995). *The Subcultures Reader*. London og New York: Routledge.

Haugthon, Emma (2004). *Viewpoints: A RIGHT TO SMOKE?* London: Franklin Watts.

Hovengen, Ragnhild & Nordhagen, Rannveig (2004). «Av-og-til-røyking – et økende problem?» i *Tidsskrift for Den norske legeforening*. nr. 24, 2004, 124: 3222–3223.

Jenkins, Richard (2004). *Social Identity*. 2. utg. London: Routledge.

Johnston, James M og H.S Pennypacker (1993). *Readings for strategies and tactics of behavioral research*. Hilsdale: Erlbaum Associates.

Jørgensen, Mariann Winther & Phillips, Louise (2006). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Kant, Immanuel (1995). «Det sublimes analytikk» i *Kritikk av dømmekraften* (i utvalg). Oversatt av Espen Hammer. Oslo: Pax Forlag.

Klein, Richard (1995). *Cigarettes are Sublime*. London: Picador.

Krange, O. & Pedersen, W. (2001). *Return of the Marlboro Man? Recreational Smoking among Young Norwegian Adults*. *Journal of Youth Studies*, 4:2, 155–174.

Levinson, Arnold mfl. (2007). «Smoking, but not smokers: Identity among college students who smoke cigarettes.» Artikkel i *Nicotine & Tobacco Research, Volume 9, Number 8*, 845–852.

Levy, D.T., Mumford, E.A., Cummings, K.M., Gilpin, E.A., Giovino, G. & Hyland, A. et al., (2004). «The relative risks of a low-nitrosamine smokeless tobacco product compared with smoking cigarettes: Estimates of a panel of experts.» *Cancer Epidemiology, Biomarkers & Prevention*, 13, 2035–2042.

Lilly, Robert J., Cullen, Francis T. & Ball, Richard A. (2007). *Criminological Theory, Context and Consequences*. USA: Sage Publications Inc.

Lund, Karl Erik (2003). «Røyking – kulturfenomen og riskiofaktor» i *Helse for de mange*. Samfunnsmedisin i Norge, s: 329–339. Red. Ø. Larsen, A. Alvik, K. Hagestad og M. Nylenna. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.

Lund, Karl Erik (2009). *Tobakksfritt samfunn eller skadereduksjon? Hvilken målsetning tjener de gjenstående røykerne?* Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

-
- Marsdal, Magnus E. (2008). Frp-koden. Hemmligheten bak Fremskrittspartiets suksess. Oslo: Forlaget Manifest.
- Martinussen, Willy (2004). *Kultursosiologi*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Neumann, Iver B. (2001). Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse. Bergen: Fagbokforlaget.
- Pedersen, Willy (2006). *Bittersøtt – ungdom/sosialisering/rusmidler*. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Plumridge, E.W., Fitzgerald, L.J. & Abel, G.M. (2002). «Performing coolness: Smoking refusal and adolescent identities» i *Health Education Research* 21; Vol. 17 no. 2 2002, s. 167–179.
- Prieur, Annick (2002). «Frihet til å forme seg selv? En diskusjon av konstruktivistiske perspektiver på identitet, etnisitet og kjønn» i *KONTUR* nr 6.
- Prieur, Annick, Rosenlund & Skjott-Larsen(2008). «Cultural capital today. A case study from Denmark.» Aalborg: Universitetet i Aalborg.
- Rolness, Kjetil (1992). *Vulgær og vidunderlig. En studie i utsøkt dårlig smak*. Oslo: Aschehoug.
- Rolness, Kjetil (2007). «Når ting blir til tegn: En semiotisk tilnærming til smak og livsstil.» Red. G.E. Schelderup og M.W Knudsen; *Makt, tegn og mening i forbrukersamfunnet*. Oslo: Cappelen.
- Sandberg, Sveinung (2010). «Cannabiskultur. En samling symboler, ritualer og narrativer om annerledeshet.» *Tidsskrift for Samfunnsforskning*. Under publisering.
- Sandberg, Sveinung & Pedersen, Willy (2009). *Street Capital. Black Cannabis dealers in White Welfare State*. Bristol: The Policy Press.
- Scheffels, Janne & Lund, Karl Erik (2005). «Occasional Smoking in Adolescence: Constructing an Identity of Control» i *Journal of Youth Studies*. Vol. 8, No. 4, December 2005, s. 445–460.
- Scheffels, Janne (2008). *Stilig eller stigma. En sosiologisk studie om ungdom, røyk og identitet*. URL: www.sirus.no/files/pub/436/Dissertation_JanneScheffels.pdf

Scheffels, Janne (2008). «A difference that makes a difference: young adult smokers' accounts of cigarette brands and package design» i *Tobacco Control* 2008, 17: 118–122.

Taylor, Shelley E. (2009). *Health Psychology*. Los Angeles, Berkeley: University of California: McGraw Hill.

Thagaard, Tove (2003). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thornton, Sarah (1997). «The Social Logic of Subcultural Capital» i K. Gelder og S. Thornton, Red. *The Subcultures Reader*. London: Routledge.

Torell, Ulrika (2002). *Den rökande människan. Bilden av tobaksbruk i Sverige mellan 1950- och 1990-tal*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

White, Rob & Wyn, Johanna (2004). *Youth and Society, exploring the Social Dynamics of youth experience*. New York: Oxford University Press.

Willis, Paul (1981). *Learning to Labor*. New York: Columbia University Press.

Aviskilder

Dagens Næringsliv ved Bern Gran og Gregers Ottesen (9.3. 2010): «Tobakksgigant til sak mot staten», s. 22–23. Oslo.

URL-kilder

<http://www.ssb.no/emner/03/01/royk/index.html> (09.04.2010)

<http://www.avatarmovie.org/photo/6470991/thread/3572955/Why+is+Sigourney+Weaver+smoking+in+Avatar%3F> (05.05.2010)

<http://www.helsedirektoratet.no/tobakk/royking/avhengighet/> (10.10.2010)

<http://www.ssb.no/emner/07/02/kulturbar/sa107/konserter.pdf> (08.05.2010)

<http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/tre-av-fire-kan-miste-tobakkssalget-3264060.html> (12.08.2010)

<http://no.wikipedia.org/wiki/Hausmania> (03.10.2010)

http://en.wikipedia.org/wiki/Basic_Instinct (03.04.2010)

http://www.helsedirektoratet.no/tobakk/slutt_p__nedgangen_i_r_yking__687174
(18.08.2010)

<http://www.underskog.no>. (11.10.2010)

http://en.wikipedia.org/wiki/Mad_Men (05.05.2010).

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven, er oppgitt.

Antall ord: 34 876

Vedlegg 1 Informasjon og fullmaktsskriv

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt

”Røyk som symbol”

-En oppgave om hvordan røyk kan brukes og oppfattes som symbol og uttrykk blant av og til – røykere.

Jeg holder på med min master i sosiologi ved universitet i Oslo. I masteroppgaven har jeg valgt å se på røyking som symbol og hva det symboliserer å røyke sigaretter i dagens samfunn.

Bakgrunn og formål med studien

Bakgrunnen for temaet er endringer i den norske befolkningens bruk av sigaretter, både i henhold til hvem som røyker, hvordan og hvor det røykes. Jeg har et særlig fokus på av og til - røyking, og er derfor veldig interessert i å få snakke med av og til-røykere om deres forhold til røyk, forståelse av røyking og tanker rundt dette. Formålet med studien er å forsøke å få utvidet innsikt i hvorfor folk velger å røyke.

Hva innebærer det å si ja til å la seg intervjuet til studien?

Deltagelse innebærer at du vil bli intervjuet av meg en gang på et avtalt tidspunkt. Jeg kommer til å ha noen punkter/ ”spørsmål” som jeg ønsker å snakke om i løpet av intervjuet som blant annet omhandler hvordan du røyker nå, når du begynte, hvilke tanker du har rundt røyk og lignende. Jeg kommer til å ta opp samtalen/ intervjuet på lydfil.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Intervjuet og informasjonen vil bli brukt sammen med annet materiale og andre intervjuer i min masteroppgave. All informasjon vil være anonymisert slik at det ikke vil være mulig å gjenkjenne deg. Det vil for eksempel kun benyttes fiktive navn i oppgaven. Utskrifter av intervjuer vil oppbevares passordbeskyttet og utilgjengelig for andre enn meg, for deretter å makuleres ved endt analysearbeid. Det samme gjelder lydfilen som vil slettes i det den er skrevet over til tekst. Datoen for prosjektslutt er 15. mai, og datamaterialet skal senest være anonymisert innen den tid.

Frivillig deltagelse

Det er frivillig å delta som informant, og du kan til enhver tid velge å trekke deg, uten å oppgi noen grunn til meg. Dersom du trekker deg kan du kreve at alle opplysninger og svar du har gitt skal bli slettet. Dersom du ønsker det, kan du få innsyn i hvilke opplysninger som har kommet frem under intervjuet, slik at eventuelle misforståelser kan rettes opp.

Ved spørsmål, ikke nøl med ta kontakt på telefon 99002737 eller mail

rikketokle@gmail.com

Hovedveileder på oppgaven er Janne Scheffels som kan nåes på mail: js@sirus.no.

Vennlig hilsen Rikke Tokle

Samtykke til å delta i et personlig intervju høsten 2009

Dato:

Navn:

Mailadresse:

Underskrift:

Vedlegg 2 Intervjuguiden

Introduksjon

Dette intervjuet skal handle om røyking. Intervjuet vil være en del av mitt arbeid med en masteroppgave i sosiologi ved universitet i Oslo. Det overordnede temaet i oppgaven er å se på hva som forbindes med røyk og hvilke assosiasjoner røyking gir oss. Jeg har et særlig fokus på av og til- røykere og det jeg vil med denne samtalen er å få høre din historie om røyking.

Innledningsvis:

Hvor gammel er du?

Hva gjør du til vanlig (hvor jobber du med eller hva studerer du?)

Hvilke interesser har du?

Hovedtema- informantens fortelling

Informantens røykehistorie

Når begynte du å røyke?

Hva skjedde? Fortell. Slik du ser det nå; hva var grunnen til at du begynte røyke?

Når røyker du helst? -Beskriv en situasjon hvor du gjerne røyker.

Hvor mye røyker du?

Oppfatter du deg selv som avhengig av røyk? –Hvorfor/ hvorfor ikke.

Hva assosierer du med avhengighet?

Røyker foreldrene dine?

Røykes det i omgangskretsen din?

Tilpasser du røykevanene dine etter omgivelsene? Fortell.

Røyk som symbol

Hva forbinder du med røyk? Hvilke assosiasjoner gir røyking deg? (positive og negative)

Hvis du skulle beskrive hvordan du oppfatter røykere mer generelt, hva vil du si da?

Tror du dette er en vanlig oppfatning?

Er det lett å gi en sånn generell beskrivelse av kategorien ”røykere”?

Passer dette bildet på deg? Hvorfor, hvorfor ikke?

Er det noen underkategori av røykere. Kan man slik du ser det si at det er ulike måter å være røyker på?

Røyking i forhold til selvpresentasjon og image

Er det å røyke en viktig eller tydelig del av hvordan røykere blir oppfattet sånn generelt?

Tror du det har noe å si for deg?

Hvorfor/ hvorfor ikke?

Er du opptatt av hvordan du framstår eller fremstiller deg?

Hvordan passer røykinga inn i det bildet du har eller vil gi av deg selv?

Er du foresteten konsekvent i forhold til røykemerke? –Hva styrer i så fall valget?

Tror du at du fremdeles røyker om for eksempel ti år?

Hva skal til for at du slutter å røyke?

Ønsker du å slutte å røyke?

Avslutningsvis

Har du noen spesielle tanker rundt temaet røyking?

Er det noe du ønsker å tilføye?

Takk for intervjuet.